בית־יעקב

ליטעראַרישע שריפטן פאַר שול און היים

דינט די ענינים פון בית־יעקב שולן און אָרגאַניזאַציעס בנות אגודת־ישראל אין פּוילן

רעדאַקטירט דורך א. ג. פרידנזאָן

לאָדזש־וואַרשע־קראָקע	ב"ה שבט תרצ"ח	נומער 147	פיפצנטער יאָר־גאַנג

ס־גרייט זיך אין דרוק אַ גרויס פּרעכטיק

יובל־בוך

לכבוד 15 יאָר בית־יעקב־זשורנאַל.

10 x 10

יהודא לייב אָרלעאַן

ווי אַזוי טראַכט דער פירער?

צי קענט איר דעם פירער? צי קענט איר דעם כאַראַקטער ויינים? צי ווייסט איר, וואָס ער טראַכט, ווי אַזוי ער טראַכט? פאַר דער מאַסע זעט ער אויס, ווי ער וואָלט בכלל נישט גיטראַכט, ווי ער וואָלט קיין מאָל נישט גיצווייפלט. ער האָט תמיד קלאָר דעם ציל, ווייסט אַלע מאָל, וואָס ער וויל. ער דע־[illegible]ירט, ער באַשליסט. אַזוי דערשיינט דער פירער. אַזאַ כאַראַקטער באַזיצט ער.

ווייזט ער אָבער אַרויס די מינצטע וואַקליניש, פאַרלירט די מאַסע צו אים דעם צוטרוי. באַמערקט זי, ווי ער קלערט צו לאַנג, ווי ער שרעקט אַ ביסל — באַטראַכט זי אים נישט מער פאַר איר פירער. זי איז אפשר אַזוי קלוג, ווי ער, פאַרשטייט אפשר אַמאָל מער פאַר אים. נאָר ער באַזיצט אָבער דעם מוט, די אַנטשלאָסנקייט, די דעצידיר־קראַפט. דערפאַר בלויז שענקט זי אים די פירער־ראָל.

אינים פלוג זעט אויס, ווען אַפילו אונדזערס אַ פירער גיהער די דערמאַנטע באַצייכינונג, ער דערשיינט כלומרשט ווי אַ טיפ, וואָס טראַכט נישט, וואָס פאָלגט [illegible] די אינטואיציע. באַקלערט ער יאָ אַ מאָל זיינע פלענער, באַמערקט קיינער נישט. ווער שמועסט אָפּגיטועגערהייט, — בלייבט נישט אַ שפּור צומאָל פונים וואַקליניש. ער רעוווידירט קיינמאָל נישט דעם באַשלוס. אַדרבא, ער באַגרינדעט גאָר מיט אייזערנע ראיות די האַנדלונג זיינע.

אַזוי זעט עס נאָר אויס אין פלוג, באמת איז עס נישט אַזוי. דער ייד׳ישער פירער, ווי דאָס יידנטום גופא, איז לגמרי אַנדערש. יעדע פּערזענלעכקייט אונדזערע וואָלט גיוויס גידינט דערצו פאַר אַ ביישפּיל. אָבער באַזונדערס בולט לגבי דעם פרט, ווי אַזוי טראַכט דער פירער? כאַראַקטעריזירט אונדז די גמרא מיט אַן־איינצל־עפּיזאָד די גיעשטאַלט פון תנא רבי יוחנן בן זכאי.

דער צוגאַנג מיט כאַראַקטער־צייכינונג צו תנאים, וועמענס אינערלעכע וועלט שטייגט ווייט אַריבער אונדזער דערקענטיניש־גיביט, איז מער ווי גיוואַגטקייט. היות אָבער, ווי די גמרא צילט גיוויס מיט דער עפּיזאָד־איבערליפערונג צו אַ לימוד למעשה, גיהער אונדז ממילא דאָס רעכט צו טיילווייזער אָפּשאַצונג, וואָס באַלייכט ספּעציעל דעם כאַראַקטער פונים דעצידיר־כוח אינים יידנטום.

הגם די פּערזענלעכע זייט פון רבי יוחנן בן זכאי איז קאַרג איבערגיליפערט, קומט זי אָבער אַרויס בולטער פונים מאַטעריאַל, וואָס די כללישע זייט שטעלט אונדז צו, ווייל ביי אונדז האָט פּערזענלעכע התנהגות מיט כללישער הנהגה אַן־ענגע שייכות, אָדער איז גאָר ממש איינס, דערגענצט ממילא איינס דאָס צווייטע.

בלויז דאָס, וואָס ריב״ז לעבט איבער די הורדוס־ממשלה, די פּראָקוראַטאָר־גזירות, דעם קנאים־אויפשטאַנד, די ירושלים־באַלאַגערונג, באַווייזט וואָסער שווערע צייט ער האָט מיטגימאַכט. ביז דעמאָלט, ביז דער ירושלים־באַלאַגערונג, איז ער אָבער, ווי ס־זעט אויס, מער יחידי. אונדז איז נישט גנוי באַקאַנט, ווי אַזוי ער טראַכט, ווי אַזוי ער דעצידירט, ווי אַזוי ער האַנדלט. ערשט הארט ביי דער גרויסער קאַטאַסטראָפע דערשיינט ער וואָס אַמאָל בולטער, ווייזט ער אַרויס וואָס אַמאָל מער פירערישע ראָל.

ער האָט מוט, ער בלייבט פעסט. ער האַנדלט אַזוי, ווי אַ גיהיימע קראַפט וואָלט אים דיקטירט, ווי ער וואָלט נישט גיהאַט די מינצטע צווייפלהאַפטיקייט, ווי ער וואָלט גיהאַט דעם הימל פאַר אַן־עדות. כאָטש נישט אַלע מאָל פאַלט דער באַשלוס זיינער צו אַלעמינס צופרידנקייט. אים שטערט דאָס אָבער נישט. ער שטעלט זיכערע טריט. ער גייט כסדר ווייטער.

די גמרא דערציילט: ריב״ז פאַרלאָזט ירושלים. ער גייט אַריבער צום שונא. דער לעצטער איז אים נושא פנים. וואָס פאַרלאַנגט דעמאָלט ריב״ז [illegible] מער, ווי יבנה מיט אירע חכמים. זעט [illegible] דעמאָלט די מעגלעכקייט פאַר אַ גרעסערע[illegible]

די גמרא זאָגט אַפילו, אַז ער האָט טאַקי [illegible] אַ שאַנס פאַר דער ירושלים־רעטונג, נאָר מ[illegible] פונים הימל פאַרפירט, מ־האָט אים פאַרשטעלט די אויסזיכט. מע וואַרפט אים חלילה נישט פאַר פּאָליטישע קורצזיכטיקייט, אָדער אומבאַרעכנטע האַנדלונג. ריב״ז גופא — זאָגט די גמרא ווייטער — האָט אויסגירעכנט, אַז די יבנה־הצלחה האָט מער אויסזיכט.

אָבער אינים פלוג זעט אויס, ווי ער וואָלט נישט גיהאָט דערביי די מינצטע וואַקליניש. ער האַנדלט פעסט, דעצידירט שנעל, נעמט איבער דאָס אחריות. דערשיינט ער נישט דערמיט, ווי אַן־עכטער פירער? נישט נאָר ביי דעם. אומעטום, וואו מע באַמערקט נאָר אַ לאַבירינט, שייד־וועג, אַ זיג־זאַג — מאַכט ער זיכערע טריט, אַנטשיידט ער קלאָר, דערשיינט ער פירעריש.

דאָס בית־מקדש איז חרוב. דאָס לאַנד איז מיט בלוט דורכגיווייקט. די וועלט — ווי איבערגיקערט. יעדער טאָג ברענגט אַ נייע קללה. מע פאַרשטייט נישט, ווי אַזוי מ־האָלט אויס די צרות.

ריב״ז דערשיינט ווידער פירעריש. ער באַווייזט צומאָל נישט אַ האָר מוטלאָזיקייט. אַ שפּור פאַרצווייפלונג. ער לערנט זיינע תלמידים: עסט, טרינקט, לעבט, נאָר גידענקט דערביי אינים בית־מקדש! טוט, שאַפט, בויט לויט מעגלעכקייט — נאָר פאַרלאָזט נישט פונים אויג דאָס בילד פונים שלימות! ער בויט אויס דעם יבנה־צענטער, נעמט איבער דאָס נשיאות, מאַכט פיל תקנות. ערווישט אָפּ די טרער, דערוועקט די האָפנונג, דערפרישט דעם מוט. מע גייט אויפסניי אַריבער דעם לעבנס־טראַנס.

צי ווייזט דאָס נישט, אַז ער איז כלומרשט, ווי אַנדערע, עכטער פירער־טיפ, וואָס זעט נישט די

יהודה לייב אָרלעאַן: ווי אַזוי טראַכט דער פירער? ● ד״ר העשיל קלעפּפיש: פרויען, וואָס זענען פאַרבליבן איידל ● ד״ר נתן בירנבוים: משיח מוז קומען ● גדלי׳ בובליק: די שטאָט פון אייביקייט און קדושה ● ר׳ יהודה הלוי: מיין האַרץ איז אין מזרח... (שיר) ● י. ל. גערשט: פרייגייסט און אומגייסט ● ישראל עמיאָט: מיניאַטורן ● אסתּר הייטנער: אַ ניגון פון דער היים ● אלף־שין פון דער ספרים־שאַנק ● הרב מנחם עקשטיין: פּסיכאָלאָגישע עלימענטן אין חסידות ● צום קבר פון שמואל הנביא. ● אַלטער שנור: דער משורר—דער יתום.●

בנות־בלעטער

צדיק־סמך: ליכט און שאָטן ● ליבע הירשאָוויץ: די קונסט שיין צו זיין ● יהודית שטיין: ס־איז גרויס די וועלט (ליד) ● אַ קאַלישער פירערין: דער כח פון אַ רבים ● פייגע אייבעשיץ: ס־מוז קלאָר ווערן ● א. זיספּיין: גראַד יעצט... ● ידיעות פון דער באַוועגונג און מודעות.

ספקות, וואָס באַמערקט נישט די שאָטן-זייט, וואָס וועגט נישט איבער די חלקי הסותר? צי ווייזט דאָס נישט, אַז זיכערקייט, פעסטקייט, דעצידירטקייט איז אַן־עיקר אינים פירערשאַפט?

לגבי ריב״ז, ווי לגבי יידישע פירער בכלל, איז עס אָבער נישט אַזוי. ריב״ז לעבט גאַנצע 120 יאָר. אינים פריוואַט-התנהגות, ווי ביי דער כלל-הנהגה דערשיינט ער טאַקי תמיד פירעריש. אָבער ביים שיועל פון לעבן איז ער מגלה די אמתדיקע צורה זיינע, די יידישע פירער-פערזענלעכקייט.

ס־ווערט נאָנט דער לעצטער לעבנס-מאָמענט. ווער ווי ער דריקט יעצט אויס אַזוי פיל צופרידנקייט? ווי, ווי ער, פילט אַזוי פיל גליקלעכקייט מיט דערפילטער פליכט? ווער, ווי ער, יובלט יעצט אַזוי מיט דערגרייכטער האָפינונג? געוויס האָט ער יעצט אַ לעצט וואָרט פאַר זיינע תלמידים, אַ קלוגע אָנווייזונג פאַר דער ווייטערדיקער הנהגה, אַ באַרואיקנדיקע תנועה פאַר זיינע פריינט.

אָבער די גמרא דערציילט:

בשעת ריב״ז האָט זיי באַמערקט, האָט ער אָנגיהויבן וויינען. אמרו לו: רבנו, נר ישראל, עמוד הימיני, פטיש החזק, מפני מה אתה בוכה?

רבי — האָבן זיי גיפרעגט — ווי קומען צו דיר טרערן? ווי קומט צו דיר גיבראָכנקייט? בשעת מ־האָט גיפילט, ווי ס־איז אונדז פינצטער די וועלט. בשעת מ־האָט גימיינט, אַז מע גייט ממש אונטער, בשעת ס־האָט אונדז גישטיקט יעדער גינוס בשעת ס־האָט אונדז גיעקלט יעדע שיינקייט, בשעת ס־האָט ביי אונדז נאָר גיוויינט — האָסטו גימוטיקט מיט דער [illegible] מעגלעכקייט אינים הווה, האָסטו גי- [illegible] מיט דעם רעזולטאַט אינים עתיד; יעצט וויינסטו?

[illegible] האָסט גיראַטיוועט ישראל, באַלייכט אים [illegible] אונטערגישפּאַרט זיינע פיס, אויסגיהעמערט די קראַפט — דו וויינסט? ווער, אויב נישט דו פאַרדינט פאַר דעם אַלים די גוטע באַלוינונג? קיינמאָל האָסטו נישט גיצווייפלט אינים תכלית, וואָס דו האָסט אויסגיפירט, נאָר יעצט ביסטו פאַרזאָרגט?

אמר להם: שני דברים לפני, אחת של ג״ע ואחת של גיהנום, ואיני יודע באיזו מוליכים אותי — ולא אבכה?

איר קענט נישט דאָס גיפיל פונים פירער, איר ווייסט נישט, ווי אַזוי אַ ייד דעצידירט, ווי אַזוי ער ברענגט אַרויס אַ באַשלוס, ווי אַזוי ער האַנדלט. יעצט פאַר מיין אַוועקגיין פון דער וועלט, פאַר מיין איבערגעבן אייך די הנהגה, טרוי איך אייך אָן דעם סוד, אַנטפּלעק איך אייך מיין האַרץ, ווייז איך מיינע לעבנס-שטורימס.

שתי דרכים לפני... כ־האָב תמיד, ביי פערזענלעכער ווי ביי כללישער האַנדלונג, גיהאַט פאַר מיר דעם גיהינם ווי דעם ג״ע. כ־האָב אפילו תמיד לאָגיש אויסגיפאָרשט, קלאָר באַגרינדעט, מיט שכל דעצידירט. אָבער דאָס גיפיל האָט גישרעקט פאַר דער מעגלעכקייט פונים גיהינם. מ־איז פאָרט נאָר אַ מענטש. וואו איז די זיכערקייט, אַז מע טוט באמת גוט?

ואיני יודע באיזו מוליכים אותי... אפילו יעצט כ־ווייס נישט, ווי כ־האָב פריער נישט גיוואוסט. כ־האָב תמיד אויסגירעכנט די דעציזיע, פעסט גיהאַנדלט, נאָר דערביי שפּעטער ווי פריער גיציטערט. כ־האָב גיציטערט פאַר דער מעגלעכקייט פונים טעות ואיני יודע... אפילו יעצט, ביז כ־קום צום עולם האמת.

אַ פחד באַפאַלט אַלע. יעדער פאַרלירט דעם מוט. אויב דער רבי וויינט, אויב ער ווייסט נישט דעם וועג, אויב ער ציטערט פאַר דעם גיהינם — טאָ ווער נעמט איבער די הנהגה? ווער באַזיצט דעם כוח דערצו?

אמרו לו רבנו, ברכנו!

בענטש אונדז! גיב אונדז אַ כוח! ס־איז פשוט גיליימט. אמר להם: יהי רצון שיהא מורא שמים עליכם...

זייט נאָר גיבענטשט מיט מורא שמים! זייט נאָר נישט פאַרלייכט אינים מענטש שכל! ווייסט נאָר, אַז ס־איז דאָ אַ מעגלעכקייט פאַר אַ טעות! קאָנטראָלירט נאָר תמיד, צי אייער באַשלוס איז באמת לשם שמים! גוטס אָדער שלעכטס — יעדע זייט האָט אַ גיזונטע סברה, אַן־אויסגיהאַלטינים אַרגומענט, מיט אַ האָר איבערגיוויכט קומט דערפאַר גיהינם.

אויב מ־האָט אָבער דערביי מורא שמים, ווערט אַפילו גישאַקלט די נגיעה, באַזייטיקט די בלענדעניש, דערנענטערט דעם אמת. מורא שמים ברעכט נישט דעם מוט, ליימט נישט די הענט. ברענגט נישט פּאַסיוויטעט. דער באַשעפער פאַרלאַנגט נאָר מעשים, באַרעכנטע, באַגרינדעטע — נאָר מיט מורא שמים באַגלייט.

אַזוי האָט גיזאָגט ריב״ז. אַזוי האָט גילעבט דער יידישער פירער מיט מורא איבערגילייגט. מיט פחד דעצידירט. ס־איז אפילו אַ רעטעניש. מעשים מיט מורא, דעציזיע מיט ציטער, הנהגה מיט ספקות. ס־איז איבער יעדנס כוחות מיט מורא שמים איז אָבער אַנדערש. קאָנקרעט כמורא בשר ודם, אָבער אינים רעזולטאַט איז אַנדערש. — יראת ד׳ תוסיף ימים...

ווי אַזוי פאַרשטייט אָבער אונדזער יוגנט דעם פירער? ווי אַזוי שאַצט זי אָפּ דעם באַשלוס זיינים? מע האָט למשל היינט אַן-אַרץ-י-פּראָבלעם, יאָ מלוכה אָדער נישט, יאָ טיילונג אָדער נישט. יעדער זאָגט אַ דעה, יעדער זאָגט אַ סברה, מ-איז מסכים אָדער נישט צום עת גדולי התורה. מע לייגט זיי צן ווערטער, מע דריקט זייערע רייד אַבי אַן-הסכמה צום אייגינים שכל.

מע פילט נישט אָדער מע פאַרשטייט נישט, אַז צום אמת דערגייט נאָר דער, וואָס זעט ביידע צדדים, וואָס וועגט איבער גינוי ביידע השקפות, וואָס איז לאחר כל זאת פול מיט פחד פאַר גיהינם, וואָס איז באַהערשט מיטן גיפיל פונים שתי דרכים לפני... ואיני יודע... נאָר אים גיהער די דעציזיע. נאָר אים גיהער דאָס וואָרט. נאָר אים גיהער די הנהגה.

אויב דער סתם-ייד, אָדער דער יוגנטלעכער זאָגט אַ דעה, גיט עצות, ווייזט דרכים — באַפאַלט — ווייזט ער נאָר אַרויס דערמיט קליינקעפּלדיקייט, קורצזיכטיקייט, איינזייטיקייט. ביי די פעלקער הייסט עס דיקטאַטור. ביי אונדז — חוצפה. דער יידישער פירער טראַכט, ציטערט, וויינט, האָט מורא-שמים — ערשט דעמלט דעצידירט ער. דעריבער דערגייט ער צום אמת.

ד״ר בנציון פעסלער

אַרום דיר!

איך זוך דיך נישט אין הימלען, ווייטע,
און פאָרש נישט נאָך דיר אין פאַרמעטן טויט;
פאַר מיר ביסטו נאָענט, ווי דער אייגינער אָטים;
אַזוי קלאָר און פאַרשטענדלעך, ווי וואַסער און ברויט!

און מעג אויך דיין אָרים וועלטן אַרומאַרמען,
און שטערן דערציילן, ווי דו ביסט גרויס;
איך זע דיך אין אַ שמייכל אויס קינדער־ליפּן,
און פיל דיך אינים דופט פון אַ פרילינגס־רויז.

— — — — — — — — — — — — —

▼▼▼▼

ד״ר העשיל קלעפּפּיש

לייבעלע און פרוי קראַנקאַווסקאַ

[פרויען, וו ס זענען פאַרבליבן אייזל]

— „אויגן שוואַרצע, ריזיקע; זיידינע לאַנגע ברעמען; אַ דאַר, אויסגיבלייכט פּנימל...

ער שטייט ביים פענצטער, טיף פאַרקלערט.

איך גיי צו אים צו מיט שטילע שטילינקע טריט, — ער הערט נישט, ער פילט נישט, פאַרגראָבן אין זיינע גידאַנקען...

— וואָס איז דיר לייבעלע?... וועגן וואָס טראַכסט דו —

האָט ער אויפגיהויבן זיינע אומיטיקע אייגעלעך, ווי ער וואָלט פון שלאָף זיך אויפגיוועקט, — און אין זיינע אייגעלעך האָט זיך אָפּגישפּיגלט עפּיס אַ נישט — דרייסטע, ווייטאָגלעכע פראַגע..

איך זע: ער וויל עפּיס פרעגן, נאָר ער שעמט זיך.

— זאָג, לייבעלע, זאָג, ליב קינד, — וואָס ווילסט דו פרעגן, וואָס איז דיר אַזוי שטאַרק נישט פאַרשטענדלעך? —

— איך קלער—פליסטערט מיר לייבעלע שעמעוודיק און כּוונותדיק, — צו־וואָס זענען דאָ יידן און נישט יידן... קען עס מיר אפשר די מאַדאַם דערקלערן?

— נו, דו זעסט, ייִנגעלע. דאָס איז זייער איינפאַך; ס־זענען דאָך פאַראַן נישט בלויז יידן און נישט-יידן, ס־זענען דאָ אַ גאַנץ סך פעלקער: פראַנצויזן, דייטשן, טערקן, — ווייסט גאָרנישט דערפון? —

— איך ווייס, ענטפערט אָפּ לייבעלע, — אָבער, אָבער...

— פאַרשטיי, ייִנגעלע. אויך ביי די ביימער איז אַזוי. למשל, בזשאַזיס זענען דאָ, סאָסנעס, דעמבעס, ליפּעס,.. צי וואָלט דען בעסער גיוועז ווען אַלע ביימער זאָלן די זעלבע זיין?...

— אָך, מאַדאַם, ביימער! מיט די ביימער איז עס אַנדערש!...

און לייבעלע קוקט, קוקט אין דער ווייט.

און דערנאָך ציט ער ווייטער...

— די ביימער קריוודין נישט, שלאָגן נישט באַליידיקן נישט איינער דעם צווייטן!...

לייבעלע רעט שטיל:

— זאָל די מאַדאַם זען. איך בין אַלע מאָל אומיטיק. און איך קאָן נאָך אַ סך אַנדערע יידישע ייִנגלעך. און אויך זיי זענען אומיטיק. די קריסטלעכע קינדער, וואָס אויף אונדזער הויף, זענען פריילעך, לאַכן שטיפן, — אוי, ווי זיי שטיפן!... און איך טראַכט, אַז ס־וואָלט דאָך גוט גיווען, ווען אַלע מענטשן אין דער וועלט זענען פריילעך...

אָך, לייבעלע. קליין, אַכט-יאָריק לייבעלע! ווען דו זאָלסט וויסן, ווי שטאַרק איך האָב אין דעם מאָמענט מורא זיך צו טרעפן מיטן ווי-בליק פון דיינע שוואַרצע אייגעלעך!״ — — —

— — — — — — — — — —

אויפריכטיק, און טאַקי דערפאַר אַזוי דערשיטערנדיק און רירנדיק, איז קראַנקאָווסקאַס נאָוועלע וועגן אַכט-יאָריקן יידישן ייִנגעלע, איינער פון די טויזנטער, צענער-טויזנטער גלותדיקע פּראָ־מיטיקטע, גלותדיקע פּאַרווייטיקטע, גלותדיק פאַרטערטע יידישע לייבעלעך...

*
* *

נינאַ קראַנקאָווסקאַ—די דריטע אין אונדזער סעריע פרויען, פאַרבליבענע איידל אין דער איצטיקער פּוילישער גיזעלשאַפט און אין דער איצטיקער פּוילישער ליטעראַטור, — איז אַ פּאָפּולערע גיזעלשאַפטלעכע טוערן; זי איז באַטייליקט אין אַ ריי הומאַניטאַרע אינסטיטוציעס; אַלס שריפטשטעלערן איז נינאַ קראַנקאָווסקאַ גיווען נאָר ווייניק באַקאַנט.

צוליב דער יידן-פראַגע איז פרוי קראַנקאָווסקאַ גיוואָרן אַ מיטגליד אין דער פּוילישער שרייבער-משפחה.

נינאַ קראַנקאָווסקאַ האָט מער דעם אַזוי-גירופינים ליטעראַרישן אַנטיסעמיטיזם נישט גיקענט פאַרטראָגן. זי האָט מער נישט גיקענט גלייכגילטיק זיך צוקוקן צו דעם גיפּס, וואָס שפּריצט אַרויס פון דעם אָדער פון יענים ליד, פון דער צי פון יענער דערציילונג. זי האָט מער איבערן שקר, וואָס הערט נישט אויף צו זיין אַ שקר, הגם ער איז פאַרפּוצט און פאַרשלייערט מיט „קונסט״, נישט גיקענט און נישט גיוואָלט רואיק פאַרבייגיין.

וואָרן וואָס טוט אַ שרייבער פונים העצער-גיזונדל, ווען ער האָט דעם נידריקן פאַרלאַנג אַריינצובריינגען אינים לעזער דעם סם פון שנאה, און ער וויל דאָך דערביי מכלומרשט גיטריי בלייבן זיין „מוזע״ און זיין מישטיינס-גיזאָגט קינסטלערישן באַרוף? – ער דערציילט נישט-גישטויגינע, נישט-גיפלויגינע מעשיות, ער וואַרפט אָן הילע פאַנטאַזיעס, שטעלט צונויף אַ וואַנט מיט אַ וואַנט, טראַכט אויס פאַפירינע פיגורן. ער מאָלט נישט יידישע מענטשן, נאָר יידישע טיוואָלאָנים, ייר שע גישפּענסטער און ס־גילונגט אים טאַקע אָפטמאָל אַזוי-אַרום צו באַהאַלטן די בעסטיאַלישע העצע און די נידערטרעכטיקע כּוונות אין אַ נעפּל פון פראַזן און אונטער דעם ווייַרויך פון „קינסט״...

נינאַ קראַנקאָווסקאַ האָט אָנגינומען דעם באַשלוס אַנטקעגן צו ווירקן די דאָזיקע מעטאָדן, וואָס זענען פונקט אַזוי צבועותדיק ווי ציניש.

פרוי קראַנקאָווסקאַ איז אַרויסגיטרעטן מיט שילדערונגען פונים יידישן לעבן, אַזאַ ווי ס־איז.

וואָרן — די ווירקלעכקייט איז דער גיפערלעכסטער שונא פון די אַנטי-יידישע פאַראורטיילן, די פאַקטן זענען די שטאַרקסטע קעגנער פון דער אַנטיסעמיטישער פיקציע, און דער אמת, — דער ריינער, לויטערער אמת, - איז דער גרעסטער, דער מעכטיקסטער פאַרטיידיקער פון יידן און יידנטום...

*
* *

אין אַ זאַמלונג נאָוועלן, וואָס פרוי קראַנקאָווסקאַ האָט לעצטנס פאַרעפנטלעכט, קומט צום אויסדרוק דאָס גירעכטיקייטס-גיפיל און דער זין פאַר יידישער ווירקלעכקייט פון דער איידעלער פּוילישער שריפטשטעלערן.

„די, וועלכע איך האָב גיקענט״ — איז דער נאָמען פון קראַנקאָווסקאַס ביכל.

פרוי קראַנקאָווסקאַ זעצט זיך נישט ביים שפּין-ראָד פון דער פאַנטאַ[illegible] שעפט די טעמים פאַר איר בינטל דערציילונגען פון איר אייגינים לע[illegible] אייגינער דערפאַרונג.

און די גילעגנהייט צו באַקענען יידן און זיך צוקוקן צום יידישן מענט[illegible] צו יידישער לייד און פרייד, האָט זי גיהאַט — אין גיוועזינים [illegible] רוסלאַנד.

נינאַ קראַנקאָווסקאַ האָט אין די פאַר-מלחמה-יאָרן – און אויך שפּעטער בעת דער באָלשעוויסטישער רעוואָלוציע – גיוואוינט אין קיעוו.

זי איז גיווען אַן־עדות פונים שוידער-קאַפּיטל, וואָס יידן האָבן אַדורכגימאַכט אין דער ניקאָלייאַישער אימפּעריע.

זי האָט גיקענט פון דער נאָנט באַטראַכטן דאָס יידישע האַרץ אין פיינפולע טעג פון קאַשמאַר, דעם יידישן כאַראַקטער און שווערע גורל-שעהן, די יידישע נשמה אין מאָמענטן פון גרויסן איבערברוך.

*
* *

צי קומט דאָס פאַר מיטן ווילן פון דער שריפטשטעלערן, צי קומט דאָס פאַר אָן איר ווילן: די יידישע גישטאַלטן, וואָס זענען אין קראַנקאָווסקאַס נאָוועלן גיצייכנט, דערשיינען אין אַן־אידעאַליסטישן ליכט.

און דאָס איז דערפאַר, ווייל זיי ווערן דאָס רוב גיוויזן אין צייטן פון לייד, און יסורים ריי ניקן, פאַרשענערן און לייטערן די מענטשן.

אין דער נאָוועלע „דער טאָג פון אורטייל״, למשל, איז פאַרגישטעלט דער יידישער קיבוץ אין אַ מאָמענט פון שאַנד און שמערצלעך ער באַליידיקונג. פאַרן קיעווער גיריכט שפּילט זיך אָפּ אַן־עלילת-דם-פּראָצעס. אויפן ייד מענדל ביילים איז גיפאַלן די באַשולדיקונג, אַז ער האָט גיקוילעט אַ קריסטלעך ייִנגל צו די פּסחדיקע מצות. בעת די גיריכטס-פאַרהאַנדלונגען ווערן די גימיינסטע זלזולים גיוואָרפן קעגן יידישן פאָלק. און אַט רוקט אָן דער טאָג פון אורטייל. דאָס יידישע לעבן אין קיעוו ווערט אין יענים טאָג פאַרגליווערט. די אַרבעט איז אָפּגישטעלט, דער האַנדל, אַלעמענס זאָרג איז: צי וועט מענדל ביילים באַפרייט ווערן אָדער וועט ער ווערן פאַרמשפּט? — דאָס הייסט: עס איז וואָס אַן־אמת גינוג קלאָר פאַר גאַנץ רוסלאַנד, אַז ביילים איז אומשולדיק און אַז אַ גימיינער ליגנט איז, דאָס יידן גייטיקן זיך צו ריטואַל-צוועקן אין מענטשלעך בלוט, אָבער — צי איז דען ווירקלעך דאָס גיריכט אַ זיך-אָרט פון דער גירעכטיקייט? — צי דאַרפן נישט שענדלעכע פּראָצעסן האָבן אַ שענדלעכן פינאַל? — צי דאַרפן זיי דעם שענדלעכן פינאַל נישט האָבן פאַר דעם גלאַנץ פון דער צאַרישער קרוין?...

אינים טאָג פון אורטייל העגנט אין קיעוו די גיפאַר פון אַ פּאָגראָם.
און יידן בלאָנקן, ווי צומישט.

מע לויפט צו די וואָקזאַלן, מ'ווילל זיך אַרויפכאַפּן אויף דער ערשטער בעס־טער באַן, וואָס וועט פירן... וואוהין? ניין, דאָס איז פאַר קיינים נישט וויכ־טיק. וויכטיק איז בלויז, אַז זי וועט אַוועקפירן, אַוועקפירן וואָס ווייטער פון דער בלוטיקער שטאָט...

אָבער צו די וואָקזאַלן איז אוממעגלעך זיך צוצוקריגן. בלאָנדזשיט מען אין די הינטער־געסלעך, מע זוכט אַ באַהעלטעניש, אַ קאַמער אַ קעלער. און דאַן ווענדיט זיך איינע אַן־אַלטע פרוי צו איר טאָכטער:

— גיי נישט צוזאַמען מיט מיר! לאָז זיך, די אין אַנדערע גאַסן!

— פאַרוואָס, מאַמע? —

— ווייל וואָס וועסטו טוען, ווען מיך וועלן די באַנדיס באַפאַלן? — דו וועסט גאָרנישט קענען העלפן, אָבער דאָס בילד פון גרויל וועט תמיד בלייבן שטעקן אין דיין זכרון... איך האָב אַזוינס ביי מיין מאַמען זיך צוגיזעען: צע־יושיטע מערדער האָבן זיך מיט מעסערס אויף איר גיוואָרפן, — און זינט דעמלט גייט מיר די סצענע נאָך ווי אַ גישפּענסט...

איינער אַ פאָטער באַדויערט ווידער, וואָס זיין קינד האָט שיינע, גלאַנצנדיקע, אויגן.

ער זאָגט:

— דו האָסט צו שיינע אויגן. אַזעלכע אויגן ציען אויף זיך די אויפמערק־זאַמקייט, זיי קענען אין אַ כוליגאַן אָנצינדן די תאווה זיי אויסצו־שטעכן...

און ווי קראַנקאָווסקאַ זאָל זיך נישט באַמיען אין אַזעלכע אויפּשווידערנדיקע שטעלן צו דערהאַלטן דעם רעאַליסטישן טאָן, די אָביעקטיווקייט, — ס'גילונגט איר נישט. ס'קאָן איר נישט גילונגען. דאָס קען נישט גילונגען אַ שריפטשטע־לער, וואָס איז פילבאַר. די עלנטע יידישע מאַסע קנוילט זיך אין ווייטיק און בראַך, און ווער און וואָס אַזאַ מאַסע זאָל נישט זיין, פון וואָסערע מענטשן זי זאָל נישט באַשטיין, פון לומדים צי פון גיגריוויטע שוסטער, פון שיינע יידן, [illegible] רויע בעלי־עגלות, — די מאַסע איז אַ מאַרטירער־מאַסע. און ווי וועגן מאַרטירער, רעט נינאַ קראַנאָווסקאַ וועגן יידן.

* * *

ס־פאַרדינין אויפמערקזאַמקייט נאָך אַ גאַנצע ריי אַנדערע נאָוועלן.

אָט איז: „זשידובקאַ", אַ דערציילונג פון דער רעוואָלוציע־צייט אין רוסלאַנד. די אַרמיי פון גענעראַל דעניקין פירט מלחמה קעגן די באָלשעוויקיס. די אַרמיי לייזט מפּלות, אָבער די שולד פאַר די מפלות ווערט גיוואָרפן אויף יידן. ווי דען אַנדערש?... דורך דעם שטאָב פון דעניקין ווערן אַרויסגילאָזט פּאַמפּלעטן, אין וועלכע ס'ווערט פאַר דעם המון דערקלערט, אַז יידן זענען פאַררעטער, אַז יידן טרייבן שפּיאָנאַזש לטובת די באָלשעוויקעס. און אין רעזולטאַט פון דער העצע ברעכט אויס אַ קייט פון פּאָגראָמען.

איבער שטעט און שטעטלעך טראָגט זיך די ווילדקייט.

אין אַ שפּילט זיך אָפּ אין איין אָרט אַ בלוטיקע שלאַכט צווישן דעניקינישן און באָלשעוויסטישן מיליטער. דעניקינס זעלנער מוזן זיך אָפּרוקן. אין מיטן גאַס בלייבט ליגן אַ פאַרוואונדיטער אָפיציר פון די דעניקין־לייט. קיינער פון די קריסטלעכע איינוואוינער וויל נישט דעם פאַרוואונדיטן נעמען צו זיך אין שטוב און אים ראַטעווען. דאָס איז פאַרבינדן מיט סכנה, די באָלשעוויקיס קענען פאַר אַזאַ זאַך שטעלן צום וואַנט. אָבער איינע גיפינט זיך, וואָס אײַלט דעם אָפיציר פון אַנטיסעמיטישן מיליטער צו הילף: אַ יידישע פרוי...

זי זאָגט:

— איך מוז אים ראַטעווען. איך קען צו זיינע יסורים זיך נישט צוקוקן רואיק...

שכנים. און דווקא קריסטלעכע, רעדן איר אָפּ, וואָרנען, אַז זי קאָן דורך דעם ברענגען אַן־אומגליק אויף זיך און איר הויז. אָבער זי הייבט אויף די הענט צום הימל און רופט אויס: — איך דערפיל אַ מענטשלעכן חוב!...

אַ מאָדנע „זשידובקאַ" אַזאַ, — שאָקלען מיט די קעפּ די גויים פון דער שטאָט. —

אַן־עקספּרעסיוו, שאַרף בילד איז באַצייכנט אין דער סקיצע „וויצן". דאָס איז אַנטקעגן דעם, וואָס מע זאָגט דאָ און דאָרט, אַז יידן זענען פּראַצענטניקעס, „ליכוויאַזשיס"... דערמאָנט זיך זי, קראַנאָווסקאַ, אין אַן־עפּיזאָד:

— אַ יידישער פּראַצענטניק, — משה גאָלדנבערג האָט ער גיהייסן, — איז גי־שטעלט גיוואָרן פאַרן גיריכט. די עדות מצד דער באַשולדיקונג האָבן גי־וואָיסט צו דערקלערן, אַז גאָלדנבערג האָט אומברחמנותדיק גיריסן פּראַצענטער, גיזויגן דאָס בלוט פון אָרעמין פאָלק. און אָט נעמט דאָס וואָרט גאָלדנבערג אַליין. ער דאַרף אָפּענטפערן אויף די טענות. ער דאַרף זיך פאַרטיידיקן קעגן די פאָרוואורפן. אָבער גאָלדנבערג הייבט אָן צו דערציילן... די גישיכטע פון זיין לעבן.

— יאָ, הערן ריכטער, וויכטיק איז אין יעדער זאַך דער אָנהייב. פון וואַנען קומט דאָס וואָס ער, גאָלדנבערג, האָט זיך גינומען צו אָט אַזעלכע גי־שעפטן?

אַלזאָ אין דער יוגנט האָט ער גילערנט אין שול, גיוועזן פעאיק, אַלע האָבן אויף אים אַרויפגילייגט גרויסע האָפנונגען. גישעט איינמאָל אָט וואָס: דער קריסטלע־כער לערער איז גראָד גיוועזן אין אַן־אויפגילייגטער שטימונג, ס'האָט זיך אים פאַרגלוסט צו טרייבן שפּאַס פון זיין יידישן תלמיד, האָט ער צו אים אַ זאָג גיטאָן:

— גאָלדנבערג, דעקלינירן דאָס וואָרט „פּאַרך". אַ ייד דאַרף עס קענען דעקלי־נירן...

גאָלדבערגן האָט אַ שלאָג גיטאָן אין די שלייפן. אין קלאַס איז אויסגיבראָכן אַ גילעכטער. גאָלדבערג האָט אָנגיהויבן דעקלינירן. גיך איז ער פאַרשוויגן גיוואָרן. טרערן האָבן אים גינומען שטיקן אין האַלדז. אין דער לערער אויפ־גיקאָכט גיוואָרן דערפון, וואָס זיין „ווידערשפּעניקער" יידישער שילער איז פאַרבליבן שטום. ער האָט אים גישטעלט אַן־„איינס".

זינט יענים טאָג האָט דאָס וואָרט „פּאַרך" גיבריט דעם עמפינדלעכן גאָלדבערג. ער איז מער אין שול נישט גיגאַנגען. אַן־אומבאַשטימטער פאַרלאַנג — נקמה — האָט אים באַהערשט. נקמה אין לערער, נקמה אין דער וועלט. און דער עיקר: רייך ווערן. צו רייכע יידן — האָט זיך גאָלדבערגן אויסגי־דאַכט — האָבן פאַרט די גויים נישט אַזאַ חוצפּה. אַ רייכן מאַן וועט קיינער נישט וואַגן צו רופן „פּאַרך"...

אין איין מאָמענט ווערט דער באַשולדיקטער פּראַצענטניק פאַרוואַנדלט אין אַ באַשולדיקער.

ער רוקט אַרויס אַן־אָנקלאַגע קעגן דער „גרויסמוטיקער" גויאישער גיזעל־שאַפט.

זי, די גויאישע גיזעלשאַפט, האָט זיין כאַראַקטער צוקאַליטשעט, זיין נשמה אָפּ־גיטויט...

זי, די גויאישע גיזעלשאַפט, איז אין אַלץ שולדיק!..

די נאָוועלן פון נינאַ קראַנקאָווסקאַ האָבן אַ לירישן טאָן, זיי האָבן אין זיך סענטימענט און אַ סך האַרץ, אָבער פון דער דערציילונג וועגן דעם יידישן פּראַצענטניק גאָלדבערג טראָגט זיך די כוואַליע פון ברוגזדיקן צאָרן.

ניין, קיינער פון דער קריסטלעכער וועלט האָט נישט דאָס רעכט די יידן פאַרצואוואַרפן דעם אָדער יענים חטא. אויב חטאים זענען דאָ, אויב שאָטן־זייטן זענען דאָ, קענען זיי נאָר באַלאַסטן דאָס גויאישע געוויסן; קענען זיי נאָר רעדן וועגן גויאישער טעמפּקייט; קענען זיי נאָר אָנווייזן אויף גויאישער זינדיקייט...

וואָרן זינט צוויי טויזנט יאָר קאָלערט זיך אין גאָר דער וועלט די ווייטיקלעכע יידישע פראַגע: „פאַרוואָס"? „פאַרוואָס פייניקט איר, פאַרוואָס מאַטערט איר דאָס יידישע פאָלק?" זינט צוויי טויזנט יאָר איז אין יידישע אויגן אָפּגי־שפּיגלט טיפער אומעט, זינט צוויי טויזנט יאָר ציט זיך שוין דאָס בלאַט פון רשעות, באַרבאַריזם און אַנטי־יידישער וואַקכאַנאַליע — און עס ציט זיך ווייטער, עס דויערט, אַדרבא, עס פאַרשטאַרקט זיך נאָך אין אונדזערע טעג און פלייצט מיט נאָך מער ווילדן, מער רוצחישן אימפּעט...

נינאַ קראַנקאָווסקאַ גיפינט זיך אין דער יעצטיקער פינצטערער צייט מיט די אומשולדיק־פאַרפאָלגטע מאַסן. זי שטייט ביים טריבן יידישן פענצטער, צוזאַ־מען מיט לייבלע, צוזאַמען מיט די טויזנטער, צענער־טויזנטער לייבלעך, צוזאַמען מיט זיי שליידערט זי אין דער אַזוי פאַרפעסטיטער אַטמאָספער די פראַגע פון דורות:

— פאַרוואָס!

* * *

אָבער נאָך אַנדערע פּוילישע שריפטשטעלערנס שטייען יעצט ביים טריבן יידישן פענצטער. די פרויען, וואָס זענען פאַרבליבן איידל, וועט זיין גיווידמעט אויך אונדזער קומענדיק אַרטיקל.

ד

משיח מוז קומען

ד"ר נתן בירנבוים ז"ל

(פון זיינע כתבים)

פון דער מינוט אָן, אין וועלכער כ'האָב מיך אומגיקערט צום יידישקייט, האָב איך מיך אָנגיהויבן שטאַרק צו פאַראינטערעסירן גראָד מיט דעם רעיון פון משיחן. ס'האָט זיך מיר אויסגיוויזן, אַז אַנדערש קען נישט זיין: נאָר דער אייגינער ג—ט, וואָס האָט באַשאַפן דעם מענטש אַ בשר ודם אין פאַרים בצלמו וכדמותו, וואָס האָט אים גילאָזט גישטרויכלט ווערן און בלאָנ־דזשין און פאַרט אים גיגעבן פאַר באַגלייטער זיין אמת, זיין מוסר און זיין אָפּגלאַנץ, וואָס האָט אים איינגיטונקט אין זינד און האַלט פאַרט איבער אים דעם יושר, ווי אַ שטריק, ער זאָל זיך קענין אָנכאַפּן און ראַטעווען — דער אייגינער ג—ט וועט אַמאָל מוזן ממלא זיין דעם מענטשנס בענקשאַפט, אויסגילייזט צו ווערן פון די יסורי הסתירה, פון די ענויי העבירה, ער וועט מוזן אַראָפּ־נעמין פון אים די דאָזיקע יסורים און ענויים, אָדער בעסער, נישט ער וועט מוזן, נאָר ער וועט מקיים זיין דאָס, וואָס ס'איז זיין כיוון מכתחילה. אַנדערש קען נישט זיין, ווייל — אַז נישט — וואָלט אויסגיקומען אַ קינדעריש שפּי־לעכל דאָס גאַנצע באַשאַפן די מאָדנע בריאה מ'נטש מיט דעם מאָדנים ניצוץ פון אייביקייט אין זיין גוף. דער ניצוץ נשמה טאָר נישט תמיד מוזן באַנוגינין זיך דערמיט צו טון אַמאָל אַ שיין, נאָר ס'וועט מוזן קומין אַ צייט, ווען ער אָנהייבן צו לייכטן מיט אַ שטראַלנדיק און אייביק ליכט. פונקט, ווי ס'טרעפן זיך גרויסע איבערקערענישן פון וועלטן, ביי וועלכע ס'שווימען אַרויף נייע וועלטן פונים קאָכידיקן וועלטן־שוים, פונקט אַזוי וועט אַמאָל אויך מוזן זיין אַן־איבערקערעניש אינים רשות פונים מענטשלעכן גייסט, אַן־אחרית הימים, די מענטשן וועלן באַקומין „אַ ניי האַרץ" — ולא על ידי אַנטוויקלונג ולא על ידי צייט, נאָר טאַקי דורך דעם אין־סוף אַליין — וועלן אַריינקוקן אין דער וועלט מיט אַ ג—טלעך קלאָרקייט, וועלן דערגיין צו אַ קדושה אָן אַ פנימה, צו אַ דעת, אַ רחמים און אַ תפארת אָן באַדינגונגען.

אַנדערש קען אויך נישט זיין: נאָר אַ בשר ודם וועט עס מוזן זיין, אַ מענטש וועט דאָס מוזן ברענגין די ישועה די מענטשן, איין מענטש, אַ מענטש אַ גדול שבגדולים, אַ נעלה שבנעלים, וואָס ג—ט וועט אים איבערגעבן דאָס איינציקע אייביקע שליחות פון דער היסטאָריע, וואָס מיט דעם ריזיקן שטאַרקייט פון זיין נשמה וועט ער גובר זיין די נשמות פון מיליאָנין מענטשן און פון אַלע דורות נאָך זיי, וועט ער אויסלייזן איטלעכע נשמה באַזונדער און אַלע נשמות אין איינים. און אַנדערש קען נישט זיין: דער דאָזיקער אויפטו פון דעם איי־נים מענטש. וואָס דער איינער ג—ט וועט אים שיקן, וועט מוזן האָבן אַ שייכות צו דער גרויסער מלחמה, וואָס די מענטשן האַלטן מיטן זינדיקייט שוין טויזנ־טער יאָרן. נישט בחינם וועט מען דערגרייכן צו דער גאולה. מע וועט זי מוזן פאַרדינין זיך לכל הפחות מיט די ענויים פון דער עבירה, מיט דעם ראַנגלין זיך מיט אים, מיט דער בענקשאַפט פטור צו ווערען פון איר און ס'ווייזט אויס, אויך מיט אַ בולטן כיוון און מ[illegible] אַ שווערער אַרבייט אויף עולה צו זיין ביז צו די מדריגות, ביז צו וועלכע ס'איז בכלל מעגלעך אַן־עלי'. אויף ווי [illegible] און אַנדערש קען נישט זיין: אין דער [illegible] וועט מוזן גיין פאַרנט פאַר אַלע [illegible] דאָס פאָלק [illegible] זיין אויסדערוויילטקייט באַטייט [illegible] די [illegible] וועלכער [illegible] גיוואָרן צוליב אים, האָבן נישט קיין חלק איך [illegible] גינאָד און קענין אים נישט דינין לויט זיין רצון און זיין פּלאַן און אַנדערע פאָרימס, מיט אַנדערע סימבאָלן, נאָר — וואָס איז אויס־דערוויילט גיוואָרן, כדי אָנהייבנדיק פון זיין תורה צו גרייטן און צו ווייזן דעם וועג צו משיחן פאַר זיך און פאַר אַנדערע; דאָס פאָלק, וואָס האָט אַרויס־גיבראַכט די ג—טלעכע מבשורי הקדושה, די מענטשן פונים שטאַרקסטן דורשט נאָך גאולה. און דער איינער, דער הייליקער פון אחרית הימים, וואָס וועט קומין, כדי צו טון דעם גרעסטן און דעם איינציקן אייביקן אויפטו פון אַלע אויפטוען, וואָס מיט זיין אויפטו וועט ער עס אויך אויפריכטן פון זיין שפּל־דיקייט...

אויב די יידישע יידן — אָדער בעסער, אַ גיוויסער סאָרט משכילים צווישן זיי — צוקאַליטשין די דאָזיקע וואונדערלעכע אמונה און משיחן, אויב זיי בייטן אויס דאָס לעבעדיקע גישטאַלט פון אַ פּערזענלעכן משיח, וואָס ג—ט וועט אים שיקן — אַ גישטאַלט, וואָס איז אויך על פי שכל אַ זיכערער פּועל יוצא פון דער לאַנגער היסטאָרישער קייט פון די גרויסע נביאישע מענטשן — אויב זיי בייטן דאָס אויס אויף דער פּוסטער פיקציע, אַז דער גאַנצער כלל־ישראל איז משיח, אויב פון דעם גרויסן בענקיניש און פון דער זיכערער גאולה פון אַלע מענטשן און פונים פאָלק ישראל איז ביי זיי גיוואָרן אַ מין ליבעראַל־עטיש קולטור־פּראָגראַם, אַ פּעקל מליצות, וואָס זיי גיבן עס מיט דעם פאָלק פאַר אַ „מיסיע", ווי זיי רופן עס אָן בלע"ז, אויף זיין וועג איבער אַסימילאַציע, אָפּטריניקייט, מאַרק, בערזע אין צייטונגין — איז דאָס אַלצ־דינג אויסגיקומען ביי מיר גאָר, ווי מער אַ שטריך פון זייער בילד און ס'איז מיר נישט גיוועזן קיין חידוש [illegible] ווען איך בין דערגאַנגין, אַז אויך מאָסן [illegible]ערלעכע יידן זענין נישט גיוועזן בכוח צו בלייבן ביי אַ גאַנצער, אַ נישט־אָנגירירטער אמונה אין משיחן, בין איך שוין יאָ נשתומם גיוואָרן. איך האָב אפילו טאָג פאַר טאָג גיהערט, ווי זיי זאָגן אַרויס זייער האָפנונג אויף ביאת המשיח, און ס'איז אויך ביי מיר נישט גיוועזן קיין שום ספק, אַז זיי זאָגן דעם אמת. נאָר כ'האָב מיר דאָך פאָרט, נישט גיקאָנט פאַרמאַכן די אויגן, כדי איך זאָל נישט זעען, אַז אין זייער אמונה אינם קומין פון משיחן איז עפּיס פאַראַן אַ מין שטריך פון לעגענדע און אידיל, און אויף זייערע פנימער באַווייזט זיך אָפּט אַ שמייכל — נישט ווימנריק דערפון און טאַקי נישט זעלטן אויך ווייסנדיק עס — וועלכער זאָגט עדות דערויף. און קודם־כל האָב איך דאָך גימוזט זען: זיי ווייסן און פילן אפילו מער נישט דאָס פאַרקניפּטקייט פון ביאת המשיח מיטן אַנדערן תוכן פון דער יידישער אמונה, איר שייכות צום אויסדערוויילטקייט און, אין איינים דערמיט, צו שכר ועונש, זיי האָבן מער נישט קיין איבערבליק איבערן גאַנצן וועג פונם יידישן פאָלק. וועלכער איז אים אָנגיצייכנט מיט אַוואונדערלעך בולטקייט, איבער דעם וועג, וואָס פירט פון דער תורה הקדוש און מיט איר דורך קדושה צו משיחן; זיי האָבן פאַרגעסן, אַז דאָס אויסדערוויילונג האָט זיך נישט גענדיקט מיט מתן תורה, נאָר אַז עס נעמט אַרום דריי תוכנס: דעם תוכן בסיס, די תורה, דעם תוכן פון וועג, דאָס הייליקן זיך, און דעם תוכן פון ציל, משיחן. זיי האָבן זיך גיוואוינט צו קוקן אויפן משיח־האָפנונג ווי אויף אַ זאַך בפני עצמה און צו רעינין זיך נאָר מיט דעם איין־איינציקן מעגלעכקייט, אַז ג—ט קאָן שיקן משיחן יעדן טאָג, פאַר אַ חזר ווענן, און זיי האָבן גאָרנישט גירעכנט זיך מיטן אַנדערן מעגלעכקייט, אַז ג—ט וועט אים מוזן שיקן, אַז מע וועט זיך אים פאַרדינין, בפרט, אַז זיי, פון וועלכע ער דאַרף אַרויסקומין, וועלן ראוי ווערן דערצו נישט נאָר דורך פאַרנעמין זיך מיט דער תורה, נאָר אויך דורך הייליקן דאָס גאַנצע לעבן זייערס. און איך האָב פאַרשטאַנין: זיי גלויבן אפילו אין זיין קומין, נאָר נישט מיט אַזאַ כוח, וואָס זאָל זיי קאָנין רירן פון אָרט, וואָס זאָל זיי טאַקי קאָנין אויפהויבן צו וואָס העכערע מדרגות. און אָט דערמיט האָבן זיי זיך אַליין פאַרמשפּט צו דעם מצב, אין וועלכע זיי גיפינין זיך אַצינד, וואָס זייער אמונה איז צו ענוודיק גיוואָרן. אָט דורך דעם האָבן זי נישט גי־קענט קומין צו דער באַשעפערישער אומ־ו און אומצופרידנקייט, צו דער ענערגיע פון רוחניות, וואָס מען דאַרף זיי האָבן, כדי צו קאָנין באַשאַפן און אויפהאַלטן אַ וועלט לויטן ג—טלעכן גיבאָט, און אָט דורך דעם בלויז דורך דעם זענין זיי זינדיק גיוואָרן.

בין איך ווי אָן וואָרצלין אַ בוים,
מיר חלומט זיך ציון, מיין אָרעם ציון,
עס ציט מיך אָן אויפהער אַהיים...

עס גיסן זיך לידער פון גליק און פון לעבן
איך הער נאָר אַ ביטער גיוויין,
עס יאָמערט מיין ברודער, ווי קאָן איך זיין רואיק
און לעבן פאַר זיך נאָר אַליין...

גדלי׳ בובליק

ירושלים - די שטאָט פון קדושה און אייביקייט

ייִדן זענען אַ פאָלק וואָס איז אַנדערש ווי אַלע אַנדערע פעלקער פון דער וועלט; ארץ־ישראל איז אַ לאַנד וואָס איז אַזוי אַנדערש ווי אַלע לענדער פון דער וועלט, און ירושלים איז אַ שטאָט וואָס איז אַנדערש ווי אַלע שטעט וואָס זענען פאַראַן אויף דער ערד. דער ייד שטייט איינציק און אַליין מיט זיין געשיכטע, מיט זיין עבר אָפּגעזונדערט פון אַלע משפחות פון דער מענטשהייט, און זיין גורל: ארץ־ישראל שטייט איינציק און אַליין צווישן אַלע פעלקער פון דער וועלט, אָפּגעזונדערט פון אַלעמען מיט איר ראָל, מיט איר באַדייטונג, מיט איר ווירקונג. און ירושלים שטייט איינציק און אַליין צווישן אַלע שטעט פון דער וועלט, יונגע און אַלטע, אָפּגעזונדערט אין איר גרויסקייט, אין איר גייסטיקער פיזיאָנאָמיע, אין איר אייגנאַרטיקייט. ס׳איז מער נישטאָ ווי איין ירושלים אויף דער ערד־קויל!

עס זענען געווען מעכטיקערע שטעט ווי ירושלים אין דער געשיכטע, ס׳זענען געווען רייכערע שטעט ווי די יידישע שטאָט, וואָס ליגט אויף די בערג פון יהודה אין אַ טרוקענער געגנט; ס׳זענען געווען שטעט מיט מער לוקסוס און גלאַנץ, מיט מער אויסערלעכער פּראַכט, און, אויב איר ווילט, מיט מער „ציוויליזאַציע" ווי ירושלים האָט געהאַט. בבל, נינוה, אַטען און רוים—ירושלים האָט נישט געקענט זיי איבעריאָגן אין מיליטערישער גבורה, אין קונסט און אָרגאַניזאַציע, און דאָך האָט ירושלים איבערגעלעבט די גאַנצע מאַכט פון בבל און נינוה און די גאַנצע שיינקייט פון אַטען און רוים. אַלץ, וואָס זיי האָבן געשאַפן איז פאַרטונקלט געוואָרן קעגן די ליכטיקייט פון ירושלים. ירושלים האָט באַזיגט דעם מזרח און דעם מערב; ירושלים האָט צושמעטערט און פאַרניכטעט די נעצן פון בבל, נינוה, אַטען און רוים, און דורך דעם כח פון ירושלים איז געשאַפן געוואָרן אַן־אַנדערע מענטשהייט און אַן־אַנדערע ציוויליזאַציע. ירושלים איז אַנדערש ווי אַלע שטעט, וואָס זענען אַמאָל געווען אויף דער וועלט, אַנדערש ווי אַלע שטעט וואָס זענען יעצט פאַראַן אויף דער וועלט, ווייל ירושלים איז די איינציקע שטאָט אויף דער ערד, וואָס איז אַ הייליקע שטאָט. בויג איין דיין קאָפּ, מענטש, ווען דו שטעלסט דיין פוס אויף דעם הייליקן באָדן פון דער שטאָט, וואָס איז אַנדערש ווי אַלע שטעט, פון ירושלים עיר הקודש!

* * *

אַלע שטעט פון דער וועלט יאָגן זיך נאָך איין זאַך, ירושלים האָט זיך געיאָגט נאָך אַן־אַנדערער זאַך: אַלע שטעט זענען געגאַנגען אין איין וועג, ירושלים איז געגאַנגען אין אַן־אַנדערן וועג; אַלע שטעט האָבן געדינט צו איין זאַך און ירושלים האָט געדינט צו אַן־אַנדערער זאַך.

אַלע שטעט האָבן זיך געיאָגט נאָך גבורה פון גוף ירושלים האָט אָפּגעשטעלט אויף דעם פּלאַץ פון גבורה פון גוף די גבורה פון גייסט. אַלע שטעט זענען געגאַנגען אין דעם וועג פון פאַרגעטערן שיינקייט און קונסט, ירושלים איז געגאַנגען אויף אַן־אַנדערן וועג, אַן־אייגענעם וועג; צו שטעלן ריינקייט פון הערצן העכער, ווי שיינקייט פון גוף, און אמת העכער ווי קונסט. אַלע שטעט האָבן געדינט צו דער נאַטור און די תאוות, וואָס זענען פאַרבונדן מיט דער נאַטור. ירושלים האָט געדינט צו ג-ט און האָט געבויגט די אידיי פון ג-ט פאַר אַזאַ זאַך שטעלן צום ווענטל. אָבער איינע געפינט זיך, וואָס איילט דעם אָפיציר פון אַנטיסעמיטישן מיליטער צו הילף: אַ יידישע פרוי...

זי זאָגט:

— איך מוז אים ראַטעווען. איך קען צו זיינע יסורים זיך נישט צוקוקן רואיק...

ם. און דווקא קריסטלעכע, רעדן איר אָפּ, וואָרענען, אַז זי קען דורך דעם ברענגען אַן־אומגליק אויף זיך און איר הויז. אָבער זי הייבט אויף די הענט צום הימל און רופט אויס: — איך דערפיל אַ מענטשלעכן חוב!...

אַ מאָדנע „זשידובקאַ" אַזאַ, — שאָקלען מיט די קעפּ די גויים פון דער שטאָט. —

אַן־עקספּרעסיוו, שאַרף בילד איז באַצייכנט אין דער סקיצע „וויצן". דאָס איז אַנטקעגן דעם, וואָס מע זאָגט דאָ און דאָרט, אַז יידן זענען פּראַצענטניקעס, „ליכוויאַזשיס"... דערמאָנט זיך זי, קראַנאַווסקאַ, אין אַן־עפּיזאָד:

— אַ יידישער פּראַצענטניק, — משה גאָלדנבערג האָט ער געהייסן, — איז גע-

אַנגעפירט מיט די אַנדערע גרויסע וועלט-שטעט. דאָס איז דער אינהאַלט פון דעם וויכוח, וואָס די נביאים האָבן געפירט קעגן די געצן פון דער וועלט, קעגן די ציוויליזאַציעס פון נינוה און בבל. דאָס איז דער אינהאַלט פון דער גרויסער דיסקוסיע, וואָס דאָס יידנטום האָט געפירט קעגן אַטען און רוים. ירושלים איז געווען די איינציקע שטאָט אויף דער וועלט, וואָס האָט געדינט צו ג-ט, וואָס האָט געבראַכט די אידיי פון ג-ט צו אַ ג-טלאָזע וועלט, וואָס האָט דערקלערט קריג קעגן דער אידיי, אַז אַ מענטש איז נישט מער ווי אַ נאַטור־חיה. ירושלים האָט פאַרוואָרפן די שטרעבונג צו גבורה, צו פאַר-גוועלטיקן, צו הערשאַפט פון רשעות און האָט געבראַכט פאַר דער מענטשהייט די שטרעבונג צו גוטסקייט, צו מענטשלעכקייט, צו רחמנות, צו באַהערשונג פון זיך אַליין אַנשטאָט צו באַהערשן יענעם. ירושלים האָט געבראַכט די שיינקייט פון מאָראַל, אַנשטאָט די שיינקייט פון פאָרעם, האָט זי געבראַכט די אידיי—די גייסטיקייט פון מענטשן צו אַ וועלט, וואָס האָט פון גייסט נישט געוואָלט וויסן. ירושלים האָט די אַלע זאַכן פאַרבונדן מיט איין זאַך, מיט עבודת השם. ירושלים האָט זיך געשטעלט קעגן דער גאַנצער וועלט אין קאַמף פאַר דאָס גייסטיקע, פאַר דאָס ג-טלעכע.

זענען אַנדערע שטעט אין דער געשיכטע פון דער מענטשהייט געוואָרן די שטעט פון גבורה, די שטעט פון שיינקייט, די שטעט פון נאַרגיניגן אָדער אַפילו די שטעט פון חכמה — ירושלים איז געוואָרן די שטאָט פון ג-ט, „עיר אלקים", די איינציקע באַזונדערדיקע שטאָט פון דאָס ג-טלעכע, אַנדערש ווי אַלע שטעט אויף דער וועלט.

* * *

און אַזוי מוז ירושלים אויך זיין אין אַלע צייטן, אויב זי וויל ירושלים בלייבן, אויב זי וויל האָבן איר באַדייטונג, איר גרויסקייט און איר אַנדערשקייט, איר אייגן חשיבות-ערהאַבנקייט. זי מוז אויפהאַלטן דאָס פּנים, וואָס זי האָט אין דער וועלט-געשיכטע. זי מוז זיין דאָס, וואָס זי איז געווען פאַר דער וועלט-ציוויליזאַציע. זי מוז האָבן איר אָריגינאַליטעט, זי מוז האָבן דאָס ירושלימדיקע דאָס הייסט דאָס ג-טלעכע, דאָס גייסטיקע, וואָס האָט איר גרויס געמאַכט, וואָס האָט איר אייביק געמאַכט.

אַ ירושלים „גלייך ווי אַלע שטעט" איז נישט מער ירושלים, אַ ירושלים, וואָס איז אַ נאָכמאַכונג פון פּאַריז איז גאָרנישט מער די ירושלים, וואָס האָט די וועלט געשטורעמט, וואָס האָט די וועלט באַצויבערט, וואָס האָט די וועלט געלערנט. אַ ירושלים, וואָס זאָל אויפהערן צו זיין די עיר הקודש, וואָס זאָל פאַרלירן איר פאַרבינדונג מיט דאָס ג-טלעכע, אַ ירושלים פון קינאָס און קאַפעען, אַ ירושלים וואָס איז אַ נאָכמאַכונג פון ניו־יאָרק, וואָס זאָל ביליק ווערן מיט די אַלע ביליקייטן און וואַכידיקייטן פון דער גויאישער וועלט, איז נישט דאָס, וואָס עס קען מאַכן ציטערן אייער האַרץ פון ירושלימדיקע געפילן, קען נישט ברענגען צו אייך קיין חרדת-קודש. אַזאַ ירושלים קען אַנדערש נישט הייסן ווי אַ ירושלים, וואָס האָט קאַפּיטולירט פאַר אַ וועלט ... באַקעמפט ...

ווען די ... האָבן צוויי טויזנט יאָר געבעטן „ולירושלים עירך ברחמים ..." און ווען זיי האָבן די גאַנצע צייט אָנגערופן ג-ט מיט דעם טיטל „בונה ירושלים" האָבן זיי געוויס דערוואַרט, אַז ירושלים זאָל ווידער זיין די אמתע ירושלים, די שטאָט פון גייסט און גלויבן, די שטאָט וואָס האָט געטראָגן די פאָן פון יידנטום קעגן אַלע אַנדערע קולטורן און ציוויליזאַציעס.

די גרויסקייט פון דער שטאָט ירושלים קען קיינמאָל נישט גלייך זיין מיט אַנדערע שטעט, אין איר אויסטון אירע אייגנאַרטיקייטן. מע קען זיך נישט פאָרשטעלן אַ ירושלים למשל, וואָס זאָל אויפהערן צו זיין עיר הקודש און וואָס איר גאַנצע באַרימערײַ זאָל זיין אַז זי איז אַ מאָדערנע שטאָט. מאָדערנע שטעט זענען פאַראַן אַ סך אויף דער וועלט. פיל פון זיי זענען און וועלן שטענדיק זיין שענער ווי ירושלים. אָבער דאָס ירושלימדיקע אין ירושלים ליגט אויף אַ גאַנץ אַנדער פעלד, אויף דעם פעלד פון יידישקייט, פון קדושה, פון רעליגיע, פון דאָס וואָס ירושלים האָט אויסגעפונען און האָט דערפאַר געקעמפט און באַזיגט אַ גאַנצע וועלט. האָט דאָך שוין דער אַלטער פסוק אויפגעשטעלט אויף אייביק דעם פונקט, אין וועלכן עס הענגט אָפּ ירושלימס גרויס-

קייט: „כי מציון תצא תורה ודבר ה׳ מירושלים". פון ירושלים מוז ווייטער אויך אַרויסגיין דער „דבר ה׳" אויב עס וויל ווייטער בלייבן ירושלים.

דאָס יידישע פאָלק לעבט איצט דורך אַ קריזיס אין זיין מהות. גאַנץ ריכטיק. אָבער אין דעם קריזיס דאַרף ירושלים זיין אַנדערש ווי אַלע מקומות, וואו יידן געפינען זיך. פון דאָרטן דאַרף קומען דער קאַמף פאַר אַלץ, וואָס איז הייליק אין יידנטום; פון דאָרטן דאַרף קומען דער ווידערשטאַנד פון דער יידישער אמונה קעגן אַלע כוואַליעס פון פאַרניכטונג, וואָס סטראַשען צו פאַרשלונגען דעם עיקר, אויף וועלכן דאָס לעבן פון דער יידישער נאַציע איז געשטאַנען, שטייט היינט און וועט מוזן שטיין ווייטער, אויב די יידישע נאַציע וויל נישט אונטערגיין. ירושלים מוז זיין דער לעצטער און גרעסטער קאַמפּס-פּלאַץ פאַר יענע רעליגיעזע אמתן, פאַר וועלכע די יידישע נאַציע האָט מלחמה געהאַלטן 3 טויזנט יאָר. דאָס איז די לעצטע פעסטונג פון דעם פאָלק, וואָס ווערט אָנגערופן גוי קדוש און וואָס האָט פאַר דער אידיי פון קדושה געקעמפט מיט דער גאַנצער וועלט.

איך ווייס, אַז דאָס וואָס ס׳איז געזאָגט געוואָרן אין די פריערדיקע שורות וועט נישט געווינען די הסכמה פון אַ גרויסן טייל פון די, וואָס ווילן זיך באַרימען מיט זייער מאָדערניזם. זיי וועלן זאָגן: יידן זענען אַזאַ פאָלק ווי אַלע פעלקער. ירושלים איז אַזאַ שטאָט ווי אַלע שטעט און זי דאַרף זיין נישט אַנדערש ווי אַלע שטעט, אויסער וואָס מע זאָל אין איר רעדן העברעאיש. וואָס האָבן מיר צו טון מיט גוי קדוש און מיט רעליגיעזע אידייען און מיט דעם וואָס ירושלים איז אַמאָל געווען?

אָבער דאָס וואָס זיי זאָגן שטימט נישט מיט דער יידישער געשיכטע, שטימט נישט מיטן גאַנג פונים יידישן פאָלק דורך אַלע דורות פון אברהם ביז אונדזערע טאָגס, שטימט נישט מיט די פאַקטן, אויף וועלכע עס שטייט פעסט אונדזער פאַרגאַנגענהייט. דאָס וואָס זיי זאָגן איז אין פולשטענדיקער סתירה צו דעם אמת און צו דער דערפאַרונג פון אַלע יידישע דורות ביזן היינטיקן טאָג. דאָס וואָס זיי זאָגן איז היסטאָריש פאַלש און וויסנשאַפטלעך נישט ריכטיק.

ווען יידן וואָלטן געווען אַ פאָלק ווי אַלע פעלקער וואָלט פון זיי שוין לאַנג קיין געדעכעניש נישט געבליבן. ווי ס׳איז נישט געבליבן פון אַלע אַנדערע פעלקער. ווען ירושלים וואָלט געווען גלייך ווי אַלע שטעט, וואָלט זי קיין שום ראָל נישט געשפּילט אין דער געשיכטע. די יידן זענען געבליבן לעבן נאָר דערפאַר וואָס זיי זענען געווען אַנדערש ווי אַלע און דאָס אַנדערש זיין איז נאָר געווען די יידישע תורה און נישט קיין אַנדערע זאַך. די יידן זענען געבליבן לעבן נאָר דערפאַר, וואָס זיי האָבן זיך צוגעקלעפּט צו דער ג-טלעכער אידיי („ואתם הדבקים בה׳ אלקיכם"). די יידן זענען געבליבן לעבן נאָר דערפאַר, וואָס זיי האָבן זיך געהאַלטן אין זייער דת. ס׳איז אַ קלאָרע דערקלערונג וועגן דעם געגעבן געוואָרן פון יידישן פאָלק אין די ווערטער: „כי הם חיינו ואורך ימינו". די יידישע געשיכטע ליגט אין גאַנצן איינגעוויקלט אין דער דעקלאַראַציע, וואָס איז אויפגעשריבן אויפן טיר פון יעדן יידישן הויז און וועלכע איז דאָס לעצטע וואָרט, וואָס אַ ייד זאָגט ביי דער ענדע פון זיין לעבן: שמע ישראל אא״וו. יידן קענען אַוועקוואַרפן אַלע דעקלאַראַציעס, זיי קענען פאַרוואַרפן דעם עיקר אויף וואָס דאָס יידישע לעבן האָט זיך געהאַלטן, אָבער דערמיט וואַרפן זיי אַוועק די יידישע געשיכטע. וואַרפן אַוועק די יידישע פאַרגאַנגענהייט און וואַרפן אַוועק דעם גאַנצן אינהאַלט פון פאָלק ישראל און זיין שליחות אויף דער וועלט. קען עמיצער גלויבן, אַז אַ פאָלק פון פיר טויזנט יאָר קען בייטן דעם גאַנצן אינהאַלט פון זיין קיום און בלייבן דאָס זעלבע, וואָס עס איז געווען? קען עמיצער גלויבן אין די לעבנס-שטאַרקייט פון אַן־אומה, נאָך דעם ווען זי זאָל ווערן גלייכגילטיק צו דער איינציקער זאַך, פון וועלכער זי האָט די לעבנס־שטאַרקייט געשעפּט? קען עמיצער גלייבן אין אַ יידיש פאָלק וואָס זאָל אומקערן זיין רוקן צו דער אמונה, צו דאָס ג-טלעכע, זאָל זיין די זעלבע נאַציע, וואָס עס איז געווען ביז איצט? קען עמיצער גלייבן, אַז אַ ירושלים וואָס זאָל זיין אַ קאָפּיע פון וועלכע אַנדערע שטאָט אין אייראָפּע און אַמעריקע וועט זיין די ירושלים. וואָס איז געווען דער סימבאָל פון יידנטום. דער סימבאָל פון אַלים וואָס איז הייליק, פון אַלים וואָס איז געטלעך?

אַ ירושלים וואָס זאָל ווערן די שטאָט פון וואָכנדיקייט אַנשטאָט עיר הקודש אַ ירושלים וואָס זאָל ווערן אויס עיר אלקים, איז נישט מער די ירושלים פון דער געשיכטע, נישט מער דאָס וואָס זי איז געווען פאַר אונדז, פאַר דער וועלט, פאַר דער ציוויליזאַציע און פאַר דער מענטשהייט. וואָרן דער ייד

דינט זיך, דינט דער וועלט, דינט דער ציוויליזאַציע און דער מענטשהייט נאָר דורך זיין תורה, אויף אַנדערע פעלדער זענען אַנדערע שטענדיק געווען גרעסער פאַר אים און וועלן שטענדיק זיין גרעסער פאַר אים. זיין גרויסקייט איז נאָר אין דאָס זייניקע, און דאָס באַזונדערע וואָס ער האָט געשאַפן. אין דאָס וואָס איז זיין אייגנס, אין דאָס אין וועלכן זיין גאונות האָט זיך אַרויסגעוויזן, אין זיין רעליגיע, און אַזוי איז אויך ירושלים.

* * *

איך גיי אַרום אין די נייע גאַסן פון ירושלים און מיין האַרץ ווערט ברייט פון פאַרגעניגן אויף דעם וואָס מ׳האָט דאָ אָנגעבויט אין דער לעצטער צייט. גרויס איז דאָס גליק צו זעען „ירושלים בבנינה", ירושלים, ווי זי בויט זיך. אַזוי דערהאָבן איז דער ענין פון בנין ירושלים, אַז די אור-אַלטע גרויסע יידישע תפילה, די טעגלעכע יידישע תפילה, גיט דעם נאָמען „דער בויער ירושלים" צו ג—ט אַליין.

און מיט מיר גייט אַ ירושלימער פריינט און ער רעדט מיט גרויס התלהבות: זעט איר די נייע זיבן-שטאָקיקע הייזער, וואָס זענען אויסגעבויט געוואָרן אין לעצטן יאָר? זעט איר די פּראַכטפולע געביידעס, מיט וועלכע פּאַריז און ניו־יאָרק וואָלטן זיך נישט געשעמט פאַר זייערע שענסטע קוואַרטאַלן? און די הייזער האָבן ווינדעס („מעלות" רופט מען עס אין העברעאיש), זענען באַזאָרגט מיט דעם לעצטן וואָרט פון באַלייכטונג, פון באַהייצונג אא״וו. איך טייל זיין התלהבות, בין איבערפולט מיט שמחה אויף דעם, וואָס מיינע אויגן זעען בתוכי ירושלים און בין גליקלעך מיט דעם גרויסן פּראָגרעס, וואָס ירושלים מאַכט. אָבער איך קען זיך נישט אַרויסשלאָגן פון קאָפּ די מחשבה: נישט אין זיידנס ליגט און קען ליגן די גרויסקייט פון ירושלים נאָר אין עפּיס אַנדערש.

פּראָגרעסירט ירושלים אויך אין דער ריכטונג פון יענעם „עפּיס אַנדערש"? אין דער ריכטונג פון קדושה? ווערט ירושלים מער ירושלימדיק? לאָמיר האָפן!

מיין האַרץ איז אין מזרח...

לויט ר׳ יהודה הלוי

מיין האַרץ איז אין מזרח, און איך בין אין מערב.
ווי קאָן איך אַ גליקלעכער זיין,
ווי קאָן איך פאַרגעסן מיין שרעקלעכן אומגליק,
און לעבן פול נחת און שיין...

אין ווייטע און גלענצנדיקע שיינע מדינות
בין איך ווי אָן וואָרצלען אַ בוים,
מיר חלומט זיך ציון, מיין אָרעם ציון,
עס ציט מיך אָן אויפהער אַהיים...

עס גיסן זיך לידער פון גליק און פון לעבן
איך הער נאָר אַ ביטער געוויין,
עס יאָמערט מיין ברודער, ווי קאָן איך זיין רואיק
און לעבן פאַר זיך נאָר אַליין...

י. ל. גערשט

פרייגייסט און אומגייסט

1.

אין דער גישיכטע פון אייראָפּעאישן גידאַנק, אָנהויבנדיק פון דער א. ג. „נייער צייט" איז דאָס באַליבטסטע און גאַנגבאַרסטע וואָרט גיוועזן: פ ר י י ג י י ס ט. דאָס דאָזיקע וואָרט איז זייער אָפט באַנוצט גיוואָרן דורך האַלבע און גאַנצע איינגיבילדיטע אינטעליגענטן. דערמיט האָט מען גימיינט פעסטצושטעלן דעם גרויסן פּראָגרעס, וואָס דער נייעמאָדישער גידאַנק האָט אַדורכגימאַכט אין די לעצטע יאָרהונדערטער אין פאַרגלייך מיט דעם מיטל-עלטערליכן צייט-פּעריאָד, וואָס איז גיוועזן מער אונטער דער השפעה פון די דאָגמאַטיש-רעליגיעזע השקפות.

פרייקייט פון גייסט, הערשאַפט פון שכל אויף אַלע גיביטן פון מענטשלעכן גידאַנק, איינשליסנדיק קודם-כל די ספער פון דער קאָמפּליצירטער מעטאַפיזישער פּראָבלעמאַטיק, — זענען עס גיווען די לאָקנדיקסטע פאַרפיר-ליכטלעך, וואָס האָבן צו זיך גיצ־שופּט די המונים-אינטעליגענטן און פאַר זיי גידינט אַלס פרישע, ניי-מאָדישע אַני מאַמינס. מיט אַ פאַרכאַפּטער אמונה האָט מען זיך אַרומגיטראָגן מיט די דאָזיקע פאַ-אַליס פונים באַנייטן פילאָזאָפישן גידאַנק, וואָס האָט גיזאָלט אַנטפּלעקן נייע האָריזאָנטן און אויפקלערן פשוט און גלאַטיק איינמאָל-פאַר-אַלע־מאָל דאָס אייביקע סודותדיקייט, וואָס הילט איין די וועלט-יצירה און אַלע אירע פענאָמענען.

אין דעם דאָזיקן טריאומפאַלן באַרוישטקייט פון דער מענטשלעכער גאווה צו פאַרשטיין פשוט און זעלבסטשטענדיק אַלע פאַרוויקלטסטע אייביקייטס-פּראָבלעמען פון מעטאַפיזישן כאַראַקטער האָבן גיהאַט אַ גרויס חלק די נצחונות פון דער נייצייטיקער מאַטעמאַטישער און עקספּערימענטאַלער וויסנשאַפט. מ־האָט זיך אַזוי פאַרשיכורט מיט די נצחונות אינים אַנטדעקן די פאַרהאַנענע גיזעצן אין דער אַנטאַפּעוודיקער וועלט ביז צום איינשמועסן זיך אַז מיט די זעלבע מיטלען כמעט וועט זיך אויך איינגעבן צו דערטאַפּן דעם מקור פון די דאָזיקע גיזעצן און אים כמעט ווי אויסוועגן און אויסמעסטן...

דערגאַנגען צו דער דאָזיקער פאַריסינער גאווה האָט זיך אָבער דער נייצייטיקער פרייגייסט אָנגיהויבן ביסלעכוויַיז אַזוי צו פאַרפּלאָנטערן אין דער נעץ פון כל-ערליי אומשכלדיקע סאָפיזמען און קאָפּ-שווינדלערישע המצאות איבער דעם אייביקן סודותדיקייט פון דער יצירה און דעם מקור פון איר גיזעצמעסיקייט ביז ער האָט זיך סוף כל סוף אויפגילעזט אין גענצליך-אומשכלדיקן און אָפּהענגיקן אומגייסט, וואָס לייקנט לחלוטין יעדיס פרייקייט פון אַלע נשמהדיקע און פּסיכישע כּוחות.

דער ראַציאָנאַליסטישער פרייגייסט האָט זיך אַזוי נאָך אַליין איבערגיגעבן אין די הענט פון זיין גרעסטן שונא — דעם אומשכלדיקן, באַדינגטן און גיפּענטיטן אומגייסט, וואָס זיין דערקענטעניש-כּוח מוז אויף אַ קאָנסעקווענטן אופן רעדוצירט ווערן ביז אַ מינימום אדער גאָר אַפילו אינגאַנצן אָפּגילייקנט ווערן. אין דער דאָזיקער פאַרניכטונגס-אַרבייט פון דער אומבאַגרעניצטער, אילוזאָרישער ממשלה פון פרייגייסט האָבן דעם גרעסטן חלק די האַלב-און גאַנץ בלינד־מעכאַניסטישע דאָקטרינעס, וואָס האָבן זיך מיט זיין כּוח און אויף זיין חשבון אויסגיטרעטן אַ וועג אין גרויסע מאַסן פון מענטשלעך-פאַרקרענקטע מוחות כּדי אים פון דאָרטן אַפּוירקזאַמסטן צו פאַרטרייבן.

ניכטערע טראַכטער האָבן אַפילו גיקענט לייכט פאַראויסזען די דאָזיקע מפּלה פון „אַלמעכטיקן" פרייגייסט. ס־איז למשל פאַר זיי גינוג גיווען צו פאַרגלייכן דעם דערנערדריקן וועג פון אַלטן גריכישן, פרייגייסטיקן גידאַנק, וואָס האָט זיך אויך אין דער מדבר פון זיינע כּסדרדיקע בלאָנדזשענישן אַזוי אָפט אויסגיליפערט אין רשות פון די פאַרשידענע אומגייסטיק-מעכאַניסטישע הנחות. און אויב מ־האָט די דאָזיקע הנחות דערפירט צו זייער לעצטן, קאָנסעקווענטן פועל-יוצא האָט מען גיקענט בולט איינזען אַז זיי מאַכן אַ תל פון יעדן פרייקייט און אַבסאָלוטן דערקענטעניש-כּוח פון מענטשלעכן גייסט בכלל. דער נייצייטיקער פרייגייסטיקער גידאַנק האָט אויף אַ דורכזיכטיקן אופן נישט גיהאַט קיין בעסערע שאַנסן אָפּגיהיט צו ווערן פון אַזאַ דערקענטעניש-אומגייסטיקער פאַרשטאַרונג און אַ פּשיטא שוין אַז ס־איז אים נישט פאַרגישטאַנען קיין גרויסע אַנטדעקונגען אין שייכות צו די אייביק-פאַ-היילינע שאלות פון דער יצירה, איר מקור און מיין.

צוגייענדיק מיט מער ישוב-הדעת און באַוואַכטקייט צו די איידעלע און פאַרוויקלטע פּראָבלעמען פון תוך פון דער וועלט און דאָס שייכות פון מענטש־גייסט צו דעם האָט מען גיקענט תופס זיין קודם-כל אַז די דערקענטעניש־כּוחות פון ריינעם שכל זענען אין זייער היקף גאַנץ באַגרעניצט. דער ריינער שכל איז טאַקע פעיק צו דערשלאָגן זיך מיט פאַרשידענע אייביקע ראיות צו דעם גרעסטן אמת פון דער וועלט — איבער אַן־איבערוועלטלעכן און כּל־יכולדיקן באַשעפער פון דער גאַנצער בריאה מיט איר פולסטן גיזעצמעסיקייט, פּלאַנמעסיקייט און צוועקמעסיקייט. נישט מער, דער היקף פון דער דאָזיקער גראַנדיעזער, טיפער דערקענטעניש איז אָבער פאַרט אין בעסטן פאַל אַ גינוג שמאָלער און מצומצמדיקער. ביי די סודותדיקע ווענט פון „מה למעלה ומה למטה", די אימהדיקע פּראָבלעמען פון גאָטס און שלעכטס אין דער טבע און זייער גלייכן מוז זיך דער שטאַרקסטער שכל אָפּשטעלן און הכנעהדיק שטוינען מיט אַ פאַרכאַפּטן אָטעם, פאַרשטייענדיק אַז אויך די באַגרעניצטע מאָס דערקענטעניש אין אַזעלכע ענינים איז אַ גרויסער גישאַנק פון דעם אומדערפאַרשלעכן כּול־יכולדיקן בורא פאַר זיין באַשאַפענים מענטש-גייסט. דאָס טיפערע רעליגיעזע גיפיל און די אינטואיטיווע נשמה־כּוחות גיין דאָ אַסאַך ווייטער אין משיג זיין ווי־פיל מ־קען בכלל משיג זיין.

אָבער ס־איז אויך נישט שווער איינצוזען אַז אַפילו די דאָזיקע באַגרעניצטע מאָס דערקענטעניש קען ווערן נאָך מער פאַרשמעלערט און צייטנווייז אויך אינגאַנצן פאַרשרומפּן. דאָס גישעט גיוויינטלעך דעמלט ווען ס־יאַנן אָן אויף איר די פאַרניכטנדיקע השפעות פון פאַרפירישן חומר און חושימדיקן פאַרבלענדיטקייט. די דאָזיקע השפעות טוען אַזוי פאַרפּלאָנטערן דעם שכל אין די נעצן פון זינלעכער טעותדיקייט ביז ער פאַרלירט אינגאַנצן זיין קלאָרזעעוודיקייט און ניכטערקייט אין שייכות צו די אַבסטראַקטע וועלט-אמתן. ער הויבט אָן דעמלט קוקן אויף די אַלע ענינים דורך דער פאַרטונקלטער פּריזמע פון אומזעעוודיקער און אומוויסיוודיקער גאווה-איינרעדעניש, וואָס שפּאַרט אָן מיט איר עזותדיקן אומכּוח אין די העכסטע הימלען, ביז ער פאַרקויפט זיך צום סוף בידיים צו כּל-ערליי סאָפיזמען איבער דעם מעכאַניסטישקייט, באַגרעניצטקייט אין אַפילו גענצלעכן דערקענטעניש-בלינטקייט פון מענטשלעכן גייסט בכלל. דערגייענדיק אַזוי נאָך ממילא צו זיין אייגענער נעגאַציע און לחלוטינדיקן זעלבסטפאַרלייקענונג.

דער איינציקער רעטונגס־אַנקער אין דער מדבר פון די דאָזיקע בלאָנדזשענישן פון שכל קענען דעריבער נאָר זיין די אייביקע אומדערשיטערלעכע הנחות אי־בערן תוך פון דער וועלט, וואָס ס־האָבן אָוועקגישטעלט אַלס הויפּט-יסודות פאַרן מענטשליכן טראַכטן די טיפסטע און ווייטזעעוודיקסטע גייסטער אין דער היסטאָריע — ד י נ ב י א י ־ ה י ה ד ו ת. די אומשטערבלעכע גייסטיקע וועג-ווייזער פונים גאַנצן מענשלעכן מין האָבן זיך טאַקע נאָך אין די גאָר אַלטע צייטן איינגישטעלט פאַרן צוריקפירן די פאַרבלאָנדזשעטע דורות צו זיך. צו זייער גייסט און צום באַשעפער פון זייער גייסט, דעם מקור פון דער וועלט. דער מענשלעכער גייסט, וואָס איז אין דער טונקלקייט פון דורות גיוואָרן פאַרוומפּט, פאַרשטויבט אדער אַפילו ע־טצרווייז אינגאַנצן פאַרדרענגט, האָט אין די העלזעעוודיקע נביאישע הכּרות גיפונען זיין תּיקון, אַלס אייביקע שטאַלצסטע מאַנערס פון זיין פאַרשוועכטן כּבוד אין די כּל-ערליי היידניש-מנושמדיקע פאַרקריפּלונגען. נאָר אויפן יסוד פון די אייביקע, העלזעעוודיקע נביאישע הכּרות איז מעגליך גיוועזן איינציק צו באַגרינדן די מאָס פרייקייט פון מענשלעכן גייסט אין זיינע פּאָטענציעלע דערקענטעניש-גרעניצן. דאָס איז דערפאַר ווייל אויב דער איבערוועלטלעכער, פּערזענליכער באַשעפער פון מענשלעכן גייסט איז אַליין פריי אויף אַן־אַבסאָלוטן אופן האָט ער ממילא אויך גיקענט באַשענקען זיין באַשאַפענים בחיר־היצירים מיט ליכט-פונקען פון כּאַטש אַ באַגרעניצטער מאָס דערקענטעניש — פרייקייט. כּדי צו דערגרייכן דעם מאַקסימום פון דעם דאָזיקן גישאַנקענעם דערקענטעניש־כּוח דאַרף מען זיין דורכגישטראַמט מיט דער פונדאַמענטאַלער ירושה פון די נביאישע הכּרות און לאָזן די נשמה פריי אָפּעטעמען פון די פאַרשידענע טעותדיק-זינלעכע דאַכט-זיך-אויסן.

די גרויסע ברכה פאַרן מענשלעכן גייסט, וואָס ליגט באַהאַלטן אין די אייביקע אמתן פון די נביאישע הכּרות האָבן תּמיד אָנערקענט די ערנסטע טראַכטער פון די אומות־העולם און דאָס גראָד נישט דווקא קיין טעאָלאָגן. אַפילו אַזאַ אייגער ווי פ. שילער, למשל, דריקט זיך אויס אין זיין „שליחות פון משהן" וועגן דעם אויף אַזאַ אופן: „ס־איז אַן־אמת, וואָס לאָזט זיך נישט פאַרלייקענען אַז מיר זענען שולדיק תּורת משה אַ דאַנק פאַר אַ גרויס חלק פון דער אויפקלערונג, וואָס מיר גיניסן ביזן היינטיקן טאָג. דורך איר איז פאַרשפּרייט גיוואָרן דער גידאַנק פון דעם איינציקן ג—ט, — אַ וואונדערלעכער אמת, וואָס דער שכל וואָלט אויסגיפונען ערשט נאָך אַ לאַנגער אַנטוויקלונג, אויב מ־וואָלט אים, דעם שכל, גילאָזט אויף זיין אייגענים באַראָט... דורך איר האָט אַ גרויסער טייל פון דער מענטשהייט אויסגימיטן יענע טרויעריקע, פאַלשע וועגן, אויף וואָס ס־פירט די אמונה אין פּאָליטעאיזם" אד״נ.

י. עמיאַט

מיניאַטורן

1. אַן־אַנדערער

שווער צו זאָגן מיט וואָס די אַלטע פייגע האָט איבערגילעבט די טעג, זינט דאָס אייניקל אירס, דער ישיבה-בחור, איז אין דער ווייט אַוועק לערנען.

פון אַמעריקע באַקומט זי נאָך אַמאָל, אַמאָל אין חדשים אַריינגישיקט אַ פּאָר דאָלאַר פון אירס אַ ווייטן קרוב. אין קעלערל, וואו זי וואוינט איז אַלץ שוין אויספאַרקויפט און צוגינומען. אַ בעטל, אַ קישן, אַ קאָלדרע אַ בענקל און אַ צוקער-קעסטל — דאָס איז איר גאַנץ ווירטשאַפט.

[illegible], אַז זי קומט איבער אַ טאָג מיט אַ דאַר שטיקל ברויט.

— — — — — — — — —

[illegible] פייגע, זינט דער זון אירער איז גישטאָרבן, איז ער, בערעלע, איר גאַנצער נחת. זי טראַכט וועגן אים טאָג און נאַכט. זינט ער איז אין ישיבה אַוועק גיפאָרן, הערט זי וועגן אים נישט אויף צו רעדן מיט די שכנים. אַז עס פלעגט קומען אַ פּאָר גראָשן פון אַמעריקע, האָט זי אַ העלפט דעם אייניקל גישיקט.

פון אַלים אין איר לעבן איז ער איר טרייסט גיווען. גאַנצע טעג פלעג זי אַרומגיין שוואַך צובראָכן צווישן אירע פינצטערע ווענט און וועגן אייניקל גיקלערט.

וואו איז ער איצט? שוין צוויי יאָר, ווי ער איז אַוועקגיפאָרן. די ערשטע צייטן פלעגט ער נאָך שרייבן אַ פּאָר ווערטער, וועלכע די שכנים פלעגן דער אַלטער איבערלייענען. אַזעלכע האַרציקע ווערטער זענען עס גיוועזן און אַזוי פיל טרייסט איז אין זיי גילעגן, אַזוי פיל טרייסט האָבן זיי דעם צוואַווייטיקטן האַרץ פון דער באָבין גיגעבן.

„איך וועל קומען, איך וועל קומען"... — האָט ער גישריבן. זי האָט, די אַלטע, אויף אים גיוואַרט, גיוואָלט נאָך אַ קוק טון אויף אים איידער זי גייט שטאַרבן. וויפל מאָל האָט דער טויט אָנגיקלאַפּט אין [illegible]ר טיר און שכנים אַליין האָבן זיך גיוואונדערט ווי אַזוי זי איז נישט פון איין קראַנקייט אַרויס, ווי אַזוי? היך גיהאַט, גיפיבערט, אַפילו קיין גלאָז טיי געבן זיך נישט גיהאַט, און... די אַלטע פייגע איז פון אַלע מחלות אַרויס. ניסים זענען נאָר מיט איר גישעען און זי אַליין פלעגט זיך אָפט ווי פאַרענטפערן:

— איך לאָז מיך נישט, איך זאָל מיר נאָר צולאָזן... כ־האָב נישט קיין גאַנצן אבר אין מיר... כ־וויל נאָך דערלעבן אַ קוק טון אויף אים, אויף אים...

ווי אַן־אונטערגישאָסענער פויגל האָט זיך די אַלטע מיט די לעצטע כּוחות אַרומגידרייט איבער דער קעלער-שטוב.

זי האָט אויף אים גיוואַרט

נישט איין מאָל האָט אַ שכנה אין טיר גיקלאַפּט, לאַנג גיקלאַפּט, און אַז די אַלטע האָט נישט גיעפנט, זיך גינומען שרעקן עס זאָל חלילה מיט איר נישט האָבן וואָס גישעען און ווירקלעך, ווען מ־האָט די טיר גיעפנט, האָט מען דער אַלטער גיטראָפן ליגן אין חלשות פון פאַרשוואַכונג. מ־האָט זי קוים דערמונטערט.

נאָר דערמונטערט האָט מען זי פאַרט. זי האָט זיך נישט גילאָזט. די אַלטע, און אַז זי איז נאָר צו זיך אַ ביסל גיקומען, זענען אירע ערשטע ווערטער גיווען:

— נו, ער איז שוין דאָ?..

— — — — — — — — — — — —

נאָר איין מאָל איז ער גיקומען...

עטלעכע יאָר האָט גידויערט...

און ער האָט אַזוי פיל גלגולים איבער דער צייט דורכגימאַכט... פון דער ישיבה איז ער שוין לאַנג צוועק... דער צייט-שטראָם האָט אים מיטגיריסן, שטאַרק נישט גיוועזן...

און זיין גורל האָט זיך גיטוישט, ווי אין קאַליידאָסקאָפּ, ער איז אַוועק אַזוי ווייט, אַזוי ווייט...

און איצט איז ער צו דער באָבין גיקומען...

נאָר ווערטער האָט ער עפּיס אַזעלכע מאָדנע גיהאַט... אַזוי פרעמד האָבן זיי פאַר דער אַלטער גיקלונגען... ער איז אויף דער ערד גישלאָפן און ערגיץ אַנדערש נישט גיוואָלט גיין. ווען האָט ער דען גיהאַט אין דער וועלט אויסער איר...

אַנטוישונג, ווידערווילן, אַפּאַטיע און דאָ אינים קעלער-שטובל קומט ער ערשט פון דער וועלט. ער רעט, רעט זיך אַראָפּ פון האַרץ. ער ווייסט, אַז נישט אַלע ווערטער זיינע פאַרשטייט זי, די באָבע זיינע. נאָר די באָבע — זי הערט, הערט און ענטפערט מיט אַ טיפן זיפץ.

און איין מאָל האָט זי די האַנט אויף אים אַרויפגיליגט, ווי אַמאָל, ווען ער איז נאָך אַ קינד גיווען און אים אַ פרעג גיטון:

— קינד מיינס, זאָג מיר, ביסטו כאָטש אַ ייד? אַזאַ ייד, ווי דיין טאַטע איז גיווען?..

און ער האָט אויף דעם נישט גיענטפערט, נאָר שווייגנדיק, מיט אַ טיפן קרעכץ דעם קאָפּ אַראָפּגילאָזט, פאַרשעמט און גיחיינט, לאַנג גיווייִנט...

און אַ מאָדנע זאַך איז גישען:

דער קערפּער פון דער אַלטער פייגע האָט שוין מער זיך נישט קייגנגישטעלט דעם טויט, וואָס האָט אויף איר אין די וויקלין גילויערט.

זי איז גאָרנישט קראַנק גיווען, די אַלטע פייגע, אַריינגירופן אַ שכנה, גיבעטן מע זאָל מיט איר ווידוי זאָגן און אויסגיגאַנגען, ווי אַ פלעמעלע...

2. נקמה אין „צאַר"...

אַז ס־איז אַראָפּגיקומען אַ קאָמיסיע אַ פּאָרש צו טון דאָס אויסזעען פון די „חדרים", האָבן זיי דאָס ערשטע אַ בליק גיטון אויפן „קיסר"... דאָס בילד פון ניקאָליי דעם צווייטן האָט אין חדר נישט גיטאָרט פעלן, מלמדים אָריטע, וואָס האָבן אויפן ביסן ברויט קוים פאַרדינט האָבן גימוזט שפּאָרן און קויפן דאָס בילד פון אים אַליין, דעם „אימפּעראַטאָר פון מלכות רוסיא און קיניג למדינת פוילן עטצעטעראַ", און נישט אָבי וואָס אַ פאָטאָגראַפיע דאָרט, דאָס בילד האָט גימוזט איינגיפאַסט ווערן אין אַ ראַם און הינטער אַ שויב. איז אַראָפּגיקומען אַ קאָמיסיע האָבן מיינע רביס גיהאַט אַ פאַרשטערט לעבן, אַ האָר שפּינוועבס, אַ ביסל שטויב — און דאָס חדר האָט גידראָט פאַרמאַכט צו ווערן.

נאָר גאָר באַזונדערס האָט גימוזט גיהאַלטן ווערן אין אָרדינונג דאָס בילד פון אימפּעראַטאָר. אַ פלעק, אַ האָר שטויב — איז מען גיווען אַ מורד במלכות... כ־גידענק נאָך, ווי מיין רבי ע״ה, דער דרדקי מלמד, האָט גיהאַט אויסצושטיין יסורים פון דעם, וואָס אַ פליג האָט האָרבסט צייט פאַרגלוסט אָפּצושטעלן זיך אויפן בילד פון קיסר און דאָרט דאָס לעבן צו פאַרענדיקן... האָט דאָס גראָד גידאַרפט זעען די קאָמיסיע מיט פּאַוולאָוו דעם „סטאַרשי" בראש און מ־האָט דאָס חדר גיוואָלט פאַרמאַכן, ערשט נאָך לאַנגע השתדלותן האָט מען די גזירה אָפּגישריגן... און אַז עס איז גיוועזן אָקופּאַציע צייט און פון צאַרס ממשלה איז שוין גאָרנישט גיבליבן, האָט מיין דעמלטדיקער רבי נאָך אַלץ מורא גיהאַט דאָס בילד פון צאַר אַראָפּצונעמען פון וואַנט...

אַן־איינגיבוירינער פּחד גיוואָרן..

שטעלט אייך פאָר, יאָרן-לאַנג גימוזט אָפּהיטן דאָס בילד פון אַ האָר שטויב, און מיט אַ מאָל גיי נעם „אים" אַליין אַראָפּ, טו מיט אים וואָס דו ווילסט... מיין רבי האָט נאָך אַלץ מורא גיהאַט, טאָמער קומט „ער" נאָך צוריק...

נאָר אַז עס איז די רעוואָלוציע אין רוסלאַנד אויסגיבראָכן און מ־האָט גיהערט, אַז דער „צאַר" לעבט נישט מער, האָט מיין רבי זיך אָנגינומען מיט מוט און דאָס בילד פון „זיין קיניגלעכע האהייט" דעם אימפּעראַטאָר פון מלכות רוסיא אויף דער ערד אַראָפּגינומען...

אַ גאַנצן טאָג האָב איך אַ פריידיקער גיבליקט אויפן בילד, צי איז דאָס גיווען אַ פאַרגיטיקונג פאַרן צער, וואָס איך האָב די גאַנצע יאָרן צוגיזעען ביי מיינע רביס אין צוזאַמענהאַנג מיט דעם בילד? כ־האָב גיבליקט אויפן אויסגיסטראַיטן מענטש מיטן בערדעלע, מיט דער גרינער באַנד איבער דער ברוסט און מיט די מעדאַלן און קרייצן, ווען איך האָב שטענדיק פאַרגליכן מיט איוואַן, דעם רוסישן פריזיער פון שטעטל...

כ־בין גילאָפן אַ היים, אַריינגיפאַלן צום טאַטן אין שויס און אים אָנגיזאָגט די בשורה, אַז דער רבי האָט אַראָפּגינומען דעם קיסרס „פאָטאָגראַפיע".

— הערסט טאַטישי, ער זעט דאָך אויס, ווי איוואַנקע שערער!..

אָבער דאָס מאָל האָט מיך דער טאַטע נישט גישטראָפט פאַרן פאַרגלייך, ווי ער פלעגט עס טון, אַרויסגינומען אַ גאַנצן צען פעניק-שטיק און אַ פריילעכער מיר גיגעבן:

— נאַ, דאָ האָסטו פאַר דיין איינפאַל...

3. אָרימע לייט

דאָס עלנטקייט פון דער וועלט האָט, דאַכט זיך אומיטום דאָס זעלבע פּנים.

אומיטום, אין אַלע גרויסע שטעט, גייסטו דורך שיינע גאַסן און אָרימע קוואַרטאַלן.

דאָרט וואַקסט די אָרימקייט-שיכט איבער נאַכט... ערגיץ וואו ליגט אַ ביסל שניי און עס ווערט מיט זאָרגפעלטיקייט אָפּגירוימט. די גאַס מוז דאָ האָבן

איר נאַטירלעכע מראה. דאָרט אינים רייכן קוואַר־טאַל שווענקט מען דעם אַספאַלט טאָג ביי טאָג. דאָ וואַקסט דאָס מיסט און דער קויט ווערט אַ באַרג מיסט און אַז דו גייסט אַזוי און דו האָסט נאָך אַ ביסל פאַנטאַזיע אויך, דאַכט זיך דיר, אַז אַלץ, אפילו די איינגיפאַלינע הייזלעך, איז איין קופּע מיט אַ מרייניקייטן און מענטשן זענען דאָ, ווי ווערים, וואָס פלעכטן זיך אין איין גרויסער בלאָטע.

אומיטום זעסטו זיי אויסגיבייכטע, אָפּגיריסן און אָפּ־גישליסן, מיט צושראָקינע, אומזיכערע בליקן, וועלכע שעמען זיך, דאַכט זיך, פאַר אַזאַ שיינע זאַך, ווי עס

די זון און הייבן די אויגן נישט אויף

דאָס פּנים פון אָרימאַן!

אומיטום, אויף דער גאַנצער וועלט.

איינער האָט אַ פּאַראַליזירט שקראָפּול קינד אין אַ בעט, איינער — אַ קראַנקע מוטער, ווער — אַ פאַר־זעסינע, היסטעריש־ווילדע טאָכטער. וואָס האַקט און בראָקט אויף איר וויסטן גורל און פאַרביטערט דאָס לעבן און ווער — אַ צוריק גיקומינע טאָכטער, אַן־אַלמנה מיט פּיצלעך קינדער און אַלע גייען זיי דיר נאָך אין דיינע רייכע גאַסן, שטעלן זיך אויס ביי גיזעלשאַפטלעכע לאָקאַלן, ביי אַ בית־מדרש און שטרעקן צו דיר אויס די האַנט.

אַלע האָבן זיי דעם זעלבן פּנים.

און אַז דו גייסט אַרויס פון בית־מדרש, לויפן זיי דיר נאָך. דער קאַליקע קריכט אויף אַלע פיר, דער מיט דער גילייִמטער האַנט מאַכט זיך זיין פעלער מער בולט און בעט מיט תחנונים אַ נדבה און ביידע ווערן זיי פאַרשריגן פון עפּיס אַן־אַלטער יידינע, וואָס אַ זון, אַ פּוילענצער, אַ זולל וסובא האָט אַרויס־גיוואָרפן בעטלין און ער נעמט ביי איר שפּעטער צו דאָס ביסל אָנגיזאַמלטע געלט.

די אַלטע יאָגט דיך נאָך, און אַז דו האָסט שוין ביי זיך גאַרנישט פאַר איר איבערגילאָזט, באַגלייטן דיך אירע קללות לאַנג, לאַנג.

דער זון וועט איר היינט מאַכן וויסט, אַז זי וועט אים קיין געלט נישט ברענגין...

עס איז אַזוי באַקאַנט, אַזוי באַקאַנט.

ז'אָך זענין אין לעבן נאָך פאַראַן אַזעלכע זעלטנ־הייטן אין דער גראָער פאַרם־לאָזער מאַסע פון אָרים־קייט.

דאָס איז דער אַלטיטשקער הארבאַטער אָרימאַן, וועלכן כ'האָב דאָ נישט לאַנג אין דער גרויסער שטאָט באַוואונדערט.

דריי מאָל אין דריי ווינקלין פון דער הויפּט־שטאָט האָב איך דעם דאַזיקן אָרימאַן באַגעגנט און אומי־טום מיט זעלבן דערשלאָגינים בליק אין פּנים, וואָס רופט אַרויס אַזאַ רחמנות און מיטלייד, אַ בליק, צו וועלכן מע דאַרף גאַרנישט צורעדן. ער אָבער, דער אַלטער, האָט אויך גימאָנט, גיריסן, קיין אַדורכגיי־ער נישט דורכגילאָזט.

— שענקט עפּיס אַ נדבה, יידן רחמנים בני רחמנים!..

ווער עס האָט עפּיס גרויסיס צריינגיוואָרפן אין דער האַנט פון דער וויסטער קאַליקע און ווער קלענערס, נאָר אויסגימיטן האָט קיינער נישט...

דריי מאָל אין זעלבן טאָג האָב איך דעם דאַזיקן בעטלער באַגעגנט.

פאַר וועמין זאַמלט ער אַזוי פיל, דער אָרימער? ערשט אויף דער נאַכט איז מיר דורך אַ צופאַל קלאָר גיוואָרן דער סוד...

אַ צופאַל האָט מיך אַריינגיפירט אין אַ פאַרוואָרפן בית־המדרשל ערגיץ אויף אַ הינטער־גאַס.

אַ שפּעטערע שעה אין דער נאַכט. די מתפּללים זע־נין שוין לאַנג אַוועק. אין דער האַלב טונקעלקייט האָב איך גיזעען ביי אַ טיש עטלעכע אָרימע לייט עסן זייער אָוונט־ברויט, וועלכיס איינער אַ נידריק יידל האָט פון אַ קויבערל גיברענגט צו טראָגן.

איך קוק מיך גוט איין — עס איז דער הארבאַטער ייד, וועלכן כ'האָב בעטלין באַגעג[illegible]

כ'דערנענטער מיך און פאַרפיר אַ שמועס [illegible] ווייזט זיך אַרויס, אַז דאָס זענין קראַנקע [illegible] כ'נ אַרימע־לייט, וועלכע קענין שוין אויף [illegible] נישט גיין. דער אַלטיטשקער בעטלער גייט אין גאַס פאַר זיי און זאַמלט צונויף זיי אויסצוהאַלטן. כ'האָב אַ בליק גיטון נאָך אַ מאָל אויפן אָרימאַן און אַלע. אַלע זענין זיי ביי מיר אַזוי דערהויבן גיוואָרן אין דער דאַזיקער מינוט!

אַלע זיי, די בעטלער פון מיין פאָלק, מיט זייער צודרינגלעכקייט, מיט זייער רייסן און... זייערע קללות...

אַ ניגון פון דער היים

אסתר הייטנער

דערציילונג (סוף פון ז. 146)

היינריך איז גיוואָרן ווילד און צאַרניק. ס־איז נישט גיווען מעגלעך מיט אים אויסצו־האַלטן. הענריעטאַ האָט גיפילט אַ שוידער וויפל כאָל זי האָט דערזעען די מוטער. אין אירע אויגן איז די מוטער גיווען אַ גיוואַלט־מענטש. וואָס טראָגט זיך אַרום מיט כוונות די קינדער יעדיס פּיצל כרייד צו־צונעמין. זי איז גיווען שמאָלץ און נישט גילאָזט קיין טרער נאָך גיטלין, כאָטש דאָס בענקשאַפט האָט אין איר גיברענט. עס איז איר גיווען ענג אין יע־דער הינזיכט. דאָס עסן האָט נישט גישמעקט און גאַנצע נאַכט איז זי נישט גישלאָפן, נאָר גילעגן מיט אויפגיריי־סינע אויגן און גיוויינט. ס־האָט זיך איר נישט גי־גלוסט צו לייגן שלאָפן ביינאַכט, און אין די פרי־מאָרגנס האָט זי נישט גיקענט אויפשטיין, אפילו ווען איר ליבלינג, דער קאַנאַריק איז אויסגיגאַנגין פון דורשט. איז עס איר גאַרנישט אָנגיגאַנגין. פון טאָג צו טאָג איז זי גיוואָרן בלאַסער און מאָגער. ס־איז גיווען אויפפאַלנד, אָבער זי האָט קיינים נישט גיזאָגט וואָס איר קוועלט. יעדן פּרואוו פון דער מוטער נענטער צו קומין צו איר האָט זי צוריקגיוויזן. אפילו ווען דער פאָטער האָט זיך באַוויזן אין דער שטוב, האָט זי אויסגידרייט איר פּנים צו דער וואַנט און יאָמערלעך גיוויינט ווען ער האָט איר די האָר ג גלעט. ווייטער נישט.

דער דאָקטאָר האָט פ ראָרדנט אָפט צו שפּאַצירן. ס־איז גיווען ווינטער אָנהייב פרעכט. באַלד האָט זיך באַוויזן אַ גאַ צער גליטש־אויסשטייער. איז גיקומין פון גישעפט און אַרויפגיברענגט אַ פּאָר שיך, גליטשערס, היטל און אַנדערע מכשירים ביז אַן־אינסטרוקטאָר. פרוי נ. האָט דאָך נישט גיקענט מיטגיין. די גיזעלשאַפטלעכע וויזיטן, בעלער, האָבן איר נישט דערלויבט. הענריעטאַ האָט גיבעטן זי' וויל נישט גיין. זי וויל זיך נישט גליטשן. זי מוז! עס איז פאַר איר גיזונט! — זי איז גיגאַנגין. צוריק האָט מען זי גיברענגט. זי האָט זיך פּאַטאַל אויסגי־גליטשט און צובראָכן אַ ביין. די ווייטיק האָט איר אַביסל גילינדערט די בענקשאַפט, גימאַכט פאַרגעסן איר אינערלעך נאָגיניש. איר מאָראַלישער פּיין.

אָבער בלויז דערמיט האָט זיך עס נאָר אָנגיהויבן. שפּעטער איז גיקומין די גילענק־אָנטצינדונג. דאָס האַרץ איז גיווען אָנגאַזשירט. דער דאָקטאָר האָט גישאַקלט מיטן קאָפּ, און הענריעטאַ איז גילעגן בלייך, גיגיפּסט דעם פוס, נישט גיקענט רירן מיט קיין אבר און גיפיבערט. יעצט ווען די נערוון האָבן זיך אין היץ צושפּאַנט, האָבן אירע פאַרטרוקנטע ליפּן כסדר גירופן איר גיוועזינע לערערן. וואָכנדיק האָט זי מיט גרויסער מי קוים גינומין אַ לעפל זאַפט. ס־האָט אויסגיזעען ווי דאָס קינד וויל נישט מער גיזונט ווערן. פרוי נ. האָט ביי זיך גיזאָגט זי מוז צוועקשטעלן איר פערזענלעכן שטאָלץ און שיקן אָפּ־זוכן גיטלין.

גיטל נאָכן פאַרלאָזן פרוי נ. האָט באַשלאָסן וואָס כ־זאָל נישט זיין וואָסערע אַרביט ס־איז וועט זי אָננעמין ביי אָרנטלעכע יידישע מענטשן. איר טאַטע פלעגט איר זאָגן: קיין שום אַרביט דערנידריקט נישט דעם מענטש, יעדע אַרביט איז נוצלעך און ביי דער אַרביט קען דער מענטש בלייבן און ווערן מענטש. און ער פלעגט צו דערציילן וועגן די תנאים. גיטל האָט קוים גיפונין אַן־אָרט ביי אַן־אַלטער פרוי, זייער אַ יידישע. יענע האָט זי אַריינ־גינומין צו זיך אין גישעפט. יעצט איז גיטל גישטאַ־נין און דערלאַנגט איינים אַ פונט צוקער, אַ פּאָר דעקאַ פּוטער, אַ טוועלע שאָקאָלאַד. פאַר אַ צווייטער גיגראַבלט אין דעם פאַס הערינג, גיוואויגין אַ קילאָ מעל אדער או סגיזוכט אַ האַרטע זויערע אוגערקע.

איין ליכט פּונקט האָט גיטל גיהאַט — שבת. דעמלט איז זי ווידער גיווען גיטל. דאָס בעסערע דערצויגינע קינד, אַנטמאָל פלעג איר ווערן שווער אייפן גימיט. באַנג צהייב, און באַנג צו אירע קינדער היינריך און הענריעטאַ. ס־איז איר גיווען אַ שאָד די צוויי פאַרבלאָנקיטע יידישע נשמות.

גיווען איז עס אין אַ פּראָסטיקן פרייטאָג־פאַרנאַכט. גיטל האָט שוין גישלאָסן דאָס גיוועלב און פלוצים וואַקסט פאַר איר אויס דער ליווירטער דינער. גיטל כאַפּט שנעל דעם בריוו, און די קורצע ווערטער זענין איר גיווען ווי אַ פייער דיקער רוט. אַ, זי האָט זיפילט, אַז מיט איר הענריעטאַ וועט אַזוי גי־שען! זי האָט ביי דער אַלטער פרוי גינומין דער־לויבניש און באַלד מיטגיגאַנגין. הענריעטאַ האָט זי נישט דערקענט, פרוי נ. האָט מיט אַ גישטיקט קול גיזאָגט: איך גיב אייך איבער מיין טאָכטער. זאָל איר שטענדיקער גלויבן אינים יידישן גייסט העלפן, אַ וואונדערלעכע התפּעלות האָט אָרומגינומין ח. נ. אַן־התפּעלות, וואָס האָט גישטראָמט פונים קינדישן מויל, פון זיין זון! אַ האַרציקייט פון שבת־ליכט, און שבת מנוח. ער איז צוגיגאַנגין צו הענריעטן, אָנגי־נומין איר האַנט און גיזאָגט: מיין קינד! דער פּאַפּאַ וויל נישט אַנדערש זיין, דער פּאַפּאַ וויל זיין מיט זיינע קינדער! אַ הילכיקער הוראַ פון היינריכן האָט אַרורכגישניטן די לופט, אָבער הענריעטע האָט שטיל גילייגט דעם קאָפּ אויפן פּאָטערס ברוסט און מיט פול טרערן אין די אויגן גישעפּטשעט ווי גוט מיר איז! ווי גוט!

און ווייסטו פּאַפּאַ, אַז איך האָב אַזוי גיוואָלט שטאַרבן! איך האָב מיך גיפילט אָרעמער ווי דאָס קינד אויף דער גאַס. ס־האָט זיך מיר גידאַכט, אַז איך וועל מוזן שטאַרבן, ווייל אַזוי האָב איך נישט גישט גיקענט לעבן! פרל. גיטל... אַ איך ווייס! פרל. ג. האָט אין אונדזער שטוב אַריינגיברענגט דאָס וואָס ס־האָט גיפעלט, און וואָס ס־פעלט נאָך זאָל גישעען. פרל. גיטל, איך בין אייך אימפּאַרגלייכלעך פאַר־פליכטנד. איר האָט גיראַטיווע מיין קינד, און מיין גאַנצער שטוב. און ווען באַנקיר ג. וועט אַ גאַנצער ייד ווערן, זאָלט איר זיך דאָס צושרייבן.

אָבער מיין שטוב זאָלט איר נישט פאַרלאָזן ווי לאַנג איר וועט עס נאָר וועלן און, אַז ביי יעדן ייד איז דאָ אַ יידישע נשמה, וואָס קען נאָר זיין פאַרדרימלט אין אַש פון דער צייט, וועל איך אייך ערשט אי־בערציינגן.

די אַנדערע וואָך האָט דער באַנקיר גיוויזן אַז ר־איז אַ ייד. דאָס קאַנטאָר איז גיווען שבת גישלאָסן. ער מיט היינריכן איז גיגאַנגין צוזאַמין אין שול, פרוי ג. האָט גיצונדן אַליין ליכט און גרויסן עס־זאָל און אַלע האָבן פאַרברענגט אַ פריילעכן גוטן שבת.

פרוי ג. מיט אירע קינדער האָבן זיך פאַר שמחה נישט גיפינין. און ח' ג. האָט גיזאָגט, אַז אַזאַ פאַרגיניגין האָט ער נאָך קיי.מאָל נישט מיטגי־מאַכט.

פון אונדזער ספרים־שאַנק

גיזאַמלט און איבערגיזעצט פון **אלף־שין**

די בריאה אַלס דער וועג צום דערקענין די ג—טלעכע חכמה

שער הבחינה

(פונים ספר „חובת הלבבות“)

פּרק שני

באַנוצן זיך מיטן אופן פון מבחין זיין, זענין מיר מחויב לויטן שכל, לויט תנ"ך און חז"ל:

דער שכל אַליין איז מחייב, אַז דער מענטש שטייט אויף אַ העכערער מדריגה פון די בעלי־חיים דערמיט, וואָס ער דערקענט זיך שטאַרקער. רעאַגירט מיט זיין דעת. ער פאַרמאָגט אין זיך די פעאיקייט צו דערגרונטיווין און אַנטפּלעקן די סודות פון דער באַשאַפונג און פון אַלץ, וואָס עקזיסטירט, לעבט און ווירקט.

מ ר טרעפן אפילו אַ סך חכמה אויך ביי די בעלי־חיים, ווי ס־שטייט: (איוב ל"ה) „ער מאַכט אונדז לערנ:ן מער פון בהמות און פון פייגל — זענין מיר קלוגער“. פון דעם פּסוק זעען מיר, אַז אויך ביי זיי איז פאַראַן חכמה. אָבער זייער חכמה באַשטייט נאָר אין די איפנים, ווי אַזוי צו דערהאַלטן די עקזיס־טענץ פון זייער מין. דער מענטש א ז אָבער באַ־שאָנקען מיט אַזאַ חכמה. וואָס דערהייבט אים איבער זיך, באַפליגלט אים מיט דעם דעת אַריינצודרינגין אין די סודות פון אַנדערע בריאים. ער איז גינייגט צו וועלן פאַרשטיין דאָס, וואָס ער זעט און פילט, צו רעאַגירן אויף יעדע דערשיינונג מיט זיין מיינונג און מון, דאַרף דעריבער דער מענטש אויסניצן אַט די פעאיקייט זיינע, כדי דורך דעם צו דערקענין ג־ט און צו פ רשטיין דעם תכלית פון זיין דאָזיין.

דער מענטש, וועלכער נוצט אָבער נישט אויס זיינע טאַלאַנטן און פעאיקייטן צו אַט דעם גרויסן ציל, צו די הכרה פון ג—ט. אויב ער באַציט זיך מיט אַ גלייכגילט צו דעם אַלים, וואָס אַ ום אים, צו דער גרויסער חכמה פון ג—ט, וואָס ליגט אין זיין בריאה, צו אַזאַ מענטש זאָגט דער נביא (ישעי' א') „אפילו דער אָקס ווייסט, ווער ס־האָט אים גיקויפט. דער אייזל דערקענט די קאָריטע פון זיין בעל־בית“. אָבער דער מענטש, וועלכער ווייסט נישט ווער ס־איז זיין בורא, איז לא די, וואָס ער שטייט נישט אויף זיין העכער מדריגה, העכער פון בעל־חי, נאָר ער באַווייזט, אַז ער שטייט פיל נידריקער, אַז פאַר אים איז נישט באַוואוסט דאָס, וואָס עס ווייסט דער פרי־מיטיווער בעל־חי.

אויך לויט תנ"ך ליגט אויפן מענטש אַ חוב זיך צו באַנוצן מיט אַזאַ אופן פון בחירה, מבחין זיין און דערגיין די ג—טלעכע חכמה, וואָס אין דער בריאה. דוד המלך זאָגט (תהילים מ') „הייבט אַרויף אייערע אויגן און דערזעט, ווער האָט דאָס אַלץ באַשאַפן“ און ווייטער (דאָרט ח') — „ווען כ'דערזע דיינע הימ־לין, דאָס ווערק פון דיינע פינגער, די לבנה און

שטערן וואס דו האסט באפעסטיקט" און ס-שטייט (ישע' מ') „איר ווייסט דאך און איר הערט, ס-איז דאך אייך באלד דערציילט גווארן ווען איר האט באטראכט די יסודות פון דער וועלט און (דארט מ"ב) „די טויבע האבן גיהערט און די בלינדע האבן ג'קוקט צו פארשטיין".

קהלת זאגט (קהלת ז'): „בעסער איז צו גיין אינים הויז פון אן־אבל ווי צו א חתונה", ווייל אזוי איז דאך דער סוף פונים מענטש און דער וואס לעבט דארף אלץ באטראכטן מיט הארץ" און ווייטער (דארט ב') „דער קלוגער האט די אויגן אינים קאפ און דער נאר בלאנדז'ש'ט אין פינצטערניש".

אין משלי שטייט (משלי ד'): „דער וועג פון צדיקים איז ווי דאס ליכט פון אין דער פרי, וואס ווערט אלץ העלער און העלער ביז ס־ווערט טאג".

אט אזוי באצייכנט דער תנ"ך דאס חיצוניתדיקע באטראכטן און פארטיפן זיך אין די מעשים פון די ג—טלעכע חכמה.

די חז"ל דערמאנין אונדז אז „דער חאס קען חשבונין די תקופות ומזלות און טוט עס נישט", אף אים זאגט דער נביא (ישע' ה') „און דער פידל, פויק, פייפערל און וויין — פולן אויס זייע'ע סעודות און צו ג—טס ווערק קוקן זיי נישט און צו דער ארביט פון זיינע הענט, ווילן זיי נישט דערקענין".

זיי זאגן אויך אז „ס־איז א חוב אויפן מענטש צו חשבונין די צייטן פון תקופות ומזלות" ווי ס־שטייט (דברים ד') „איר זאלט היטן און טון, דען דאס איז אייער חכמה און פארשטאנד פאר די פעלקער, וועלכע זאלן הערן".

וואס פאר א מצווה איז דאן, וועלכע זאל אפן באווייזן די חכמה פאר דער גאנצער וועלט? — דאס איז די מצווה פון חשבון תקופות ומזלות — ענטפערן די חז"ל.

מיר גיפונין נאך א סך מאמרים בנוגע דעם ענין „בארירן דעם שאדן פון א מצווה אנטקייגן איר שכר און דעם שכר פון דער עבירה אנטקייגן אירשאדן".

„ווען מיר וואלטן נישט גיהאט די תורה וואלטן מיר גילערנט צניעות פון א קאץ און פון אנדערע חיות ועופות" דערפון זעען מיר, אז פון ג—טס בראים איז דא וואס צו לערנין.

דעריבער איז דער חוב א שטארקערער אויפן מענטש, דער וואס איז פון ג—ט באשאנקן מיט דעם חוש פון הרגשה א'ן באטראכטן, אז ער זאל זיך ווידמענין דאס פארשן און דערגיין די ג—טלעכע חכמה, דורכן באקענין זיין שאפן, דורכן אריינדרינגין אין די סודות אין די חכמה פון דער בריאה.

ווי אזוי מען דארף מבחין זיין, אין די ווייטערדיקע פרקים.

פסיכאלאגישע עלימענטן אינים חסידות

פון **הרב מנחם עקשטיין**

(המשך)

דאס וואס מיר האבן אין פערטן קיפיטל אנגירופן מיטן נאמין „קינסטליכע איינבילדונג", זענין מיר אויסן גיוועזן דערמיט צו רעגולירן אונדזערע מחשבות, און ריייניקן אונדזער מוח. זיך צו שאפן די מעגלעכקייט זיך צו קענין אנטוויקלין לויט אונדזער אייגנטימלעכן בארוף, צו באזייטיקן יענע מניעות און מכשולים, וועלכע די פארשידינע צייט־שטערונגין און דער איינפלוס פון ביכער וועלכע אנטשפרעכן נישט אונדזער נאטור.

אויך דער איינפלוס פ'ן מענטשן פון פארשידנארטיקן טיפ—ווירקן אויף אונדז אין א גרויסער מאס, דער מוח איז פעיק צו אנטוויקלן זיך. אזוי נאטירלעך ווי א פלאנץ, ווי א בוים. פארשידינע צייט־אנשיקנישן, ווי דאס דענערווירן זיך, דרוקן אויף אונדז ווי שטיינער אויפן גראז, און א שווערע משא אויף יונגע שפראצונגין, מיר אליין דארפן אפרייניקן אונדזער מוח פון די אלע פרעמדע קערפערס וואס קלעבן זיך צום אים טאג־טעגלעך.

אויף וואס פאר א אופן? — גאנץ פשוט: מיר דארפן זיך צוגיוואוינין וואס מער ארויסצוקריכן פון זיך אליין. און זיך פארייניקן מיטן כלל מענטשן, אין דער אלגימיינער בריאה. אויף אזא אופן זיך פארייניקן און פארקניפן אין דעם לעבן וואס פולט אלץ אן, און איז דער אקס, ארום וועלכן פארשידינע זאכן דרייען זיך — דאס אפגרעניצן זיך אין קליינים קרייז פון די גישעענישן וואס קומין מיט אונדז פאר, איז אן־אפוויייכונג פון נאטירלעכן וועג אויף עפעס א באגרע־נ'צטן פונקט, דאגעגן איז נאטירלעך דאס פאראלג'מיינערן זיך. דאס אריינלעבן זיך אין דעם כלל־באשאף, גיוואוינין מיר זיך צו צו אזא ארט לעבן, דאן זענין אונדז שוין נישט נייטיק קיין אויסערליכע פאקטארן, וואס זאלן אונדז העלפן דערצו, ווי וועלדער און פעלדער. ווייל די גיוואוינטשאפט אליין בלויז, וועט ביי אונדז ווערן א צווייטע נאטור. אויפשטייענדיק, יעדן אין דער פרי וועלן מיר אנהויבן זיך צו פארטראכטן איבער דער וועלט. עס וועט זיין אונדזער ערשטער קלער, איידער נאך מיר וועלן אנהויבן קלערן וועגן אונדזערע פריוואטע אינ־טערעסן, עס וועט זיין ביי אונדז א נייטווענדיקייט, ווי דאס עסן, ווי אלע קערפערלעכע נויטווענדיקייטן וועלן ביי אונדז זיין דאס מוזן מיר זיך פאר־שטעלן די זון ווי זי גייט אויף, ווי זי שייגט, מאכט ליכטיק אויף דער ערד, שאפט ווארימקייט, לעבן און פרייד; דאס פארשטעלן זיך די גרויסע ימים, וואס רינגלען ארום די ערד, די ריזן־הויכע בערג און די אלע טיפע טאלן און פעלזן־שפיצן; דאס באטראכטן אין דער פאנטאזיע אלע פעלקער און אלע מיני מענטשן. פאמעלעך, שטופנווייז וועט זיך אונדזער מוח אויסברייטערן, אונדזער בליק וועט ווערן הארייזאנטאלער, מיר וועלן די אלע בילדער זעען וואס אמאל מער פינקטלעכער און קלארער. יעדן טאג וועלן זיי ווערן אפגיפרישטער, פינקט־לעכער. מיר וועלן וואס א טאג מער פון די בילדער נתפעל ווערן. מיר וועלן זיך וואס א טאג א ך מער אנטציקן פון דער וואונדערלעכער בריאה.

אויך די אנטציקונג־חושים, די נערוון אונדזערע, וועלן אויך ווערן עמפינדלע־כער; מיר וועלן אנהייבן אין אונדזער פארשטעלונג צו באטראכטן די קלענצטע פרטים אין לעבן פון פארשידינע מענטשן. און טויזנט־ערליי גישעענישן וועלן פאר אונדז דורכגיין; מיר וועלן אונדזער אייגן לעבן באטראכטן, גינוי אפ־שאצן פון א גיוויסער דיסטאנץ, וואו מיר זענין אין דער וועלט. אונדזערע אלע ארביטן און באשעפטיקונגין, אונדזערע פריידיקע מינוטן און די מינוטן פון אויפרעגונג, אויף וויפל די פרייד און די אויפרעגונג ווירקן אויף אונדז; ווי לאנג דאס אלץ גידויערט ביי אונדז, און ווי זיי גייען דורך.

לאמיר זיך אויסשטעלן א גינויען סדר־היום און לאמיר זיך באזאפנין קייגן די פארשידינע גישעענישן — אט די קילע אפשאצונג אונדזערע פון דעם אלעם, וואס עס וועט פארקומין מיט אונדז, וועט אונדז אנפולן מיט לעבנס־קראפט און ענערגיע. וועלן מיר דאך קענין טון אונדזער ארביט מיט מער ישוב־הדעת. מיר וועלן טויזנט מאל מער לייסטן, ווי פריער, ווי מיר וואלטן בלינד פארכאפט גיווארן פון די אלע ארביטן און באשעפטיקונגין אן א פריער־דיקער קאנטראל.

אויך אין מיטן טאג, ווען מיר זענין א ווײלע פריי, וועלן פון זיך אליין אן־קומין. ווי אאזיסן, די שטילע באטראכטנדיקע גידאנקין; מיר וועלן פילן א מין רוף אין אונז און א ווילן זיך צו באפרייען פון קלייניקייטן, ווייל עס וועט אונדז ענג זיין, מיר וועלן פילן די נויטוועדיקייט ארויסצוגיין א ווייל פון זיך אין דער כלל וועלט אריין.

בפרט, אז מיר וועלן זיין אין וועג, אויף דער באן, אדער מיר וועלן זיך גיפונין ערגיץ־וואו אין א פארק ביי א בוים, וועלן די ביכער, וואס מיר האבן גילייענט זיך אליין עפינין צום לייענין און אזא אויסטערלישע שיינקייט וועט אונז אנפולן. מיר וועלן נישט זיצן א מינוט ליידיק, כאטש מיר וועלן פאקטיש דעמלט גארנישט טון. די צייט וועט אונדז נישט זיין לעסטיק, כאטש מיר וועלן נישט האבן, וואס צו טון. מיר וועלן קיינמאל קיין פוסטקייט נישט פילן, מיר וועלן שטענדיק פול זיין מיט אן־אינהאלט, א וואונדערלעכן תוכן.

מיר וועלן פ'ל זיין מיט לעבן, מיט ווילן, פרישקייט און פרייד.

דער שטייגער איז, אז מע וויל זיך א ביסל אפרוען פון דער טאג־ארביט, אדער פון פארשידינע ע'מת נפשן, וואס דרוקן או פן מענטשן, גייט מין זיך א ביסל פארווײלן. אמאל לייענט מ'ן דעמלט אן־אנטציקנדיק בוך. אזוי ארום לענקין מיר אפ אונדזערע מחשב'ת פון אונדזער וועלטל מיט זיינע שווערע דאגות. פאראן מענטשן, וואס מוזן זיך באנוצן מיט שארפערע מיטלין זיך צו פארגעסן. איינער פארגעסט זיך אין תא'ות, א צווייטער דערטרינקט זיין צער אין שטארקע משקאות. מיט איין ווארט — מע וויל מיט אויסערלעכע פאק־טארן ווירקן אויפן אינערלעכן נשמה־צושטאנד. די דאזיקע אלע מיטלין קומין נ'שט פון אינעווייניק, דעריבער איז זייער ווירקונג א פאריבערגייענדיקע. זיי נעמין אויף א ווײלע, וואס אן־אמת צו דעם צער, אבער אין א קורצער צייט ארום, איז דער ווייטיק א'ן דער עגמת־נפש ווידער דא. אפט מאל נאך שטאר־קער, אין א גרעסערער מאס.

ווען קענין מיר ראדיקאל זיך אויסקורירן? נאר דאן, ווען מיר וועלן די רפואה זוכן נישט אין קיין אויסערלעכע באטויבונגס־מיטלין, נאר אין אונדז אליין, מיר מוזן זיך קלאר מאכן איין מאל פאר אלע מאל, אז יעדער צער און אויפרעגונג זענין נישט קיין זאכן, וואס ליגן אין אונדזער ווען, אין דער נשמה אונדזערער, נאר זיי ק'מ'ן פון דרויסן. דעריבער קענין מיר זיך נאר אן איסהיילן, ווען מיר וועלן וויסן, ווי ארום צוצוקומין, וואס מער צו די טיפסטע טיפינישן פון אונדזער נשמה.

ווי אזוי? דורכן לערנין. דערהייבן די נשמה, אויפהייבן זי, ווי א מענטש וואס איז אומגיפאלן, וואס שטעלט זיך אויף צוריק און קלאפט אפ די בלאטע אין דעם שטויב. וואס האט זיך אין אים איינגיקלעפט: מיט וועלכן שטעלט מין אויף די נשמה, ווי אזוי שאקלט מין פון איר אפ דעם שטויב און די א'מריייניקייטן? מיט ארויסגיין פון אונדזער אינדיווידואום און זיך פאראייניקן מיטן גאנצן באשאף.

(ווייטערדיקע המשכים קומין)

צום קבר פון שמואל הנביא

אין א שיינים כסלודיקן טאג, זענין מיר ארויסגיגאנגין אויפן וועג צום קבר פון שמואל הנביא, וואס גיפונט זיך אין דעם אראבישן דערפל רמה — רייטנדיק אויף אייזלין. אונדז איז נאכגילאפן א בארויס אראביש קינד — אונדזער אייזל־טרייבער. וואס האט זיי גייאגט מיטן שטעקן און גישרייען, נאר זיי, די אייזלין, זענין דערפון קנאפ וואס נתפעל גיווארן און זיי האבן פארטגיזעצט דעם שפאציר, לויט זייער אייגינים חשק.

פארביי־רייטנדיק די קברי הסנהדרין, האבן מיר זיך אפגישטעלט און אריין גיגאנגין אין דער פינצטערער הייל. באקוקנדיק אלע קברים ביים שיין פון א ליכטל, זענין מיר ארויס און ווייטער גיריטן.

די גאנצע געגנט איז זייער א שטילע. אפילו קיין גרעזל האט מ'ן נישט גי־זעען, נאר דערנער, שטיינער און פעלדן; מיר האבן נאר גיהערט דאס שעפטשן פון די פייגל און דאס צוגאסינע ליד פון אונדזער אנפירער מיטן עכא, וואס האט זיך גיטראגן פון די ארומיקע בערג.

דער גרעסטער טייל פון וועג איז גיוועזן בארג־אראפ און אונדזערע אייזלין האבן זיך שיעור נישט אויסגיגליטשט אויף די גלאטיקע בערג־שטיינער. און־דזער אנפירער האט זיי גיהאלטן אין איין ווארינין: שוואיע! שוואיע! (פאמעלעך, פאמעלעך), זיי האבן פארשטאנין און גישטעלט פאמעלעכע, אבער פעסטע טריט און נאך א צוויי שעהדיקן רייטן זענין מיר אנגיקומין קיין רמה.

דעם ערשטן קבלת־פנים האבן מיר גיהאט פון א צענטליק הינט, וועלכע האבן — דערזעענדיק אונדז — אנגיהויבן צו בילן, נישט אויפהערנדיק, ביז מיר זענין אריין אינים ברייטן הויף, וואו ס־שטייט דער בנין אויפן קבר פון שמואל הנביא.

אינים הויף האבן מיר נישט גיזעען קיין לעבידיקן מענטש. באלד נאכ'ן אפ־רוען האב איך גימוזט ארויס גיין פרעגן ביי די איינוואוינער פון דארף, וואו ס־איז דער „שייך", וואס האט דאס קבר. מיר האבן זיך אבער דערוואוסט, אז דער „שייך" אליין איז גראד אין ירושלים, אבער ער האט איבערגילאזט דא איינים פון זיינע תלמידים, צו וועמין מיר האבן באדארפט אנקלאפן.

מיר האבן אנגיקלאפט אין א קליין זייטיק טירל, פון וואנין ס־איז ארויסגיקו־מין א יונגער אראבער, וועלכער האט אונדז גיפרעגט אויף אונדזער בקשה. דערהערנדיק, אז מיר ווילן באזוכן דאס קבר פון „נאבי שאמועל", האט ער' קורם־כל פארלאנגט „באקשיש" און נאכן דערליידיקן די דאזיקע „פארמאליטעט" זענין מיר אריין אינווייניק.

צונ־ערשט האבן מיר גימוזט אויסטון די שיך, דאן האט אונדז דער אראבער צוגיפירט צו א גרויס פענצטער, דורך וועלכן מיר זעען דאס קבר, דען אינים זעלבן צימער פון קבר, איז דער איינגאנג דערלויבט נאר פאר „ריינע" און „הייליקע".

דאס קבר גיפונט זיך אין מיטן פון א שיין אויסגיפלאסטערטן גרויסן זאל. דאס קבר אליין איז אויסגיפלאסטערט מיט שיינע דיוואניס, מיט אראבישע אויפשריפטן, אזוי, אז מע זעט כמעט נישט ארויס דעם שטיין. איבערן קבר הענגט אן־אלטע מנורה מיט בוימל, וואו ס־ברענין זיך אייניקע קנייטלעך.

מיר האבן גוט באקוקט דאס צימער און זענין ארויס.

איצט האבן מיר זיך ארומגיקוקט איבערן הויף. דער יונגער אראבער האט אונדז גיוויזן גריבער און היילן, דערציילנדיק אונדז פארשידינע ניסים און וואונדער.

אין איינער פון די ווענט האט ער אונדז גיוויזן שפורן פון א באמבע, וואס האט שוין גיראסטיט. ער האט אונדז דערציילט, אז דער „אינגליזש" האט גי־וואלט שיסן אינים קבר, איינגעמינדיק ירושלים, אבער די באמבעס זענין נישט אדורך די מויער, צוליבן זכות פון נביא.

נאכן אפרוען זיך און עסן, זענין מיר צוריק גיריטן קיין ירושלים. רייטנדיק אזוי א פערטל שעה, הערן מיר פלוצים גישרייען און אויסרופן פון א גרויס הויז, אויף איינים פון די ארומיקע בערג. מיר קוקן ארויף און דערזעען צוויי יונגע פרויען, וואס שטייען און הייבן מיט די הענט רופנדיק צו אונדז.

ווען מיר האבן זיך דערנענטערט, האבן מיר שוין דייטלעך גיהערט ווערטער אין לשון־קודש: אתם יהודים? באו הנה! באו! עלו!

— לאמיר אהין גיין — האב איך גיזאגט. אבער מיינע מיטבאגלייטער האבן זיך נישט גיקאנט אזוי שנ'ל דעצידירן.

— װער װייס — האבן זיי גיטענהט — װער זיי זענין און װאס זיי װילן מיט אונדז טון.

ענדלעך, נאך א לענגערער דיסקוסיע זענין מיר ארויפגיגאנגין און אריינ־גייענדיק אינים טויער, באגעגנט אונדז א יונגער מאן אין א משונהדיקער קליידונג, האלב אראביש און האלב אייראפעאיש, אויף זיין קאפ אן־אראביש קאפל מיט א טורבאן, וואס האט שוין ביי אונדז ארויסגירופן חרטה־גיפילן, צוליבן אהער קומין.

אבער באלד האבן מיר זיך בארואיקט, דערהערנדיק א לשון־קודשדיקע באַ־גריסונג. „ברוכים הבאים". אויך די פרויען האבן אונדז מקבל פנים גיוועזן מיט א הארציקן „שלום עליכם". מיר האבן זיי באלד באוואָרפן מיט פראגן, ווער זיי זענין, וואס זיי טוען דא וכדומה. אנשטאט אן־ענטפער האבן זיי אונדז פארבעטן אין שטוב אריין, וואו זיי וועלן אונדז אלץ דערציילן.

דער אייזל־אנטרייבער האט גישריגן, אז מיר רויבן אים זיין צייט, נאר די פרויען האבן אים איינגישטילט צוזאגנדיק א היפשן „באקשיש".

פון זייער דערציילן זענין מיר גיוואר גיווארן, אז זיי זענין מאראקאנישע יידן, וואס האבן זיך דא באזעצט נאך פאר דער וועלט־מלחמה. ס־האבן דא גיוואוינט נאך זעקס יידישע פאמיליעס, וועלכע זענין אבער אוועק אין שטאט און נאר זיין פאמיליע, ער מיט זיינע צוויי פרויען, זענין דא פארבליבן.

דער בעל־הבית האט אונדז גיוויזן עטלעכע ביקסן, וואס ער האט באקומין פון דער רעגירונג, כדי זיך צו שיצן אין דער דאזיקער אראבישער געגנט, נאר פארלייפיק — האט ער אונדז דערציילט מיט א שמייכל — האט ער זיך דערמיט נישט קיין סך באנוצט, ווייל די אראבער האבן מורא פאר אים. ער האט אויך א קליינים רעוואלווער, מיט וועלכן ער לערנט שיסן זיין קליינים זעקס־יעריקן זון.

דער מאראקאנער האט אונדז גיפירט אין איין חדר, וואס מ'האט גיהייליקט פאר א שולעכל. דארט איז גישטאנין אן־ארון־קודש, א בימה, א ספר־תורה. ביים ארויסגיין האט ער אונדז גיוויזן דריי קברים. איין קבר איז — לויט זיינע ווערטער — דאס קבר פון עובדי' הנביא דאס צווייטע פון זיין ווייב און דאס דריטע פון זייערע צוויי קינדער.

וועגן דעם קבר האט ער זיך דערוואוסט פון אן־אלטער אראבערן, א נייַנציק־יעריקע, וועלכע גידענקט, אז אין איר יוגנט, פלעגן דא קומין פיל אראבער בעטן אויפן קבר פון „עבד־אללא" (עבד־אללא, ד. ה. עובדי').

דער מאראקאנער האט אונדז ווייטער דערציילט, אז דער גלח, וואס האט פריער גיהאט דאס הויז אלס אייגנטום, האט עס פארקויפט צוליב א חלום, אין וועלכן א גרייז־גראער פאטריארך האט אים גיווארנט, ער זאל נישט מאכן קיין שום קרייץ אויפן הויז, אין וועלכן ער וואוינט, אויב נישט — וועט ער אים טויטן. אויך צו אים איז גיקומין דער זעלבער א'ן גיבעטן היטן און האלטן בכבוד דאס קבר און ער זאל עס נישט פארקויפן קיין פרעמדע, דערפאר וועט ער זיין אפגיהיטן פון אלים שלעכטס.

און אזוי איז באמת — פארענדיקט דער מאראקאנער — כ־לאז א'בער מיינע שאף און רינדער אין מיטן פעלד און ס־ווערט גאר נישט פארלוירן, אין דער צייט, ווען פריער פלעג מיר זייער אפט פעלן צו עטלעכע פי. אויב מיין זון פארקלאגט זיך אויף קאפ־ווייטיק, דערמאן איך בלויז דעם נאמין עובדי' און ס־ווערט אויסגיהיילט.

ער האט אונדז גיוויזן אונטער דער שטוב אלטע היילן, וואס ער האט גיפונין, ווען ער האט גיגראבן אין דער ערד. לויט ווי מיר זעען, איז עס נישט קיין נאטירלעכע היילן, נאר גימאכטע פון מענטשלעכע הענט. ס־איז צווישן אונדז נישט גיוועזן אין ארכעאלאג און מיר האבן נישט גיקענט גיוואר ווערן פון וואס פאר אן־עלטער עס שטאמין די היילן, וועלכע האבן אוודאי אמאל גידינט אלס מענטשלעכע וואוינונגין.

גאנץ צו די היילן האט דער מאראקאנער גיפונין א קבר, וואס, לויט די קנעפ און גארטלין, וואס זענין פארבליבן גאנץ פונים קערפער און קליידער, האט מין דערקענט, אז דאס איז א חשובער ענגלישער פירשט, וואס איז גי־הרגיט גיווארן אין דער צייט פון איינגעמין ירושלים. אויפן קבר איז נישטא מער ווי א פשוטער צייכן.

נאכן צושיידן זיך פריינטלעך און הארציק, האבן מיר איבערגילאזט א מתנה פאר זיין זון און זיך גילאזט אהיים.

אַלטער שנור

דער משורר, דער יתום

(פון דער סעריע „רבי שלמה אבן גבירול")

רבי שלמה אבן גבירול איז גיוועזן איינער פון די גיציילטע יידישע משוררים אין מיטלאַלטער, וואָס זייערע שירים און שאַפן זענין פאַרבליבן און פאַרהייליקט גיוואָרן אויף אַלע דורות.

ער איז אָבער אויך איינע פון די, וועמינס לעבן און ביאָגראַפיע איז אַמווייניקסטן באַוואוסט. נישט אַלע ווייסן, אַז די שענצטע תפילות און פיוטים, שטאַמין פון אים. נישט אַלע ווייסן, אַז די הייליקע תפילה „כתר מלכות", וואָס ווערט גיזאָגט אין אַלע ספרדישע שולן יום-כיפור ביינאַכט, מיט הייליקן ציטער — איז פון אבן גבירול.

לאָמיר דערקענין אים. זיין לעבן און שאַפן און דערפון לערנין זיין מוט און גבורה, וואָס טראָץ אַ שווער גיפּרואווט לעבן, כסדרדיקע צרות און רדיפות האָט ער גישאַפן אייביקע און הייליקע שירים און פיוטים וואָס פאַרנעמין אַזאַ חשובן אָרט אין אונדזערע אוצרות פון פיוטים און תפילות.

* * *

זיין פאָטער, רבי יהודא אב גבירול, האָט גיוואוינט אין קאָרדאָווע. אַליין אַ יידישער חכם און גילערנטער, האָט ער זיך גוט גיפילט אין דער דאָזיקער שטאָט, וואָס איז נישט בלויז געווען די שענצטע רעזידענץ פונים שפּאַנישן אַנדאַלוזיען, דאָס וואוין-אָרט פונים קאַליפאַט, נאָר אויך — אַ גייסטיקער תורה-צענטער פאַרן כלל-ישראל, אין דער דעמאָלטיקער תקופה.

נאָכן אונטערגאַנג פונים ריש גלותא און גאונות אין בבל. נאָכן שליסן די ישיבות פון סורא און פומבדיתא. האָט זיך דער תורה-צענטער איבערגיטראָגן קיין קאָרדאָווע אין איינים מיט איר גיטרייען מנהיג, דער גאון רבי חנוך ברבי משה.

רבי חנוך ברבי משה, וועלכער איז געווען רב פון דער קאָרדאָווער קהלה — האָט פונאַנדערגיבליט די ישיבות און אַליין איז ער געווען דער פוסק און גרעסטער אויטאָריטעט. צו וועלכן מ'האָט זיך גיווענדיט פון אַלע יידישע קהלות, ווענן באַאַנטפערן זייערע ספיקות און שאלות. איז דעריבער נישט קיין וואונדער, אַז יידישע גילערנטע האָבן זיך גיצואַלט גיפונין נאָנט פון דעם גרויסן גאון און כמעט אַלע, — צווישן זיי אויך רבי יהודא אבן גבירול — האָבן גיוואוינט אין קאָרדאָווע, וואָס איז באַטיטלט גיוואָרן: „ירושלים דהישפניא".

נישט לאַנג איז אָבער באַשערט געווען די אידיליע אינים „ירושלים דה שפניא". באַלד נאָך דער פטירה פון רבי חנוך ברבי משה, האָבן זיך אַ טרייסל גיגעבן די שיינע בנינים פון קאָרדאָווע און — אומגיפאַלן, פון די הערלעכע פּאַלאַצן זענין פאַרבליבן — בערג מיט שטיינער און פונים קאַליפאַט — אַ תל עולם.

דאָס איז געווען אינים יאָר תש"ג (1013). די כבוד-גייציקע בערבערישע אָנפירער האָבן — נאָך אַ שווערער און לאַנגער מלחמה — באַזיגט דעם אָרטיקן סלאַווישן אָנפירער, פאַרטריבן דעם קאַליפאַט און זייענדיק פאַרשיכורט פון נצחון. האָבן זיי אַ „הוליע" גיטון איבער די יידישע קהלה. גיראַביוועט און גישלאָגן, גימאָרדיט און גישענדיט, אַזוי אַז דאָס ביסל שארית הפליטה פון די יידן זענין גיצוואונגין גיוועזן צו נעמין דעם וואַנדער-שטעקן און עמיגרירן.

דער גייסטיקער תורה-צענטער האָט זיך אויף זיין נייער סדרה פון „אלה מסעי" אָפּגישטעלט אינים קעניגרייך-גראַנאַדאַ.

דאָס גראַנאַדע-קעניגרייך איז אַנטשטאַנין נאָך די קאָרדאָווער גישעענישן, ווען די גרויסע און מעכטיקע אַנדאַלוזיש מאָכמעדאַנישע מלוכה איז זיך צופאַלן און צושפּליטערט גיוואָרן אויף אַ גאַנצע ריי פון קליינע מלוכהלעך, מיט בערבערישע, אַראַבישע און סקלאַוואַנישע פירשטן אין דער שפּיץ. גראַנאַדאַ אַליין איז גישטאַנין אונטער דער אָנפירערשאַפט פונים בערבערישן הויפּט-מאַן — מאַקסן.

גראַנאַדע איז מיט דער צייט גיוואָרן די היים פאַר אַלע אַנטלאָפינע און שוץ-לאָזע, צווישן וועלכע ס'האָבן זיך גיפונין אויך דער יונגער גילערנטער און דענקער רבי שמואל אבן נאַגדילאַ און רבי יהודא אבן גבירול. רבי יהודא האָט זיך באַזעצט אין דער שכנותדיקער שטאָט, מאַלאַגאַ.

אַ צובראָכינער און פאַרוואונדיטער — פון די צעווישטע קאָרדאָווער וועלנער — האָבן זיך רבי יהודא און זיין פרוי גיפּרואווט איינאָרדנין אין זייער נייעם וואוין-אָרט. די טיפע וואונדן האָבן זיי אומפעיק גימאַכט צו וועלכער ס'איז באַשעפטיקונג, אַזוי אַז זיי האָבן גילעבט, ליידנדיק אָפט הונגער און קעלט און אין די ערגסטע באַדינגונגען.

און אָט אַ דאָ, אינים ווינקל פון גרעסטער נויט, אין אַזאַ חיי צער האָט — אַ זון אויפגיהעלט, אַ טרייסט און באַצאָלונג פאַר אַלים. דאָ איז צו זיי גיבוירן גיוואָרן רבי שלמה אבן גבירול.

רבי שלמה אבן גבירול, דער גרויסער יידישער פילאָזאָף און משורר איז גיבוירן גיוואָרן אינים יאָר תש"ף (1020). ער איז אָנגירופן גיוואָרן ביי די אַראַבער אַוויצעבראָן — Avicebron, ביי אַנדערע Avicebro. טייל האָבן אים גיקוינט מיט „אַבאָ איוב סילייאַמאַן איבן יאַכיאַ". אָט די אַלע נעמין זענין גיוועזן טיטולן, מיט וועלכן מע האָט באַצייכנט די באַרימטסטע מענער פון דער תקופה.

און דאָ, אינים אָרימען שטובעלע, אין הונגער און אין נויט איז דערצויגן גיוואָרן דער גרויסער ריז, דאָס ליכט וואָס האָט דערוואָרימט און באַלויכטן טויזנטער הערצער.

צו די פרייד פון זיינע עלטערן איז נישט געווען קיין גרעניץ. דאָס איינציקע קינד אויף דער עלטער איז געווען נישט בלויז אַ טרייסט, נאָר אַן עשירות, וואָס האָט זיי גימאַכט פאַרגעסן אין זייער מצב. זיי האָבן טאַקי נישט גיקאַרגט קיין מי און אָנגיווענדיט אַלע מעגלעכקייטן, אַז זייער שלמה זאָל באַקומען אַ גוטע דערציאונג. ס'האָבן מיט אים גילערנט די בעסטע מלמדים, וועלכע האָבן באַלד פאַר זיך דערזעען אַ שפּעטערדיקן גאון. אבן גבירול האָט זיי גימאַכט שטוינען מיט זיין חריפות און פענאָמענאַלן זכרון. ער האָט אויך זיך גיצויגן אַלעמינס אויפמערקזאַמקייט און אַלע, וועלכע זענין גיקומען אין זיין סביבה, האָבן באַוואונדערט דאָס יונגל און אים פאַראויסגיזאָגט אַ רומפולע צוקונפט.

נישט ווי אַלע יונגלעך פון זיינס גלייכן, האָט זיך גיפירט אבן גבירול. שפּילערייען זענין נישט געווען זיין פאַרברענגען אין פרייע שעהן. גילעכטער — איז פרעמד געווען זיין נשמה און ווי אַ גרויסער, האָט ער באַקעמפט אין זיך די קינדישע נייגונגען, ווידמענדיק זיך אין גאַנצן דעם לימוד-התורה. דאָס פאַרטיפן זיך אינים ים-התלמוד, אין וועלכן ר'האָט די שענצטע פערל גיפונין און שוין אַליין אויפגיצייכנט אייגינע חדושים.

זיין פרייד איז באַשטאַנין אינים אַנטדעקן אַ לעזונג פון עפּיס אַ שווערן מאמר, באַגרייפנדיק איינע פון די סודות-התורה. דאַן האָט ער מיט התלהבות גינומען די פען און זיך צוגאָסן אין אַ הימן פאַר די „שטענדיק פרישע שפּרודלדיקע קוואַלן, וואָס דערפרישן דעם דורשטיקן גייסט און בלאָזן אַריין אַ נייע נשמה".

צו שירה האָט ער דאַן גיפילט אַ נייגונג נאָך אין זיין פריסטער יוגנט. זיין צאַרטע דיכטערישע נשמה האָט נישט גירוט און זיך באַצייטנס אָנגיהויבן צו אַנטוויקלין און שוין פון דעמלט גיפונין מיר שירים פון אים, וואָס זענין שוין אָנגישריבן מיט אַלע כללים פון ריטם און מיט אַ גיוואַלטיקן שוואונג.

אָרימקייט און נויט, שלעכטע באַדינגונגען און הונגער, האָבן נישט גיהאַט זייער השפעה אויף דער נשמה פון דעם יונגען משורר, ווייל — ער האָט עס בכלל נישט גיפילט. אָנגיזעטיקט מיט לומדות און שלימות, מיט שטרעבן און פאַרשן, האָט ער זיך גליקלעך גיפילט און זיין פנים האָט גילויכטן מיט שטענדיקע שמחה.

נאָר נישט קיין מנוחה איז אים באַשערט געווען. דער יונגער שלמה, וואָס האָט גיציילט קוים זעכצן יאָר, איז גיוואָרן אַ קיילעכדיקער יתום פון טאַטע-מאַמע. זיינע עלטערן האָבן נישט איבערגיהאַלטן די קאָרדאָווער נאָכווייענישן און אין סאַמע מיטן פון זייער פרייד מיטן זון — זענין זיי גישטאָרבן, איבערלאָזנדיק זייער שלמהן עלנט, איינער אַליין, אַפילו אָן ברודער און שוועסטער. איינער אַליין מיט זיין גרויס האַרץ און נשמה, וואָס איז גיוואָרן אַזוי שווער גיטראָפן, ביים סאַמע אָנהויב פון זיין אַנטוויקלונג. ביי זיינע ערשטע טריט אין דער וועלט פון שירה, איז זיין פידל גיוואָרן אַ ליבע, אויף וועמינס צאַרטע סטרונעס ער האָט אויסגישפּילט זיין יתומדיקייט און אַליינקייט.

פאַרענדיקן די תרומת-חברה-אַקציע איז דרינגענט!

ליכט און שאָטן

צום יעצטיקן מצב אין דער בנות-באַוועגונג

אויפן ערשטן בליק דאַכט זיך אויס אַז ס'איז עפּיס צו שטיל אין דעם בנות-וועלטל. ס'הערט זיך נישט רעשן און טומלין, נישטאָ יענער פּאַרטיי-האַרמידער ווי גיוויינלעך, און דעריבער באַקומט מען פון צייט צו צייט דעם איינדרוק, אַז די באַוועגונג איז אָפּגישוואַכט און מיר גייען גאָרניט פאָראויס.

אין אמתן אָבער איז עס נישט אַזוי. די גרוסן וואָס הערן זיך פון דאָ און דאָרט זענין נישט נאָר צופרידנשטעלנדיקע, נאָר אַפילו איבעראַשנדיקע. אינים בנות-לעבן ווערט שטיל באַשיידן פיל, גאָר פיל גיאַרבעט. אַזוי אין די גרויסע ווי אין די קלענערע שטעט.

אין אַ גיוויסן זין קען מען אַפילו דרייסט זאָגן, אַז ס'איז אַ תקופה פון אויפשטייג און עלי' ביי אונדזער יוגנט. אונדזערע בנות-פירערנס אין פיל מקומות צייכינין זיך גאָר שטאַרק אויס מיט זייער פלייסן און גיטריישאַפט, און קודם-כל אין זייער קולטורעל-דערציערישער אַרבייט.

ס'איז אַ פאַקט, אַז ס'איז שוין היינט זעלטן צו גיפונין אַ סניף, וואו דער רוב חברות זאָלן נישט באַזוכן בקביעות די שיעורים און זיין מיט זיי פאַרבונדן און פאַראינטערעסירט. דער דראַנג צו יידיש וויסן ביי אונדזער מיידל-יוגנט איז גישטיגן ביז צו גאָר אַ הויכער מדריגה. וואָס ווייטער, ווערט אַלץ קלענער די צאָל פון די וואָס זאָלן נישט האָבן קיין תשוקה צו אַ יידיש ספר און צו אַ יידישן רעיון. גאָר אַ סך פאַרלייגן גיוואַלטיקע יגיעות זיך צו דערווערבן מקוריותדיק די אמת-יידישע השקפות.

אין די ענינים פון מוסר און מידות, גייט אויך כמעט אָן אין יעדער בנות-גרופּע אַ רירעוודיקע קאָנצענטראַציע און עמ'לע עבודה. אויף פאַרשידינע אופנים ווערט גיאַרבעט כדי זיך [illegible] צו זיין צו לעבן מוסרדיק און וואָס מער שטייגן אין מידות טובות. מוסר-ספרים און מידות-שמועסן פאַרנעמין אַ חשוב אָרט אינים נאָרמאַלן סדר-היום פון בנות-לעבן.

אַלס פועל-יוצא דערפון איז אויך דאָס טעגלעכע יידישקייט-לעבן ביי אַ סך פון אונדזערע מיידלעך שטאַרק נתעלה גיוואָרן. שוין נישט רעדנדיק פונים שטרענגין זיך אָפּהיטן עובר צו זיין אויף איסורים. איז עס ביי זיי נאָך גיוואָרן אַן אַמביציע נזהר צו זיין אין די ווייט-גייענדסטע נדרים פון יידישקייט. דאָס לעצטע איז דער שטאַרקסטער באַווייז אויפן דערפאָלג פון דער בנות-דערציאונג, וואָס ווערט אַלץ ווייטער מער ערנצטער און שלימותדיקער.

לאָמיר דערביי נישט פאַרגעסן, אַז אַרום אונדז, אין דרויסן, בושיוויט דער שטראָם פון כפירה און נישט קליין איז לײַדער די צאָל פון די, וואָס תורה און יידישקייט ווערט ביי זיי פון טאָג צו טאָג פרעמדער. די בנות-מחנות ווייסן פון די אַלע סכנות און ווירקן אַקעגן מיט שטילער אויפקלערונג, גרינטלעכער פאַרטיפונג איבער אַלע לעבנס-פּראָבלעמען, און פירן זייערע חברות צום מקור פון אמת און יידישקייט.

אונדזערע פירערנס זענין זיך קלאָר באַוואוסט אין וואָסערע צייטן מיר לעבן. זיי איבערגעבן זיך מיט אַלע חושים צו די פריידן און די ליידן פון די חברות, ברענגען אַריין אין דער גרופּע התקרבות, אהבה און קעגנזייטיקע צוטרוי דורך ידיעות, הרחקות, פונאַנדערפלאָנטערן ספקות, אָפּהאַקן די שפּיצן פון דער שאַרפער פּראָבלעמאַטיק, איינלעבן זיך אין די יוגנט-שטימונגען, אָנווענדן פאַרשידינע השפעות און זיי דערגרייכן בהדרגה דעם זיך גישטעלטן ציל.

פון דער בנות-יוגנט אַנטשטייט אַ ניי פרויען-דור מיט טיפן גלויבן אין יידישן דעת און מיט אַזעלכע דערקענטענישן, וואָס איז אפשר שוין נישט גיווען זייט פיל דורות, און דאָס גאַראַנטירט אונדז דעם עתיד פון אונדזער פאָלק, וואָס לעבט אין אַזאַ נסיונות-פולער צייט.

די גרעסטע סאַטיספאַקציע אין דער קולטורעל-דערציערישער בנות-אַרבייט האָט מען אין דעם כסדרדיקן באַגער און שטרעבן פון דער בנות-פירערשאַפט, צו הייבן אַלץ העכער און העכער דעם ניוואָ פונים בנות-מיידל סיי אין יידישע ידיעות, סיי אין פּראַקטישער יידישקייט.

אויב מע קען זיך באַקלאָגן איז עס נאָר אין פּאַרטייאישער און אָרגאַניזאַציאָנעלער הינזיכט. אויך דאָ מיינין מיר נישט קיין שאַבלאָנישע פּאַרטייאישקייט און ביליקע אָרגאַניזאַציע-פאָרמען. נאָר ס'איז גימיינט וועזנטלעכע יסודות פון אָרגאַניזאַציע-לעבן. מיר מיינין פשוט, אַז „בנות" קען נישט האָבן קיין פּנים פון אַ שול, קען אויך נישט זיין בלויז אַ קולטור-קלייזל, טאָר נישט זיין צו פיל ענג אָפּגישלאָסן פון גיזעלשאַפטלעכן אַרום וכדומה.

„בנות" איז היינט צו טאָג אַ וועלט-באַוועגונג. אין יעדער שטאָט און אין יעדן לאַנד האָט „בנות" אויפגישטעלט אַ פּאָזיציע. אַלע פּאָזיציעס מוזן איינאַנדער זיין גישלאָסן און פאַראייניקט און פאַר דער פאַראייניקונג און צענטראַליזאַציע מוז זיין אַ באַוואוסטזיין, וואָס לייגט אַרויף גיוויסע התחייבותן.

גאָר באַזונדער איז „בנות" הינטערשטעליק אין סאָציאַלער טעטיקייט. ס'ווערט ווייניק גיזאָרגט פאַר דער כלל-נויט, פאַר הילף פון דעם אָדער יענים כאַראַקטער. אויך אַגודיסטישע התחייבותן, ווי למשל: העלפן אירע פאָנדן, שטיצן אירע מוסדות אאז"וו, דאָס אַלץ איז נאָך פּראָגראַמאַטיש גיבליבן כמעט בלויז אויפן פּאַפּיר.

די שאָטן-זייטן פון דער בנות-אַרבייט טוען אָבער אין קיין פאַל חלילה נישט פאַרטונקלען די ליכט-זייטן, ווייל אין תוך, דאָס פנימיותדיקע אין בנות-לעבן, וואָס האָט אַזאַ שפע מיט דערגרייכונגען, גיבן דעם פולן בטחון, אַז ס'וועלן אויך מיט דער צייט באַהערשט ווערן אַלע אַנדערע ביז יעצט נאָך פאַרוואַרלאָזטע גיביטן.

דער צ"ס, וואָס האָט די בנות-באַוועגונג גירופן אין לעבן, זי צוגיפירט במשך אַלע יאָרן צום יעצטיקן עליה-צושטאַנד אין קולטורעל-דערציערישן זין, גיט זיך אָפּ אַ גינויען דין-וחשבון פון די נאָך פאַרנאַכלעסיקטע מאָמענטן אין דער בנות-אַרבייט, און גלייבט מיט גימיינזאַמע כוחות צו זעען גאָר בקרוב אויסגיפירט אין לעבן אַלע זיך גישטעלטע צילן.

קיין ירושה האָט ער פון זיין פאָטער נישט באַקומען, פּשוט, ווייל ס'איז גאָרנישט פאַרבליבן אַ חוץ דאָס אָרימע שטיבעלע, די בעטן און דאָס ספרים-שענקל, וואָס דער פאָטער האָט זיך פאַרשאַפט, כדי צו שטילן די שטאַרקע התמדה פון זיין זון.

דאָס שענקל ספרים האָט שלמה באַטראַכט ווי אַ טרייסט אין זיין מצב און באַוויינענדיק דעם טראַגישן טויט פון זיינע עלטערן, זאָגט ער:*)

ס'ווייטיקט: אָן טאַטע-מאַמע
אַליין, יונג און אָרים.
ס'איז אַ ברודער און אַ חבר
— מיין גידאַנק און ספרים.

אָבער דאָך האָט זיין יתומדיקייט שטאַרק משפיע געווען אויף זיין גאַנצן שאַפן. זיין טאָן איז אייביק אַ לירישער אַזוי, אַז רבי משה אבן עזרא — האָט אים אָנגירופן מיטן נאָמען: דער משורר — דער יתום.

*) מיר געבן די שירים פון אבן גבירול פאַרן בית-יעקב-זשורנאַל אין אַן אייגינער יידישער איבערדיכטונג.

א. ש.

דער בעסטער וועג-ווייזער צו דער קולטור-אַרבייט פון „בנות" איז דאָס קולטור-פּראָגראַם פון דירעקטאָר

י. ל. אָרלעאַן

צו באַקומען אין דער בנות-צענטראַלע אין לאָדזש

ליבע הירשאוויטש

די קונסט שיין צו זיין

בת כ' כבת ז' ליופי
בת ק' כבת כ' לחטא
(מדרש רבה).

דאָס שיינקייט-פּראָבלעם פאַרנעמט אַ גיהעריק אָרט ביי יעדן יונגין מענטש און בפרט ביי דער פרוי. וועלכע פרוי וויל נישט זיין שיין און שיין בלייבן? צו אַט דעם צוועק ווערן באַנוצט די פאַרשידנסטע מיטלין, קאָסמעטיק, שמוק, קליידונג אא"וו. וויפל צייט ווערט גישפּענדיט, וויפל געלט ווערט פאַרשווענדט, אַבי נאָר שיין צו זיין? און גראָד אין דער היינטיקער צייט, וואָס שיינקייטס-סאַלאָני, וואו די מאָדערנע פרוי פאַרברענגט אַ גרויסן טייל פון איר לעבן, זענין אַזוי נתרבה גיוואָרן, גיפינט איר זעלטן אַן-אמתדיק שיין פרויען-גיזיכט. איר וועט זען פאַרמאַסקירטע פּנימער — אָבער אַן-אמת נאַטירלעכע שיינקייט, דאָס קענט איר זייער זעלטן טרעפן.

וואו אַלזאָ איז צו זוכן די סיבות פון אומגיהויערן רעגרעס פון נאַטירלעכער שיינקייט?

לאָמיר אַביסל צוריקגיין, אַ בלעטער פון אונדזער אַלטע און דאָך אייביק נייען תורה-ספר. מיר וועלן גיפינין אַ גאַנצע ריי פרויען-גישטאַלטן, וועלכע האָבן פאַרנומען די בכבודיקסטע שטעלונג אויף דער היסטאָרישער אַרענע פון זייער צייט, און האָבן זיך מיט זייער אויסערגיוועינלעכער שיינקייט אויסגיצייכנט און גירימט גיוואָרן.

„הביטו אל שרה תחוללכם"! — לאָמיר נעמין אַ ראַי' פון אונדזער מוטער שרה! אויפן קבר פון דער אומשטערבלעכער מוטער פון יידישן פאָלק שטעלט אונדזער תורה אַלס מצבה פאָלגענדיקע שורות: „ויהיו ימי חיי שרה מאה שנים ועשרים שנה ושבע שנים" די יאָרן פון שרהן זענין גיוועזן הונדערט יאָר און צוואַנציק יאָר און זיבן יאָר. אונדזערע חכמים ז"ל גיפינין אין די פּאָר ווערטער די בעסטע כאַראַקטעריסטיק, דעם הערלעכסטן הספּד פאַר אונדזער מוטער־שרהן. באַמערקנדיק דערביי, „זי איז גיוועזן צו צוואַנציק יאָר אַזוי שיין ווי צו זיבן, צו הונדערט יאָר אַזוי אומשולדיק ווי צו צוואַנציק".

ס'קלינגט איבערהויפּט זייער פרעמד און אומנאַטירלעך — לויט די אָנשויאונגין פון אונדזער מאָדערנער וועלט — צו באַצייכנין די אמתע שיינקייט אין קינדער עלטער און דעם העכסטן גראַד פון ווייבלעכער אומשולד אין צוואַנציק יאָרן מיר, אומגיקערט, ווייסן נאָר פון אומשולדיקע קינדער — מיר קענין נאָר שיינע מענער און יונגע פרויען, מיר זעען די אומשולד אין די קינדהייט, דאַקעגן די שיינקייט — אין דער בליענדיקער יוגנט.

אָבער אונדזערע חכמים ז"ל לויט זייער תורהדיקער השקפה, קוקן גאַנץ אַנדערש אויף דעם לעבן. לויט זייער השקפה איז נישטאָ קיין שענערע זאַך פון אַ קינדעריש פּנים, און זענין זיי נישט גירעכט? גיפינין מיר דען נישט מער שיינע קינדער ווי שיינע יונגע פרויען און יונגע מענער. זעלטן ווערט אַ מיאוס קינד גיבוירן. כמעט אַלע קינדער זענין שיין, ווייל נישט אין שמוק און קאָסמעטיק-קעסטל ליגט דער סוד פון אמתער שיינקייט נאָר אין דער שיינער נשמה. דעריבער איז דאָס קינד שיין — ווייל זיין נשמה איז ריין, מיינין אונדזערע חכמים, די פיר מדות: שנאה, קנאה, תאווה וכבוד, וועלכע ברענגין אום דעם מענטשן פון דער וועלט, האָבן נאָך זיין קינדישע נשמה באַפלעקט.

נאָר די שיינע און ריינע נשמה בילדעט דאָס שיינע גיזיכט, דער נביא דריקט עס אויס אין צוויי ווערטער: „יפרח כשושנה". בליען אַזוי ווי די רויז. די שיינקייט זאָל נישט זיין אַן־אויסנווייניקסט ווי די קינסטלעכע רויז, נאָר פון אינווייניק אַרויסשטראַלנדיק, ווי די בליענדיקע רויז ריין און ווי די בליענדיקע רויז, ווי צו זיבן יאָר. איז ער צו צוואַנציק יאָר אויך אַזוי שיין, ווי צו זיבן.

ליידער זעען מיר אין אונדזער ווירקלעכקייט אַלץ פאַרקערט. אונדזערע קינדער ווערן פרי אַלט — אונדזערע יונגע מענער, יונגע פרויען — אונדזער שטאָלץ, אונדזער האָפנונג מיר דערקענין זיי נישט מער!

יאָ, אַזוי, ליידער, זעט עס היינט אויס אין דער יידישער גאַס. עס ליגט דעריבער די פליכט אויף אינדזערע אמתע יידישע טעכטער, די גייסטיקע און זיט. לעכע יורשים פון די אומשטערבלעכע מוטער שרה — צו וועלן דערגרייכן דעם „יפרח כשושנה". די אמתע נאַטירלעכע שיינקייט, איר בליק מוז זיין ביהענדיט צו יענער צייט, ווען די יידישע פרוי, די יידישע טאָכטער האָט אַרויסגישטראַלט מיט איר אינערלעכער שיינקייט אויף דער יידישער גאַס און האָט דערביי גידינט אַלס ביישפּיל און מוסטער פאַר אַנדערע.

דער וועג דערצו איז פירן אַ ריין זיטלעך לעבן! — דאַן וועט מען דערגרייכן די קונסט פון שיין צו זיין און שיין צו בלייבן.

יהודית שטיין

ס'איז גרויס די וועלט...

ס'איז גרויס די וועלט,
און גרעסער פון דער וועלט איז איצט די נויט; —
קראַנקע גייען אויס און שטאַרבן פאַר דער צייט,
און קליינע קינדער בעטן ברויט...

ס'איז גרויס די וועלט,
און גרעסער פון דער וועלט איז מענטשנס פּיין; —
און טאָג נאָך טאָג — און ס'לעבן גליווערט ווי פאַרגליווערט בלוט,
און קינדער יונגע קלאָגן איצט אויף זייער זיין...

ס'איז גרויס די וועלט,
און גרעסער פון דער וועלט — איז די אַלץ וואַקסנדיקע גרויל; —
ס'קוקן קינדער־אויגן טריב און אומיטיק
און אַלטע שטוינין שטיל און ציען מיט די אַקסלין פויל...

ס'איז גרויס די וועלט,
און טיף אין האַרץ אַלץ טיפער גראָבט דער צער; —
ווי זאָל איך מיט באַגינ'נס גילדינע זיך פרייען,
אַז ערגיץ ווייט אויף וועגן לויערט אַ גיפאַר...

ס'איז גרויס די וועלט,
און ס'וואַקסט גיפאַר פון בלוט און רויך און אונטערגאַנג; —
און ס'וויינין קינדער פון די וויגן אין די נעכט,
ווי ס'וואָלט דאָס בידנע הייפל וואַכן אויף דער וועלט גיטון זיי באַנג...

ס'איז גרויס די וועלט,
אין גראָ און שווער איז מיין פאַריתומט גימיט; —
ווי זאָל איך נאָר פון פרייד און זונין זינגין,
אַז טרערן, שווערע טרערן לאַסטן אויף מיין ליד?...

ס'איז גרויס די וועלט,
און גרעסער פון דער וועלט איז איצט די נויט; —
קראַנקע גייען אויס און שטאַרבן פאַר דער צייט,
און קליינע קינדער בעטן ברויט!..

נאָך צו באַקומען אין אַ באַגרענעצטע צאָהל דאָס ביכל
גיקליבינע פּערל פון **אַלטער שנור**
אין וועלכן ס'גיפינין זיך 150 גיזאַמלטע תורה-ווערטער און גידאַנקין וועגן אהבת ואחדות ישראל פרייז פאַר די לייענער פונים „בית-יעקב-זשורנאַל" נאָר 30 גר. מיט פּאָרטאָ 35 גר.
זיך ווענדן צו דער אַדמיניסטראַציע פונים בית-יעקב-זשורנאַל, אָדער אויף אַדרעס: Izrael Ber Itzinger (A. Sznur) Łódź, Al. I-go Maja 36 m. 15.

דער כוח פון אַרבים

ס'איז איבעריק צו זאָגן, ווי שווער ס'איז די צייט, אין וועלכער מיר לעבן. נאָך מער איז איבעריק צו דערמאָנען, ווי גראָד היינט איז „בנ'ת" פאַר אונדזער יוגנט אין אַלע ענינים נייטיק און נוצלעך. בולט צום אויסדרוק איז עס דאַכט זיך גינוג גיוועזן צו הערן און זען אויף אונדזער לאָדזשער בנות-קאָנגרעס. אַלע פריידן און ליידן פון דער יידישער רעליגיעזער פרויען-יוגנט האָט מען קלאָר אַרויסגיהערט און אַרויסגיפילט אַזוי פון די אָפיציעלע רעפעראַטן, ווי פון די וויכוחים.

יעצט לאָמיר זיך פאַרטראַכטן איבער די באַשלוסן פון אונדזער כנסי'. כמעט יעדע החלטה איז אַ נייטיקע רינג אין דער קייט, וואָס דאַרף שמידן און פאַרפאַנצערן אונדזערע אַלע קנינים. ווען אָבער מיר זעען, ווי מיט אַ שוואַכער טעמפּאָ ס'גייט צו דאָס אַריינפירן אין לעבן די החלטות פונים קאָנגרעס, מוזן מיר זיך פאַרטראַכטן איבער די הויפּט-סיבות דערפון.

לויט מיין מיינונג פעלט נאָך ביי אונדז גאָר שטאַרק דאָס כלל-באַוואוסטזיין. מע פאַרשטייט נאָך נישט, אַז דער יחיד אָדער אפילו אַ קליינע צאָל יחידות קען נישט באַווייזן, דאָס, וואָס עס קען אויפטון אַ גאַנצער כלל, סיי אונדזער גייסטיקע ווי סאָציאַלע אַרבעט נייטיקט זיך אין אָנרעגונג און שטויס פונים צענטער.

דאָס איינראַמען זיך בלויז אין לאָקאַלער אַרבעט איז פּשוט אַ גרויסער פעלער, וואָס ברענגט אַריין מיט זיך סכנות פאַר דער גאַנצקייט פון דער זאַך. די בנות-צענטראַלע האָט מחויב גיוועזן דעם קאָנגרעס זייער פיל. אָבער אויך קעגנזייטיק האָט מען אַרויפגילייגט התחייבותן אויף די סניפים. קומט ממילא אויס, אַז דער גורל פון דער צענטראַלע ליגט אין די הענט פון די בנות-פירערנס.

ס'איז דעריבער די העכסטע צייט מיר זאָלן אָנהייבן פאַרטיפן דאָס באַוואוסטזיין פון כוחות, וואָס ס'האָט אַ גאַנצער כלל און דאָס איז נאָר לטובת אונדזער גאַנצע באַוועגונג.

קאַלישער פירערן **צ. ה.**

עס מוז קלאָר ווערן...

דער היינטיקער ווינטער-זמן איז פאַר אונדז, „בנות", אַן־עת לעשות. ס'איז דאָך עפּיס נאָכן גראַנדיעזן קידוש-השם-אַקט, דעם בנות-קאָנגרעס. היינט זענין מיר אויף דער בחינה, אויף וויפל די ווערטער, וואָס האָבן זיך גילאָזט הערן פון דער קאָנגרעס-טריבונע ברענגין אונדז צו מעשים. עס זענין דאָך עפּיס גיוועזן ווערטער היוצאים מן הלב, מוז דאָך זיין דער רעזולטאַט נכנסים אל הלב. מיר טאָרן דאָך נישט דערלאָזן חלילה, אַז די מי און מאַטער פון אונדזערע פּיאָנערן פון אַזוי פיל יאָרן זאָל גיין לאיבוד. מיר האָבן דאָך ביז שוין אַזוי פיל אויפגיטון. אָבער מיר טאָרן נישט פאַרגעסן, אַז מיר האָבן נאָך אַזוי פיל צו טון. אויב די קערנדלעך פאַרזייטע מיט מי האָבן נושא-פּירות גיוועזן, מוזן מיר ווייטער דעם באָדן פאַראַקערן, פאַרזייען, ער זאָל וואָס אַ מאָל מערערע און שענערע פּירות אַרויסגעבן.

די שטאַרקסטע אויפמערקזאַמקייט, וואָס מיר מוזן פון יעצט אָן שענקין אין דער אַרבעט איז אָן שום ספק **ריינע יידישע פּרעסע.** יאָ, איך זע, ווי אונדזערע חבירות מאַכן אַ גרימאַס: ווידער טוט מען אונדז מזכה זיין מיט אַ מאמר איבער פּרעסע, שוין ווייניק גיהערט, ווייניק גילעזן, נאָך וואָס איז ווידער דער מעלה גרהז מע וועט דאָך דאָ קיין חידוש נישט אַריינברענגין.

אמת. מיר טאָרן אָבער נישט אויפהערן צו רופן, שרייבן, אַלאַרמירן אַזוי לאַנג, ביז עס וועט אָנקלאַפּן ביי אונדז אַלימין דער אמת. אַז ביז מיר האָבן נישט אויפגישטעלט קיין בריים-פאַרצווייגטע פּרעסע, האָבן מיר נאָך פיל צו אַרביטן. חבירות! עס שטייען מיר פאַר די אויגן די אַנטשטאַנינע סטואַציעס פון שונדפּרעסע און ליטעראַטור. די פאַרקריפּלטע השקפות, די צובלאָזינע פאַנטאַזיעס, די צורייצטע ליידנשאַפטן ביי דער יוגנט. דאָס איז נישט עפּיס אַנדערש, ווי אַ רעזולטאַט פון אויבן דערמאָנטן גורם. די אַלע דערשיינונגין זענין נישט אונדזערע, נאָר גיבאָרגטע פון הערן אין לייענין. עס איז טרויעריק צו הערן, ווי אונדזערע נאָך יונגע קינדער אפּערירן מיט פאַרקריפּלטע גידאַנקין, פרעגן דאַרף מען נאָר פון וועלכן בוך אָדער צייטונג מע נעמט דאָס און מע ענטפערט אונדז באַלד מיט אַ שמייכל: מ־האָט עס אונדז צוגיטראָגן...

נו, וואָס זאָל מען טון, גאָרנישט לייענין? עס איז אַן־אוטאָפּיע צו קלערן הייגט אויף אַזאַ דערגרייכונג. ווידער מוז איך צוגעבן רעכט די לייענער. אמת, זייער שווער. מע קען דאָך אָבער אַרביטן פאַרן צושטעלן פון דער אַנדע-רער זייט, אַ יידיש גוט וואָרט.

אַל אַ צוויי מיטלין: דערציען, אַריינברענגין פאַרשטענדיניש אַפּציען פונים פּרעמדן, שעדלעכן און צושטעלן גוטע פּרעסע. די אַרבעט מוז גיין אין צוויי ריכטונגין: קולטורעל און אָרגאַניזאַטאָריש. פון קולטור-אַרבעט בכלל איז נישט יעצט דאָס אָרט פון שמועסן. איך וויל נאָר באַרירן די אָרגאַניזאַטאָרישע זייט.

ראשית מוז פאַרגרעסערט ווערן די צאָל עקזעמפּלאַרן אין יעדער אָרגאַניזאַציע. אַרביטן פאַר גיווינין אַבאָנענטנס. מע טאָר זיך נישט באַגנוגן לאָזן בשום אופן אַן־אָרגאַניזאַציע מיט אַ זשורנאַל פאַר אַ גרופּע, נאָר יעדע, אָדער העכסטנס צוויי אַבאָנענטן איין עקזעמפּלאַר. שנית — גיווינין די היים פאַרן זשורנאַל. זאָל אים לייענין די מוטע, שוועסטער אאז"וו. איך ווייס פון מוטערס, וואָס באַקענינדיק זיך מיטן זשורנאַל, האָבן עפּיס אַנדערש אַוועקגילייגט, כדי צו לייענין דעם זשורנאַל. מע דאַרף נאָר טון דערין. עס איז פיל מער אין גאַנצן אָפּהענגיק פון רצון פון די פירערנס.

ווען יגעתי איז אויך מצאתי. מע דאַרף זיך וועלן אָנשטרענגען און איינציקווייז דערגרייכט מען דאָס. צוגייענדיק ערלעך צו דער זאַך מוז עס גילונגין. ז. ל. נאָר קודם זיין דאָס פאַרשטענדיניש ביי אונדז אַליין.

מיר האָבן ביי אתדז אין דער אָרגאַניזאַציע אויך גימיינט, אַז דער מצב מוז אַזוי פאַרבלייבן, דערווייל האָבן מיר גיזעען און דערקענט, אַז ביי אָנשטרענגונג קען די צאָל פיל-פאַך פאַרגרעסערט ווערן און מיר וועלן נישט אָפּשטיין, נאָר בעזר ד' זיך ווייטער אינטערעסירן די זאַך צו פאַרשטאַרקן.

ליבע חבירות! איך האַלט עס פאַר אַן־אומבאַדינגטע נויטווענדיקייט, די פירערנס, וואָס אַרביטן דערין, טוען אומדירעקט צוהעלפן, אַז די יידישלעכע דערציאונג ביי אונדזערע חבירות זאָל שלאָגן טיפע וואָרצלין. חוץ לזה איז עס צו היינטיקער צייט, ווען דאָס פרייע וואָרט איז אַזוי משפיע — אַ קידוש ד'. לאָמיר נאָר זען ערלעך זיך צו נעמין צו דער אַרבעט און מיר וועלן בעזר השם מצליח זיין.

פייגע אייבעשיץ.

גראָד יעצט...

צו אַ חשובער יובל-פייערונג גרייטן מיר זיך, צום 15-יעריקן יובל פון בית-יעקב-זשורנאַל. אייגנאַרטיק איז דער זשורנאַל אין זיין קיום (די עלצטע צייטשריפט), אייגנאַרטיק אין תוכן און אין טאָן (אידעאַליסטישע קאָנסעקווענטקייט), אייגנאַרטיק אין לייט-מאָטיוו (אַקטיוויזם) און דערפאַר איז ער אַזוי מוצלחדיק איז זיין כוח-השפעה.

נישט קיין ריזיקן אַבאָנענטן-קרייז פאַרמאָגט דער בעל היובל. דערפאַר אָבער אַ מוטטערהאַפט באַוואוסטזיניק גיקליבינער און גיזופּטער קרייז.

עס איז צום באַדויערן, וואָס ער איז נאָר דער „אחד בעיר ושנים במשפחה", דערפאַר איז אָבער דער אחד בעיר על תלה בנוי — זיינע לייענער זענין די, וועלכע זענין יסודותדיק מאַסיוו גישטאַלטע רינגין פון דער אַגודיסטישער קייט.

אַרום אים גרופּירט זיך דער אַגודיסטישער אַוואַנגאַרד פון עסקנית-עלימענט, וואָס באַוועגט דעם גשמיותדיקן מענטשלבוש צו אַ פּנימיותדיקן און טאַקי אייגנאַרטיק-יידישן תוכן.

אמת, אַז נישט גרינג איז די משא. עס איז זייער שווער דער וועג, ווען ס'איז נישטאָ גינוג מיטהעלפער אַלס אָנשפּאַר, די אידעאיש-גיקאָוויטע צוגיבונדנקייט פון דאָ און דאָרט. בליצן אָבער אויף פרישע כוחות און ס'קומט צו פרישער מוט, נייע חיות, אַרויסרופעריש-צאַפּלדיקער אומרו און אַקטיוויטעט אויף פּעולות, אויף אַגודיסטישע טאַט, אויף אויפלעבונג. חיזוק פאַר זיך און באַלעבן אַנדערע, און ווייטער דער דעווויז!

די אַלגימיינע עקאָנאָמישע און פּאָליטישע לאַגע, וואָס דריקט, ווי בליי אויף יעדן יידישן מוח, ברענגט איר דעפּרעסיע-שטימונג און באַשווערט דאָס האַרץ פון יעדן און דאָ קומט דער אימפּולסיווער זשורנאַל, פּאָדערט און מאָנט דיין ערבות, דערוועקט דיינע אידעאישע כוחות, דיין אונטערבאַוואוסטזיין — אַז גראָד אַט יעצט מוז וואַקסן די פאַרשטענדיניש. טאַקי יעצט מוז זיך אַנטוויקלין דער חיש פאַר גייסטיקער גבורה און מוט פאַרן הווה און עתיד פון עם הנצחי דורך נצחיותדיקע מעשים אין גייסט פון תורת נצחי!

א. זיספּיין — קראָסנאָשעלץ.

יעדע פירערן
מוז דערפילן איר
פליכט צו דער
בית-יעקב-
ליטעראַטור.

פון דער באַוועגונג

קריניק: ענדלעך איז אויך אין או:דזער שטאָט גיגרינדעט געוואָרן אַ בנות אגודת ישראל-אָרגאַניזאַציע. אויף דער גרינדונג-פאַרזאַמלונג זענען גיוועזן אַ גרויסע צאָל באַטייליקטע פון ווין און מיידלעך. עס זענען גיהאַלטן געוואָרן פּראָגראַם-רעדעס, באַגריסונגען און עס איז גיוויילט גיוואָרן אַ קאָמיטעט פאַר פירן די בנות-ארבית. די גרינדונג פון "בנות" האָט אַרויסגערופן אַ פאַרשטענדלעכע פרייד צווישן דער היגער רעליגיעזער יידישער באַפעלקערונג. דער קאָמיטעט איז באַלד צוגיטרעטן צו פּראַקטישער אַרבייט, ווי דאָס איינאָרדנען צוזאַמענקונפטן, שיחות, פאַרשפּרייטונג פון פרעסע און ליטעראַטור אא"וו.

אַן-אַנוועזנדיקע.

וואָלאָשטשאָווע: זייער אימפּאָזאַנט איז דאָ אויסגעפאַלן דער סיום פון חומש שמות, איינגיאָרדנעט דורך דעם עלצטן קורס בית-יעקב. עס האָבן זיך באַטייליקט אַ גרויסער עולם, דערונטער די חשובי העיר און פון דער אָרומיקער פּראָווינץ. די פירערונג עפנט אונדזער ח' לערערן פּרל. מירל ווייספעלנער, וועלכע רעט אַרום ווענן דער באַדייטונג פון סיום און וועגן "דעם וועג פון ספר צום לעבן". דער רעפעראַט האָט די אַנוועזנדיקע שטאַרק באַאיינדרוקט. דאַן האַלט אַ באַגריסונג די פּושעדבאָרזשער לערערין פּרל חי' שטאַל און אַ שילערין פון עלצטן קורס אין פּושעדבאָרזש. עס האַלטן אויך באַגריסונגען א.נ. פון וואָלאָשטשאָווער "בנות"-מאָזעס און אַ פאַוואַלטונגס-מיטגליד ה' מאָזעס. נאָך דעם קומט פאָר דאָס מסיים זיין דאָס ספר בראשית דורכן עלצטן קורס ב"י. עס האָבן נאָך גירעדט: שילערן נבכע מינץ און חי' מאָזעס, וועלכע זענען באַשאָנקען גיוואָרן מיט אַפּלאָדיסמענטן. דאַן גיט איבער פּרל. ווייספעלנער דאָס וואָרט דער פּריש-אָנגאַזשירטער צווייטער לערערן פּרל. הראָאַחיסט צו איר רעפעראַט א.ד.ט.: "חינוך הבנות אינים ליכט פון דער תורה", וואָס האָט שטאַרק אויסגינומען. נאָך דעם, ווי ס'האַלט אַ רעפעראַט אַ מיטגליד פון דער מענער-פאַוואַלטונג ה' ווייס ראָט, ש'ליסט די פייערונג אין אַ גיהויבינער שטימונג לערערן ווייספעלנער, וועלכע דאַנקט אַלע אַנוועזנדיקע פאַרן באַטייליקן זיך אינים אָוונט און אַפּעלירט דערביי צו די עלטערן פון די יונגער מיטצואַרבעטן און שטיין אין קאָנטאַקט מיט דער לערערשאַפט לטובת דער דערציאונג פון זייערע קינדער. נאָכן סיום האָבן זיך אַלע בנות-חברות פון פּשעדבאָרזש און וואָלאָשטשאָווע פאַרזאַמלט אינים לאָקאַל פון בית-יעקב, וואו מ'האָט פאַרברענגט ביז שפּעט אין דער נאַכט. אַ ספּעציעלן דאַנק פאַרדינען די איניציאַטאָרן פון דער חגיגה, וועלכע האָבן זיך באַמיט, אַז די שמחה זאָל אויספאַלן וואָס שענער.

אַן-אַנוועזנדיקע.

באַדזאַנאָוו: זייער איינדרוקספול איז ביי אונדז אויסגיפאַלן די חנוכה-פייערונג מיט דער באַטייליקונג פון דער מענער-פאַרוואַלטונג. נאָך דעם, ווי ס'האָבן גיהאַלטן אַ באַגריסונג די חבירה חנה גאָלדבערג און אַ רעפעראַט איבער דער גישיכטע פון חנוכה די חבירה יענטע ניימאַן — האַלט אַ לענגערן איינהאַלטרייכן רעפעראַט די לערערן פּרל. פאַדעמבסקאַ. דאַן איז אויך גיוועזן אַ פאַרשטעלונג, אונטער דער לייטונג פון דער לערערן. צום דערפאָלג פון ב"י און "בנות" טוט פיל מיטהעלפן די חשובע מענער-פאַוואַלטונג.

אַ חברה.

ליפּנע: לעצטנס איז אין אונדזער שטאָט רעאָרגאַניזירט געוואָרן די בית-יעקב-שול

דורך דער לערערן פּרל. גורפינקל. אויך די "בנות" איז אָפּסניי רעאָרגאַניזירט געוואָרן און אין רעוואָלטאַט אַ ז גיוויילט געוואָרן אַ נייער קאָמיטעט, וועלכער באַשטייט פון 4 פאַרזאָן: רייזל פ"קסמאַן, מרים ראַק, ח.ה גערטמאַן און העניל קאַן. דער קאָמיטעט איז צוגיטרעטן צו דער אַרבייט מיט פרישן ענטוזיאַזם און מיר האָפן אויף דערפאָלגרייכע רעזולטאַטן.

אַ בנותקע.

לעסקאַ: שבת-צו-נאַכטס פ' ויגש האָבן מיר ס-ערשטע מאָל גיפייערט אַ ראָש-חודש-אָוונט פאַרבונדן מיט דער טראַדיציאָנעלער חנוכה-פייערונג. די חגיגה איז גיעפנט געוואָרן ביי דער באַטייליקונג פון אַלע חבירות מיטן בנות-הימן. אונדזער ח' פירערן פּרל. רובין רעט איבער דער באַדייטונג פון ראָש-חודש און חבירה פרומיט מאַג על רעט וועגן הנוכה. דאַן ווערט פאַרגילייענ'ט די וואַנט-צייטונג א. נ.: "חשמונאים-ליכט". חבירה רחל שטרויס גיט אַנ אַ:האַנדלונג איבער ה' אַרלעאַנס אַרטיקל "וואָס איז מוסי?" וואָס איז גיוועזן גידרוקט אין לעצטן נומער "בית-יעקב". נאָך דעם, ווי יעדע חבירה גיט אָפּ אַ באַריכט, פון איר גרופּע, מיט וועלכער זי פירט, ווערן נאָך פאַרגילייענט הומאָרעסקיס און די פאַרזאַמלטע פאַרברענגען גישמאַק ביזן גרויסן טאָג אַריין. מיר דריקן אויס אַ דאַנק אונדזער חשובער פירערן פּרל. רובין פאַר איר מי-פולער אַרבייט לטובת אונדזער אָרגאַניזאַציע.

ב. א. י.

דוואָרט: זונטיק ז' דחנוכה איז אין אונדזער שטאָט פאָרגיקומען אַן-אַקאַדעמיע לכבוד דעם 10-יעריקן יובילעאום פון "בנות" און לכבוד דעם אָריינטרעטן פון דער עלצטער בתי'-גרופּע אין "בנות", צו וועלכער ס-זענען גיוועזן פאַרבעטן מצד דער אגודה-צענטראַלע דער באַקאַנטער פאַרדינסטפולער אגודה-עסקן ה' יוסף משה העבער און אגודה-אינסטרוקטאָר ר' פישל פראַם פון וואַרשע. אין דער פייערונג האָבן אָנטייל גינומען בנות-אָרג. פון די אָרומיקע שטעט: בלאַשקע, דאַברע א"א. נאָך דעם, ווי ס-ווערט גיצונדן חנוכה-ליכט איז פאָרגיקומען אַ קאָלעקטיוו מיטאָג פאַר אַלע חבירות, בעת וועלכן ס-זענען אויסגיהערט געוואָרן די טעטיקייט-באַריכטן פון יעדער אָרג. און גיפירט גיוואָרן דיסקוסיעס, וועלכע זענען גישלאָסן אויף אַ הויכן ניוואָ. 7 אָוונט האָט זיך אָנגעהויבן דער גראַנדיעזער חנוכה-אָוונט. ביי אַ פול-גיפּאַקטן זאַל עפנט די חגיגה דער אגודה-עסקן און פּרעזעס פון מענער-ראַט פרנס ר' מאָטל ראַטשטיין, וועלכער שטרייכט אונטער אין קורצע אָבער גילונגענע ווערטער דעם איינהאַלט און באַדייטונג פון היינטיקן יום-טוב. ער גיט איבער דעם פאָרזיץ דער ח' פּרל. באַרנשטיין, וועלכע פאַרבעט צום פּרעזידיום די געסט פון יעדער שטאָט. די ח' פּרעזיצענדערן באַגריסט די געסט און דאָס וואָרט צו אַ באַגריסונג באַקומט פרנס און ראָטמאַן ר' ש. ז. פּאַשטשאַק א.נ. פון דער אָרט. פּראַקציע אין דער קהלה. דאַן האַלטן קורצע באַגריסונגען: פּרל. בעער (דאַברע), פּרל. יאַקובאָוויטש (בלאַשקי), קאַזשמינסקאַ (דוואָרט) בלום (ב"י-שילערן). נאָך דעם, ווי ס-גיט אָפּ אַ טעטיקייטס-באַריכט סעקרעטערן ג. שעראַדזקאַ, האַלטן אינהאַלטרייכע רעפעראַטן די ח' פירערן פּרל. באַרנשטיין און פּרל. ר. שעראַדזקאַ מענינא דיומאַ און דער ח' גאַסט ראַטמאַן העבער האַלט אַ לענגערן רעפעראַט פול מיט תוכן, וועלכער באַצויבערט דעם גאַנצן עולם. דאַן האַלט אַ גייסטרייכן רעפעראַט דער ח' גאַסט ר' פישל פראַם, וועלכער באַגייסטערט די פאַרזאַמלטע און לאָזט איבער אַ שטאַרקן רושם. פרנס פּאַשטשיק האַלט אַ פייערלעכע שלוס-רעדע און דער אָוונט ווערט גישלאָסן אין אַ גיהויבינער שט מונג.

אַ בנותקע.

אַן-אַנוועזנדיקע.

ווישאַגראַד: צום שלושים-אָוונט פון אונדזער יונג-פאַרשטאָרבינער בנות-חבירה יהודית גראָסמאַן ע"ה, די פּיאָנעדן פון באַ"י, בי רייעסטע איבערגעגעבענע פאַר בית-יעקב, זענען גיקומען אַ גרויסע צאָל פרויען, בנות-חבירות און ב"י-שילערנס. וועגן דער נפטרת האָט גירעדט לערערן פּרל. זאַלעשינסקאַ. זי דערציילט וועגן איר לעבן און שאַפן, וואָס האָט מיט זיך פאַרגישטעלט איין קייט פון מסירת נפש פאַר יידישקייט, וועגן דעם טיפן צער און ווייטיק מיט דעם אָוועקגייריסן ווערן פון אַזאַ יונגען כוח, וואָס האָט גיקענט נאָך פיל לייסטן און ווירקן. אַלע אָנוועזנדיקע זענען [גיוועזן גירירט ביז טרערן. נאָך דעם, ווי ס-טרעט אַרויס מיט אַ רירנדיקן הספד פּרל. נעכע קאַן אַלס נאָענטע חברה פון דער נפטרת רעדן נאָך די חברות: פּיילאַ קופּערמאַן, רייזל וואַגאַ, וועלכע גיבן איבער אין קורצע ווערטער די גרויסע מעשים און מוסטערהאַפטע מידות פון דער נפטרת. עס האָבן נאָך גירעדט דער פּרעזעס פון ווישעגראַדער בית-יעקב רבי יצחק מאיר קאַן, וואָס דריקט אויס כבוד פאַר איר הייליקער אַרבייט האַלט אַ לענגערן רירנדן הספד, דער ח' גאַסט ר' משה פּיאַנטניצאַ פון כא זאַנאָוו איבער דער פּערזאָן פון דער חברה ראָסמאַן ע"ה, און ר' יודל שינבוים מאַכט אַ מלא רחמים. טיף דערשיטערט און דאָך גישטאַרקט חיי"ל צר ק ד' בכל דרכיו וכו' ווערט דער טרויער-אָוונט פאַרענדיקט. כבוד איר אָנדענק! תנצבה"ח.

אַ בנותקע.

דאָס פאַרענדיקן די תרומת-חברה-אַקציע

דער לעצטער טערמין צו פאַרענדיקן די ת"ח אַקציע איז גיוועזן ראָש-חודש שבט. אַ טייל אָרגאַניזאַציעס האָבן זיך באַמת אויסגיצייכנט און אַרויסגיוויזן זייער אויפריכטיק פאַרשטענדניש פאַר דער ערנצטער עלימענטאַרער התחייבות צו דער צענטראַלע. אַ גאַנצע רייע אָרגאַניזאַציעס זענען אָבער נאָך גיבליבן הינטערשטעליק אינים דערפילן זייער פליכט און מיר פרעגן זיי: אויף וועם וואַרט איר? צי אפילו דעם מינימאַלן אָפּצאָל פון ת"ח קענט איר אויך נישט באַוויין צו דערלעדיקן אין דער צייט? צי ווייסט איר ווי איר שוואַכט דערמיט אָפּ דעם צענטראַלן נערוו פון דער באַוועגונג?

עס איז אַן-אַחריותדיקער הייליקער חוב פון יעדן סניף ענדלעך צו פאַרענדיקן די ת"ח אַקציע און קיין איין טאָג לענגער אויפהאַלטן האָט נישט דאָס רעכט קיין איין סניף פון "בנות" וואָס האָט אפילו אַ ביסל אחריות פאַר דער גאַנצקייט פון דער באַוועגונג.

חמשה-עשר בשבט וועט זיין דער גורל אויף די פּרעמיעס פון ת"ח.

תלמידות אין "אהל

אויפן יאָר תרצ"ח

ערשטע רשימה

1) חנה טענענבערג — טשענסטאָכאָוו
2) ראָכל גראָסמאַן — באַלע. לאָוויטץ
3) אסתר גאָלדבערג — באַראַנאָוויטש
4) מערא ליסאַגאָרסקאַ „
5) חנה וויערניקאָווסקאַ „
6) לובאַ אייזנבערג „
7) שרה ראָזענבלום — בענדקאָוו
8) צימאַ פינקעלשטיין — קינצק
9) דבורה ראָזענבלום — דזשעוויצע
10) היגדאַ קאַרמאַן — לאָסק
11) חנה פיק — פּאַביאַניץ
12) גאָלדאַ באַציאַן — מאַגיעלניצאַ
13) גאָלדאַ וואַלדמאַן — זגיערזש
14) רייזל סאַלאָמאַן — דאַבושין-דרוו.
15) רבקה ליכטענשטיין — קראָסנאָשעלץ
16) פּעסאַ ליפּשיץ — וויעלון
17) העניע לאַס — באַראַנאָוויטש
18) רויזע פּראָסט — גאָלין
19) פּעסאַ גרינבערג — סאָקאָלאָוו-פּאָדל.
20) גיטל לעווענהאָף — פּאַביאַניץ
21) חוה עפּשטיין — יענדזשעוו
22) מרים סאָקאָלאָוו — ווענגראָוו
23) לאה קאַלענדאַר — ניימאַרק
24) אסתר ראָזענפעלד — ראַפּאַלאָווקע
25) נעמי אריע — לוקאָוו
26) שפרה שטאָטמאַן — קאָנסטאַנטין
27) מיגדל קרינער — סקיערניעוויץ
28) פּרומיט גרינוואַלד — קינצק
29) נחמה קאַהאַן — הרוביעשאָוו
30) חנה מור — סקאַלבמיערז
31) חנה מאַכטינגער — דאָמבראָוואַ-גור
32) תמר צוקערמאַן — ביכאָווע
33) רחל קאַנטאָר — סטאַשיק-לוק.
34) פּעסאַ סענדעראַוויטש — וויעלון
35) פייגע קאַן — גאָסטינין
36) הנה סאָסנאָוויטש — ניימאַרק
37) שפרה לידער — באַראַנאָוויטש
38) רייזל שאָר — סאַנדאָמיערז
39) פייגע ראַגאָווי — וואַרשע

פון לאָדזש:

40) פייגע פּרענקעל
41) דבורה בלאַסס
42) חי' זילבערשטיין
43) מאַלאַ דאַברין
44) היגדאַ גרינבוים
45) הדסה שייבע
46) רויזע גראָס
47) אסתר גראָס
48) אסתר בעלפעלד
49) פּערל שוואַרצבוים
50) חנה פּיליצער
51) דינה ראַכווערגער
52) גיטל פראָמאַן
53) עלטאַ בערמאַן
54) חי' יוטאַ בויז
55) פריידע פּאַלוך
56) טויבע גרענצל
57) דבורה פּלאַטקאַ
58) שרה גרינבאַל
59) סימע לעווקאָוויטש
60) העגע לעווענבערג
61) שפרה ציטרין
62) חיגדאַ בערגמאַן

פונים בית-יעקב-סעמינאַר

אָנהייב היינטיקן ווינטער איז גיוואַלטיק גיוואַקסן די פרעקווענץ אינים סעמינאַר. אָנהייב דעם אָבער, וואָס דער עלטערער [...] ציילט העכער 70 תלמידות אָן [...] האָבן נאָר גיקענט צוגינומען ווערן אויפן ערשטן קורס בלויז 30 תלמידות. דאָך ביי אַ שטאַרקער אָנשטרענגונג פון דער לייטונג זענען צוגינומען גיוואָרן העכער 40. אויך איז גיעפנט גיוואָרן אַ גרעסערער פאַרברייטונגס-קורס פאַר מיידלעך פון 14 יאָר. אין דעם דאָזיקן קורס איז אויך איינגיפירט גיוואָרן דער האַנדלס-לימוד און נייען.

[...]ער סעמינאַר בנין איז גיוואָרן איניווייניק פריש רעמאָנטירט. דער אַריינגאַנג אין הויז מאַכט יעצט אַ ספּעציעל-[...]טעטיש איינדרוק. אויפן זומער זאָל אויך די אויסנווייניקסטע מויער ווערן באַפּוצט.

[...]ער לייטונג אינים הויז האָט פונים היינטיקן ווינטער אָן איבערגינומען פּרל. [...]ל בערשטאַם, וועלכע צייכנט זיך [...] אונדער אויס מיט איר איבערגעגעבנ[...] און פאַרשטענדיניש פאַר די באַ[...]ינישן פון די תלמידות. פּרל. פייגע [...]ליצקאַ אונטעריכטעט אינים ערשטן [...]רייטונגס-קורס און איז טעטיק אין [...]יקעווער בנות-פירערשאַפט.

[...]ער [...]עאַן האָט דורכגימאַכט אַנ[...] אין דער [...]לינער בית-[...], וואו ס'זענען צום נייען יאָר אָנגאַזשירט גיוואָרן צוויי נייע לערערנס. ס-ווערט גיפּלאַנט בקרוב צו רופן אַ קאָנפערענץ פון אַלע ב"י-עסקנים אין פּוילן. וועגן טערמין און אָרט וועט נאָך באַזונדערס מיטגיטיילט ווערן.

פונים אינסטיטוט „אהל שרה"

ווי שוין באַקאַנט האָט דער אינסטיטוט „אהל שרה" צום היינטיקן ווינטער זיך שטאַרק פאַרגרעסערט און פאַרברייטערט. די צאָל תלמידות האָט זיך אויף אַזוי פיל פאַרמערט אָן ע"ה, דאָס ממש הונדערטער, סיי לאָדזשער, סיי פּראָווינצער האָבן גימוזט לחלוטין רעזיגנירן פון אָנקומען אינים אינסטיטוט.

[...]ווער נאָר ס-באַזוכט דעם מוסד און באַקענט זיך מיט אים, סיי מיט דער מוסטערהאַפטער איינריכטונג אינים אינטערנאַט, סיי מיט די פאַך-לימודים און יידיש-פּראָגראַם און גאָר באַזונדערס מיט די אמת-רייכע דערציערישע השפּעות, טוט אויסדריקן זיין גרויס התפּעלות פאַר דעם אָריגינעלן כאַראַקטער פון „אהל שרה".

[...] ביז-יעצטיקע פירער פון „אהל שרה" פּרל. הינדע גרינבערג האָט, אַ דאַנק איר אויסצייכנען זיך אין דעם אינסטיטוט, באַקומען אַ פּאָסטן אַלס לייטערן פון גרויסן יתומים-הויז פון דער יידישער קהלה אין לאָדזש. יעצט האָט איבערגינומען די פירערשאַפט פּרל. הענע זיסקינד. די לעצטע האָט במשך די ערשטע וואָכן שוין באַוויזן פיל אויפצוטון אין אַלגימיינער, ווי אין פּעדאַגאָגישער הינזיכט לטובת דעם ווייטערדיקן אויפשטייג פון „אהל שרה". אַלס לערערן אויף העברעאיש איז אָנגאַזשירט גיוואָרן פרוי זלאַטע שניר.

במשך דעם חודש שבט וועט דורכגיפירט ווערן אַ רעגיסטראַציע פון אַ באַשרענקטער צאָל תלמידות אויפן קורס פון שניידעריי און נאַרסטון-אַרבייט. אויפן האַנדלס-קורס וועט נישט פריער אָנגינומען ווערן קיין נייע תלמידות, ווי ערשט אויפן יאָר תרצ"ט.

די לעצטע נאַכט חנוכה איז פאָרגיקומען אין אייגינים לאָקאַל אַן-אימפּאָזאַנטער חנוכה-אָוונט. ביי אַ צאָל-רייכן עולם האָבן גיהאַלטן רעפעראַטן דער פּרעזעס פון פּאַטראָנאַט ד"ר יעקב שלאָסער, רעד. א"ג פרידנזאָן, הר' יצחק לעווין, אַדוואָקאַט מאיר רייכמאַן, הר' יוסף אַלפוס און הר' אברהם שמואל בערמאַן. אויף האָט צוגישיקט אַ וואַרימע באַגריסונג דער סטריקעווער-זשיכלינער רבי הרה"צ ר' סערי שליט"א, אַלס דער שטענדיקער גייסטיקער ראַט-געבער פון פּאַטראָנאַט „אהל שרה".

צום שלוס האָט אין רירנדיקע ווערטער גישילדערט דאָס לעבן אין „אהל שרה" די תלמידה אסתר ראָזענפעלד. אויפן זעלבן אָוונט איז באַשלאָסן גיוואָרן צו פּראָקלאַמירן דאָס שרייבן אַ ספר-תורה און די ערשטע התחלה זאָל זיין אין חמשה עשר בשבט.

דער תורה-קוואַל

פון פּרשת שמות אָן דערשיינט דורכן „טאָגבלאַט" יעדע וואָך אַ הנפט מיטן נאָמען „דער תורה-קוואַל". אינים דאָזיקן העפט זענען צונויפגיזאַמלט ווערטער, רעיונות, השקפות און פּערזמען פון אַמאָליקע און היינטיקע גדולי-ישראל אויף די וואָכן-פּרשיות, הפטורות און ימים-טובים. אַלץ איז גיקליבן, צוזאַמענגישטעלט און פּאָפּולאַריזירט דורך דעם באַקאַנטן מומחה אויף דעם גיביט תלמיד-חכם און שריפטשטעלער הר' אלכסנדר זושא פ. פרידמאַן.

די ערשטע דערשיינונגען העפטן מאַכן אַ שטאַרקן רושם מיט זייער רייכן און שיין-ניקליבינים שטאָף. ס-אונטערליגט נישט קיין ספק, אַז די דאָזיקע העפטן דאַרפן אומבאַדינגט ווי גיהעריק פאַרשפּרייט ווערן, בפרט צווישן אונדזער יוגנט.

ד"ר. יהודה ליב אָרלעאַן
אין רומעניען

אויף דער איינלאַדונג פונים בית-יעקב-סעמינאַר אין טשערנאָוויץ האָט ד"ר. י. ל. אָרלעאַן באַזוכט דעם דאָרטיקן מוסד און שייכות מיט דער בחינה, וואָס עס איז פאָרגיקומען צום אַרויסלאָז פון אַ גרופּע לערערנס. דער חשובער גאַסט האָט גיהאַלטן אַ ריי פאָרטראָגן פאַר די לערערנס און אָנגיוויזן אויף די פאַרשידינע יסודותדיקע, אָרגאַניזאַציאָנעלע פּעדאַגאָגישע ענינים פון דער ב"י-באַוועגונג. גלייכצייטיק איז אויך פאַרג קימין אַ וועכנטלעכער פאָרטבילדונגס-קורס פאַר די אַמטירנדע לערערנס פון פאַרשידינע שטעט פון רומעניען און בוקאָווינע. אַ גינויען באַריכט פון דער ב"י-באַוועגונג אין רומעניען און די דערפאָלגרייכע רעזולטאַטן פון ה' אָרלעאַנס באַזוך, וועלן מיר געבן אין קומענדיקן נומער.

זיצונג פונים ועד-הפועל פון אגו"י אין ווין

י' שבט וועט פאָרקומען אין ווין אַ זיצונג פונים ועד-הפועל פון דער וועלט-אָרגאַניזאַציע אגודת-ישראל. אויפן סדר-היום שטייען די אַקטועלסטע פראַגן פון יידישן לעבן אין די גלות-לענדער ווי אין ארץ-ישראל. ס-איז פאַרנייעזען אַז אין דער זיצונג וועט זיך אויך באַטייליקן ח' פרידנזאָן. אין קומינדיקן נומער וועלן מיר געבן אַן-אויספירלעכן איבערבליק איבערן מצב פון דער אגו"י דיסטיטשער באַוועגונג לויט ווי די ענינים וועלן פעסטגישטעלט ווערן אויף דער זיצונג פונים ועד-הפועל.

פּגישת חברות

דער צ.ס. איז דערמיט מודיע אַלע סניפים, אַז פון ח"ע בשבט ביז מיטן אדר א' ווערן אָרגאַניזירט אַ רייע פּגישות אין פאַרשידינע געגנטן פון לאַנד. די דאָזיקע פּגישות ווערן אָרגאַניזירט מיט אַ קאָנקרעטן איינהייטלעך פּראָגראַם. באָת די פּגישות וועלן גלייכצייטיק פאָרקומען ענגערע אויסשמועסן פון די גרויסן-פירערנס. די סניפים, וואָס קענען אויף זיך נעמען דאָס איינאָרדנען די פּגישות, דאַרפן זיך תיכף פאַרשטענדיקן מיטן צ.ס. לויטן באַשלוס פון קאָנגרעס טאָר קיין שום סניף נישט איינאָרדנען קיין פּגישה אָן דער הסכמה פון צ.ס. די פּגישות, וואָס וועלן נישט קענען צושטאַנד קומען אין חודש אדר וועלן זיין פאָרקומען אין חודש אייר.

בנות-ביולעטין

ווי שוין באַקאַנט דערשיינט פאַר ח"ע בשבט דער בנות-ביולעטין. דער דאָזיקער ביולעטין איז ממש אַ נויטווענדיקייט פאַרן אינטימען אויסשמועסן זיך כּמעט אַלע בנות-ענינים. דאָס איז גיוועזן דער רצון פון כּמעט אַלע סניפים. ס-איז אָבער דער חוב פון אַלע פירערנס צוצושיקן מאַטעריאַל, די, וואָס פילן זיך בכוח צו געבן זייער צושטייער טאָרן זיך אין קיין פאַל נישט אָפּהאַלטן, ווייל אָט די נאַכלעסיקייט איז גורם דאָס נישט צושטאַנד קומען פון דער וויכטיקער זאַך.

תלמוד-תורה-בלאַט

דער פּיעטרקאָווער רב הרה"ג ר' משה חיים לוויא האָט איינגיפירט זייער אַ שיינע זאַך. כּמעט יעדן פרייטיק דערשיינט אַ גידרוקט בלעטל מיט אַ מאמר וועגן אַן-אַקטועלן דת-ענין, ווי שמירת-שבת, כשרות, טהרת המשפחה אאז"וו. אין דעם בלעטל גיפינט זיך אויך דער זמן פון ליכט-צינדן אאז"וו. דאָס בלעטל קאָסט 5 גראָשן און די הכנסה דערפון גייט פאַר דער אַרטיקער תלמוד תורה.

אחותנו!

קבלי את ברכתנו החמה לרגלי אירושך עם הב' המופלג יהודה ארי' נ"י הערשבערג (ווארשא). יהי"ר שתהי' דרכך סוגה בשושנים על הרי ציון וירושלים.

קויל, טבת צ"ח. המברכים: אחיך ואחיותך.

אַ הארציקן מזל-טוב ווינטשן מיר אונדזער איבערגינעבענער און אַקטיווער בנות-חברה פּרל. ביילאַ רחל פאַרזענצעווסקאַ צו איר תנאים מיט ה' זכרי' ליבערמאַן (פּאַבינ'ץ). איר זאָלט זוכה זיין צו בויען אייער עתיד אוי די בערג פון ציון ווירושלים.

זעלעוו. לערערן ש. קרייצנער, בנות אגודת ישראל.

צו דער חתונה פון פּרל. י. ע. פּויאַראַ (טורעק) מיט ה' רוסאַק (דאַבראַ) און צו די תנאים פון פּרל. פּייטשע ראָט (טורעק) מיט ה' ראָזענוואַלד (אָליש) און פּרל. טאַבע לובינסקאַ מיט ה' ערזאַן (דוואָרט), ווינטש איך מיינע ליבע אידעען-חברות אַ ברכה-פּולן מזל-וב. זייט זוכה צו בויען אייער עתיד אינים תורה-גייסט מתוך עושר ואושר.

לאָדזש-גריצאַ ר. גרינבאַלד.

אַ האַרציקן מזל-טוב ווינטשן מיר או דזער ל. חברה רחל באַרענשטיין (וואָלבראַם) צו איר חתונה מיט ה' שוואַרצבוים (סאָסנאָוויצע) און צו די תנאים פון אונדזער גיטרייער פאַרוו מיטגלידערן פּ"ל. שיינדל פּויזנער (וואָלבראַם) מיט ה' לעווקאָוויטש (טשענסטאָכאָוו) און פּרל יהודית ג—טליב (טשענסטאָכאָוו) מיט ה' שטיגליץ (סאָסנאָוויצע). זאָל השי"ת בענטשן אייער עתיד מיט שפע און הצ'חה.

וואָלבראַם. לערערן אסתר פּויאַראַ, בנות אגודת ישראל

אויך דיר ל. לערערן און דיין שוועסטער פּרל. פּויאַראַ (טורעק) צו איר חתונה — אַ מזל-טוב.

וואָלבראַם בנות אגודת ישראל.

אַ הערצ עכן מזל-טוב ווינטשן מיר אונדזער ליבע פריינדן און גייסטיקע פירערין לערערן שפרה לובאַרט צו אירע תנאים מיט ה' משה יוסף ראַפּאַפּאָרט. גליק און צופרידנהייט און אייביקע האַרמאָניע זאָל אייער נייען וועג אין לעבן באַגלייטן, בויט אייער צוקונפט אויף די בערג פון יהודה און ירושלים.

שעדליץ. פרוי יענטע ראָזענפעלד, טאַבע כשר און שרה ראָזענבערג.

ניבויגן פון טיפן צער שטייען מיר ביי דעם פרישן קבר פון אונדזער טרייער חברה נחמה תלמוד ע"ה און דריקן אויס אונדזער מיטליידס-גי יל אירע פאַרוויי'קטע עלטערן און איר גאַנצער משפּחה. ה' ינחם אתכם!

מינסק-מאַז. בנות אגודת ישראל. לערערן א. זלאָטאָגורסקאַ

דערשיטערט און טיף גירירט שטייען מיר פאַר דעם פרישן קבר פון אונדזער הייס-גיליבטער חברה חנה האַלפּערן ע"ה. מיט איר טויט איז נימינערט גיוואָרן אונ-זער אָרגאַניזאַציע מיט איינע פון די בעסטע און מוסטערהאַפטסטע חברות. זי איז גיוועזן די שטאַלצע קעמפערן פאַר אונדזער אגודה-אידעאַל. אין דער ווייט רער אַרבייט לטובת אונדזער ערהאַבינים רעיון זאָלן מיר אַ טרייסט גיפונען מיט די, וואָס טרויערן אויף ציון און ירושלים.

בריינסק. לערערן ח. ווינבוים, בתי' גרופּע א. נ. לעמאַן, אחדות און אהבה.

דער ח' לערערן רבקה בלום דריקן מיר אויס דעם טיפסטן צער צוליבן טויט פון איר פאָטער ע"ה אין איר אַרבייט פאַר ב"י אידעע זאָל זי זיין גיטרייסט אירע טרייע תלמידות פון 3 בתי' פאַרבאַנד

קשאַנאָוו. ווי אויך די "מיטעלסטע כיתה"

טיף מיטגיפיל אונדזער ח' חנה קאַוועצ צוליבן טויט פון איר ליבע שוועסטער אסתר ע"ה המקום ינחמך בתשאצוי". גיפון אַ טרייסט אין דער אַרבייט פאַר אונדזער הייליקן אידעאַל.

קאַליש. גרופּע "ברכה" פּ. ליכטנבוים.

Oplata pocztowa uiszczona ryczałtem.

BAJS JAKOW | ŁÓDŹ, Styczeń 1938 r. | zeszyt 147

Adres Redakcji: „BAJS JAKOW" Łódź, Kilińskiego 44. TELEFON 109-77. P. K. O. 602.295.

דער באַקאַנטער עסקנית, פירערין און פּיאָנערן פון באַ"י אין ארץ-ישראל
חי' דבורה גור-אריי (תל-אביב)
די האַרציקסטע מזל-טוב-ברכות צו איר חתונה מיט
הרב מנחם נחום גאָלדשמידט
ווינטשט
צענטראַל "בנות-אגודת-ישראל אין פּוילן"
לאָדזש.

מיר ווינטשן אַ האַרציקן מזל-טוב אונדזערע איבער יגעבינע הברות: **חנה ווערנער** מיט ה' **מענדל פרענקל** (קראָקע) צו איר חתונה און **פּערל וואָלף** מיט ה' **משה גרעבער** (סאַנאָק) צו אירע תנאים.

נייסאַנדז. **בנות אגודת ישראל**

אויך מיר ווינטשן דיר **פּעריל וואָלף** פיל גליק און צופרידנהייט.

נייסאַנדז. **דיין גרופּע.**

כוס מלא מזל-טוב וואונטשן גיבן מיר איבער אונדזער חברה **מרים רייזל זאַראמב** צו איר תנאים-שרייבן מיט ה' **נ. ראַכמאַן** (ליפּנא). אייער צוזאמענבונד זאָל זיין אַ קשר של קיימא און אייער צוקונפט זאָל באַשטראַלט זיין מיטן ליכט פון אונדזער אידעאַל.

ליפּנא. **בנות אגודת ישראל**

וגם אנחנו בין המברכות
ל. ראַק-גאָלדבערג — גאָסטינין
שוועסטערן ניימאַרק
אַדיל בוראַש.

[illegible] און אויפריכטיג מזל-טוב ווינטשן [illegible]ונדזער טרייער חברה **חוה עלבוים** צו אירע תנאים מיט ה' **משה ברייטקאָ**. זאָל תמיד גליק אייך אין לעבן באַגלייטן.
לערערין רחל גיווירץ

גאָרליץ. **בנות אגודת ישראל.**

אַ האַרציקן מזל-טוב ווינטשן מיר אונדזער פּרעזעס פרל. **רבקה ווילנער** (סאָכאַטשעוו) צו איר תנאים-שרייבן מיט ה' **מ. לעווקאָוויטש** (סקיערניעוויץ) ווי אויך די גיוו. פּרעזעס פרל. **חנה פּאָמעראַנץ** (סאָכאַטשעוו) צו איר חתונה מיט ה' **י. צימעראַנסקי**. גליק און צופרידנהייט זאָל אייך תמיד באַגלייטן.

בנות אגודת ישראל

סאָכאַטשעוו. **לער. ח. קאַטשינסקא**

למורתנו הנכבדה והאהובה מרת **בתי' עפשטיין** ברכת מזל-טוב ועתיד מזהיר שלוחה לרגלי אירושיך. יהי"ר שתהא דרכך בחיים סוגה בשושנים ואור היהדות יזרח תמיד מתוך אהלך.

בנות אגודת ישראל
צעירות הבנות
אָטוואָצק. **המדריכה מגרמן**

בברכת מזל-טוב אנו מברכות את מורתנו הנכבדה והאהובה מרת **בתי' עפשטיין** (אָטוואָצק) לארושי' עם הרב מר **דוד בנדר** (ניו-יאָרק). יזרח עתידכם כשמש בצהרים.

בתי' קבוצה, אחדות
אָטוואָצק. **המדריכה מסינגר.**

די האַרציקסטע מזל-טוב וואונטשן פאַר דיר ליבע פריינדין **חנה זאַלצבערג** (קלימאָנטאָוו) צו דיין תנאים מיט ה' **נח שיף** (מאַדליבאָרזיץ)
דיין פריינדין **אַדיל**
כענטשין. **און פאַמיליע טענענבוים.**

אַ האַרציקן מזל-טוב ווינטשן מיר אונדזער ל. פּאַרזיצערין פרל. **יוטע אַרביספעלד** צו איר תאים מיט ה' **שלמה זלמן זילבערפיין** תלמיד פון יח"ל. (קראָשניק) אייביק גליק און האַרמאָניע זאָל אייער ווענ אין לעבן באַגלייטן.

בנות אגודת ישראל

בילגאָריי. **לער. ש. שטערן און ג. וואַגנער**

אַ האַרציקן מזל-טוב ווינטשן מיר אונדזערע ליבע איבערגעגעבענע לערערין און פירערין פרל. **רבקה הייטנער** צו איר תנאים מיט ה' **דוד ווייסבלום** (וויעליטשקע). איר זאָלט זוכה זיין צו פּאַרווירקלעכן אייערע שטרעבונגען אויף די בערג פון ציון.

דעמבליץ. **בנות אגודת ישראל**

צו די תנאים פון אונדזער איבערגעגעבענער ג וו. ל. און פירערין פרל. **יאַסקאָוויטש** מיט ה' **ראָזענבערג** אויך צו דער חתונה פון אונדזער געטרייער חברה **רחל מאַשקאָוויטש** מיט ה' **כשר** און חברה **יוכבד שימשינאָוויטש** מיט ה' **כשר** ווינטשן מיר אַ האַרציקן מזל-טוב! זאָל דער אַלמעכטיקער אייך בענטשן מיט דער פולער ברכה פון תורה וגדולה במקום אחד.

[illegible]שארנ[illegible]. **בנות אגודת ישראל**
אַלע בית-יעקב-קורסן
צעירות „בנות"

אויך איך ווינטש דאָס זעלבע.
חוה מילשטיין.

אַ האַרציקן מזל-טוב ווינטשן מיר אונדזער ל. און געשעצטער פריינדין **פרומיט שטייער** (קיל) צו איר תנאים מיט ה' **יהודה אריי הערשבערג** (וואַרשע). זאָל דיין ערשטער שריט אין לעבן באַצירט זיין מיט בלומען פון גליק און צופרידנהייט און זייט זוכה צו בויען אייער צוקונפט אין גייסט פון אונדזער תורה-הקדושה.

דיינע פריינדנס:
פרוי **חי' שרה גאָלדבערג**
שוועסטערן מרים, יוכבד, אסתר, עטיל און ברכה לייצע ראָטפעלד, שרה שוואַרץ, יוטא סטיצקא, גיטל שאָלאַדאַרסקא,
קיל. **און נאַטשע לעווטשאַק.**

מזל-טוב! גליק און צופרידנהייט וואונטש איך דיר **טויבעלע קרימאַן** צו דיין תנאים. זאָלסט זוכה זיין צו בויען דיין עתיד על הרי יהודה וירושלים.

דיין פריינדין און לערערין
פינטשעוו. **אסתר גיטל ווייסבלום**

אַ האַרציקן מזל-טוב ווינטשן מיר אונדזער ליבער חברה און טיכטיקע פּרעסע-קאָמיסאַרין **פייטשא צעצערסקא** צו איר תנאים מיט ה' **זלמן בלומענצווייג** (מיעכאָוו)

לערערין געלבלום
ראַדאָם **בנות אגודת ישראל**

רעגיסטראַציע פון נייע תּלמידות אין „אהל שרה"

במשך דעם חודש שבט וועט דורכגיפירט ווערן אַ נייע רעגיסטראַציע פון תּלמידות אין „אהל שרה". עס זענען אין אויסזיכט [illegible] אַ גאַנץ באַגרעניצטע צאָל פּלעצער בלויז אויף די קורסן פון שניידעריי, נייען און צושניידן ווי אויך אויף קאַרסעטן-אַרביט. די אַלע, וואָס האָבן בדעה אָנציקומען אויף נאָך פּסח מוזן שוין צושיקן זייערע אָנמעלדונגען, שפּעטסטנס ביז ראש-חודש אדר א'. אַ חודש צייט במשך דעם זומער וועלן די תּלמידות פאַרברענגען אויף דער זומער-קאָלאָניע „חות שמואל". צו ווענדן זיך אויף דער אַדרעס:

„Ohel Sara", Łódź, skrz. poczt. 146.

ס'-זענען צו באַקומען פאָלגנדע ביכער און בראָשורן:

		פּרייז
(1	אגודת-ישראל - רבי יעקב ראָזנהיים	0.50
(2	גאולה פון לשון - ז"ר ש. בירנבוים	0.40
(3	ווערטער-ביכל „ „	1.00
(4	שמונה פּרקים אין יידיש — ראַגאָווי	0.95
(5	די מאַמיס צוואה זאַמל-בוך — שרה שענירער	1.25
(6	גיזאַמלטע שריפטן זאַמל-בוך, שרה שענירער	1.00
(7	קולטור-פּראָגראַם — י. ל. אָרלעאַן	[illegible]
(8	ביאָגראַפיע פון ד"ר דייטשלענדער—יאַקאָבזאָן	[illegible]
(9	בית-יעקב-בראָשור אין פּויליש—הרב לעווין	[illegible]
(10	וואָס וויל „בנות" — א. מ. ראַגאָווי	[illegible]
(11	ימים-טובים-בוך זאַמל-בוך — שרה שענירער	[illegible]
(12	מענטשן פונים דור (25 דערציילונגען און לידער) אלימלך שטייער	0.25
(13	די פאַרהוילינע קדושה — ד"ר מ. אַשער	0.95
(14	פּוילישע בראָשור וועגן ב"י און בנות) ה. זיידמאַן	2.95
(15	די העלדין פון געטא — ש. ראָטשטיין	2.25
(16	גלייכט אויס אַ וועג (7 מאמרים) נתן בירנבוים	1.25
(17	פּרקי-אבות אין יידיש — א"מ ראַגאָווי	0.35
(18	10 ביכלעך קינדער-ביבליאָטעק -- א. שינדלער	0.25
(19	זאַמל-בוך פון פאָרשטעלונגען	0.95
(20	דער פאַטאַלער טעות (קאָנטרא קאָפּערניקוס) הרב ש"ד לאַריי	2.00
(21	אגודיזם — העפט פון ב"י-זשורנאַל	1.25
(22	ארץ-ישראל-העפט פון ב"י-זשורנאַל	1.25
(23	קייגן אַנטיסעמיטיזם-העפט פון ב"י-זשורנאַל	1.25
(24	40 פאַרשידענע נומערן „ „	2.60
(25	25 פאַרשידענע נומערן פון „קינדער-גאָרטן"	5.50

נאָרוואָס דערשינען אין פאַרלאַג „יהדות" (וואַרשע, לעמבערג, קאָלאָמיי) אַ וויכטיק בוך

ארום דיר

לידער בוך פון

ד"ר בנציון פעסלער

דאָס ביכל אַנטהאַלט דריי לידער-סעריעס: 1) ג—ט-לידער, 2) ביבל און צייט-מאָטיוון און 3) יידישלעכע געזאַנגען און נעמט אַרום די אויסגעקליבנסטע געדיכטן פונים מחבר במשך די לעצטע 20 יאָר. גידרוקט אין אַ באַשרענקטע צאָל — דער פּרייז — פּאָפּולער איין גילדן, פּאָרטאָ 20 גר.—די הכנסה איז באַשטימט פאַר אַרויסגעבן יהדות-ליטעראַטור. באַשטעלונגען אין רעדאַקציע „ארט. יוגנט-בלעטער" פּוש. ראַזראַ-כונקאָווי 122 אדער ביים מחבר DR. B. FESLER, KOŁOMYJA

Red. odp. Luzer Gerszon Frydenzon. Nakł. Centr. (B.A.I.) Agudas Isroel w Polsce. Druk. M. Rozensztajna Piotrków Pl. Tryb. 4.